

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

***Проблеми і перспективи
розвитку
підприємництва***

збірник наукових праць

№ 1(20), 2018

Харків

2018

Засновник і видавець – Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Свідомство про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації **КВ№23528-13368ПР** від **02.08.2018 р.**, видане Державною реєстраційною службою України

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 1714 від 28.12.2017 року збірник внесено до **Переліку наукових фахових видань України у галузі економічних наук**, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата економічних наук

Збірник внесено до Міжнародної наукометричної бази даних **IndexCopernicus**

Друкується за рішенням Вченої ради Харківського національного автомобільно-дорожнього університету дозвіл № 13/18/5.5 від 30.11.2018 р.

Редакційна колегія

Головний редактор:	Дмитрієв Ілля Андрійович , докт. екон. наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, декан факультету управління та бізнесу, Харківський національний автомобільно-дорожній університет (ХНАДУ)
Заступник головного редактора:	Криворучко Оксана Миколаївна , докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри управління та адміністрування, ХНАДУ
Відповідальний секретар:	Блага Вікторія Вікторівна , канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, ХНАДУ
Члени редколегії:	Іванілов Олександр Семенович , докт. екон. наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри економіки і підприємництва, ХНАДУ Левченко Ярослава Сергіївна , Doctor of Social Sciences, Economics (Lithuania), доцент кафедри економіки і підприємництва, ХНАДУ Маліков Володимир Васильович , докт. держ. упр., професор, завідувач кафедри обліку, оподаткування та міжнародних економічних відносин, ХНАДУ Мищенко Володимир Акимович , докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри міжнародного бізнесу та фінансів, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» Третяк Вікторія Павлівна , докт. екон. наук, доцент, завідувач кафедри управління та адміністрування, ННІ «Каразінська школа бізнесу», Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Шевченко Інна Юріївна , канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, ХНАДУ Щербак Валерія Геннадіївна , докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну Шинкаренко Володимир Григорович , докт. екон. наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри управління та адміністрування, ХНАДУ Kartasova Jekaterina , Doctor of Social Sciences, Economics, Lecture, Department of Accounting and Finance Business School Middlesex University The Burroughs, Hendon, London, Great Britain Lace Natalja , Dr.oec., Doctor of economic sciences, Professor, Head of the Department of Corporate Finance and Economics, Faculty of Engineering Economics and Management, Riga Technical University, Latvia Vasiliauskaitė Asta , Dr., Professor, Faculty of Business Management, Vilnius Gediminas Technical University; Chair of the Financial Industry, Mykolas Romeris University, Lithuania

Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. – № 1 (20) – 2018. – Харків: ХНАДУ, 2018. – 184 с.

Адреса видавця:

61002, вул. Ярослава Мудрого, 25

Харків, Україна

Контактний телефон/факс:

(057) 738-77-87 – відповідальний секретар

E-mail: blagavikvik@meta.ua

Електронну версію збірки можна знайти на нашому сайті

<http://ppb.khadi.kharkov.ua/>

ISSN 2226-8820

УДК 338.486.4

- Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори публікації
- Редакція може не поділяти точки зору авторів, а публікувати статті в порядку обговорення
- Статті друкуються в авторській редакції
- Статті для публікації відбираються на умовах конкурсу та внутрішнього рецензування

© колектив авторів, 2018

© ХНАДУ, 2018

ЗМІСТ

<i>Артемова А. В., Приходько Р. С. Бабайлов В.К.</i>	НЕРЕШЕННЫЕ ВОПРОСЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ ПОТЕНЦИАЛОВ МЕНЕДЖМЕНТ И КОНТРОЛЬ: УГЛУБЛЕНИЕ ПОНИМАНИЯ СВЯЗИ	4 18
<i>Бабайлов В.К.</i>	ФУНКЦИИ МЕНЕДЖМЕНТА КАК ЕДИНСТВО ЭКОНОМИКИ, ИНЖЕНЕРИИ И АДМИНИСТРИРОВАНИЯ	29
<i>Блага В.В., Благой В.В., Попадинець О.В.</i>	ЗЕЛЕНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	39
<i>Деділова Т.В., Юрченко О.В.</i>	ПЕРЕХІД ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА НА РИНКОВІ МЕТОДИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИ ДОТРИМАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	51
<i>Кирчата І. М.</i>	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ	64
<i>Лысанова А.М.</i>	ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНО- СТОИМОСТНОГО АНАЛИЗА ПРИ ОПРЕДЕЛЕНИИ ОПТИМАЛЬНОЙ ЧИСЛЕННОСТИ РАБОТНИКОВ УПРАВЛЯЮЩЕЙ СИСТЕМЫ БИЗНЕСА	77
<i>Лисенко А.О., Білогай Г.С.</i>	УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ЕКСПЛУАТАЦІЙНЕ УТРИМАННЯ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ НА ОСНОВІ ДЕКОМПОЗИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ	88
<i>Мельникова Н. В., Янченко Н. В.</i>	ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ПРЯМОГО І ЗВОРОТНОГО МАТЕРІАЛЬНИХ ПОТОКІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	98
<i>Нікітіна А.В., Шершенюк О.М.</i>	МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ РАНЖУВАННЯ ЗАГРОЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ	113
<i>Онісіфорова В.Ю., Остапенко Л.О.</i>	ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИТРАТ НА КОРПОРАТИВНЕ МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ	127
<i>Онісіфорова В.Ю., Шершенюк О.М.</i>	СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ	139
<i>Поясник Г.В.</i>	ОПРЕДЕЛЕНИЕ НАИБОЛЕЕ ПЕРСПЕКТИВНЫХ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ ДЛЯ ВЕДЕНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА	151
<i>Хорошилова І.О.</i>	ШЛЯХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ - ПОДАТКОВЕ РЕФОРМУВАННЯ	162
<i>Янченко Н. В., Благой В.В., Тихомирова А. О.</i>	МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ВАЖІЛЬ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	173

НЕРЕШЕННЫЕ ВОПРОСЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ ПОТЕНЦИАЛОВ

Артёмов А.В., канд. техн. наук

Приходько Р.С., магистрант

Национальный аэрокосмический университет им. Н.Е. Жуковского «ХАИ»

Постановка проблемы. В современной экономической теории все более активно используются всевозможные потенциальные характеристики экономических систем, процессов и явлений. Одним из факторов эффективной деятельности предприятия является его потенциал. Но, к сожалению, на данный момент нет единства в определении такого базового понятия как «потенциал», не говоря уже об отсутствии и общепринятых методик измерения его, поэтому решение данных задач и является достаточно актуальными.

Анализ последних исследований и публикаций. Предметом экономических исследований в современной теории являются самые разнообразные потенциалы. Практически не существует объекта, к которому не применялось бы потенциальное определение. Исторически первыми можно считать упоминания потенциала в контексте экономической мощи страны [1] и, далее, регионов, отраслей, предприятий [2–4]. Именно применительно к таким объектам – субъектам экономики – в экономической науке стали широко использоваться термины народнохозяйственный, экономический и производственный потенциалы. Термин потенциал является производным от латинского слова "potentia", которое переводится как «сила», «мощь» и обычно интерпретируется как свойство обладания силой, мощью. Изучив историю употребления термина «потенциала» в экономике, сделан вывод, что первую группу научных заданий должны составлять задачи изучения практики применения данного понятия, ее систематизации и критического анализа. Изучение публикаций показало, что авторы применяют понятие потенциала

либо к отдельным компонентам экономической системы, либо к отдельным видам деятельности.

Нерешенные составные общей проблемы. В работах, посвященных исследованию теории потенциала, приводится широкий класс характеристик потенциала: экономический, ресурсный, производственный и т. д. Состав структурных компонентов потенциала различен и зависит от цели управленческих задач, направления исследования, уровню обобщенных задач. Отмеченные выше обстоятельства свидетельствуют о том, что к числу наиболее актуальных аспектов проблемы, следует отнести вопросы уточнения экономического содержания понятия потенциала в экономике как научной категории и определения круга задач, решение которых позволили бы сформировать теоретический каркас общей теории потенциалов в экономике.

Целью статьи является. Выявление нерешенных вопросов экономической теории потенциалов и обоснованию экономической сущности понятия «потенциал», а также определение направлений дальнейших исследований.

Основные материалы исследования. Существуют два направления исследования экономического потенциала - «ресурсное» и «результативное». Первое направление рассматривает потенциал как совокупность ресурсов хозяйствующего субъекта. Второе - рассматривает способность хозяйствующей системы осваивать и перерабатывать имеющихся у нее ресурсов для удовлетворения существующих потребностей. Обобщив эти направления, с точки зрения действующего предприятия можно сказать, что экономический потенциал - это обобщающий показатель, показывающий соотношение производственного потенциала с факторами внешней среды с определением финансовых возможностей деятельности экономической системы.

Структурные компоненты экономического потенциала предприятия представлены на рисунке 1.

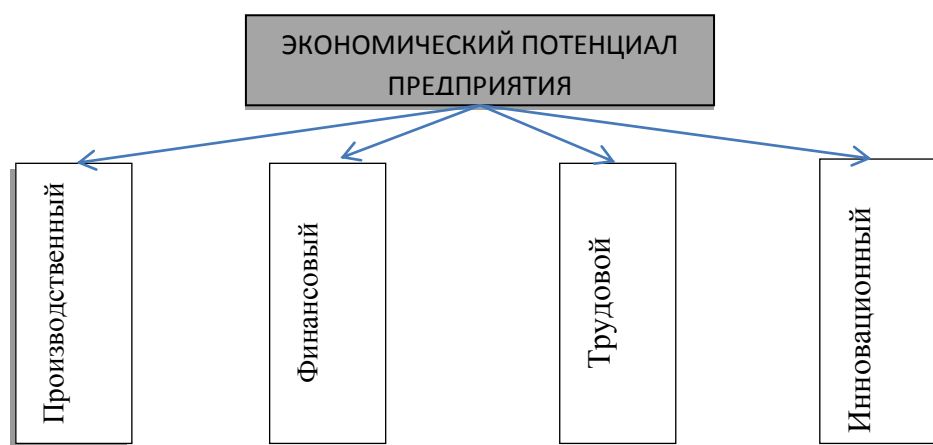

Рис. 1. Структурные компоненты экономического потенциала предприятия

В зависимости от цели управленческих задач, направления исследования, уровню обобщенных задач различают следующие типы экономического потенциала (табл. 1).

Существуют различные подходы к пониманию категории «экономический потенциал». По мнению одних ученых, он представляет собой способность экономики страны, ее определенных отраслей или хозяйствующих субъектов осуществлять производственно-хозяйственную деятельность и удовлетворять потребности общества. По мнению других исследователей, данная категория представляет собой совокупность имеющихся ресурсов. Некоторые ученые рассматривают экономический потенциал как результат отношений, сложившихся между субъектами, осуществляющими хозяйственную деятельность. Более лаконичная трактовка понятия «экономический потенциал предприятия» представлена в [5], где под ним предлагается понимать реальную или вероятную способность выполнить целенаправленную работу. Однако, данное определение, принимая во внимание такие характеристики как способность и целеустремленность, не рассматривает их ресурсное обеспечение, что делает данное толкование недостаточно полным.

В зависимости от вида потенциала, существуют следующие (рис. 2.).

Таблица 1

Типы экономического потенциала

Описание	Применение
1. По уровню обобщенности целей реализации потенциала предприятия	
Общий экономический потенциал (совокупность всех ресурсов)	обеспечивает достижение наилучшего уровня основной цели
Частичный экономический потенциал (производственно-сбытовой, инвестиционный, инновационный)	для достижения максимальных финансовых результатов от производства и реализации продукции.
Потенциал обеспечения достижения целей предприятия (ресурсный потенциал и потенциал компетенций)	для достижения определенной цели нужна одновременная реализация нескольких видов потенциала обеспечения, объемы которых должны находиться в определенной пропорции.
2. По наличию у предприятия на данный момент времени необходимых объемов ресурсов и компетенций для достижения целей	
Существующий экономический потенциал	определяется имеющимися в настоящее время на предприятии объемами ресурсов и компетенций.
Перспективный экономический потенциал	определяется как имеющимися в настоящее время объемами ресурсов, так и теми их объемами, которые может получить дополнительно в будущем
3. По времени достижения соответствующих целей	
Краткосрочный потенциал	срок достижения составляет до одного года
Среднесрочный потенциал	срок достижения составляет от одного до трех лет, начиная от данного момента времени
Долгосрочный потенциал	срок достижения которых превышает три года
4. По степени фактической реализации экономического потенциала:	
Реализованный экономический потенциал	представляет часть того вида потенциала хозяйствующего субъекта, который нашел воплощение в достижении целей его деятельности.
Нереализованный экономический потенциал	представляет часть того вида потенциала, который еще не задействован для достижения тех или иных целей его деятельности.
5. В зависимости от единиц измерения показателей	
Натуральный	например, трудовой потенциал измеряться численностью работников предприятия, а производственный – физическими объемами продукции.
Стоимостный	например, общий экономический потенциал предприятия оцениваться максимально возможной величиной финансовых результатов (прибыли).
6. В зависимости от характера исходной информации для оценки потенциала:	
текущий потенциал	оценивается на основании текущих значений параметров внутренней и внешней среды предприятия
прогнозный потенциал	оценивается на основании прогнозных значений параметров внутренней и внешней среды.
7. По отношению к внешней среде предприятия:	
эндогенный (внутренний)	экономический потенциал характеризуется внутренними возможностями предприятия.
экзогенный (внешний)	характеризуется внешними возможностями предприятия.

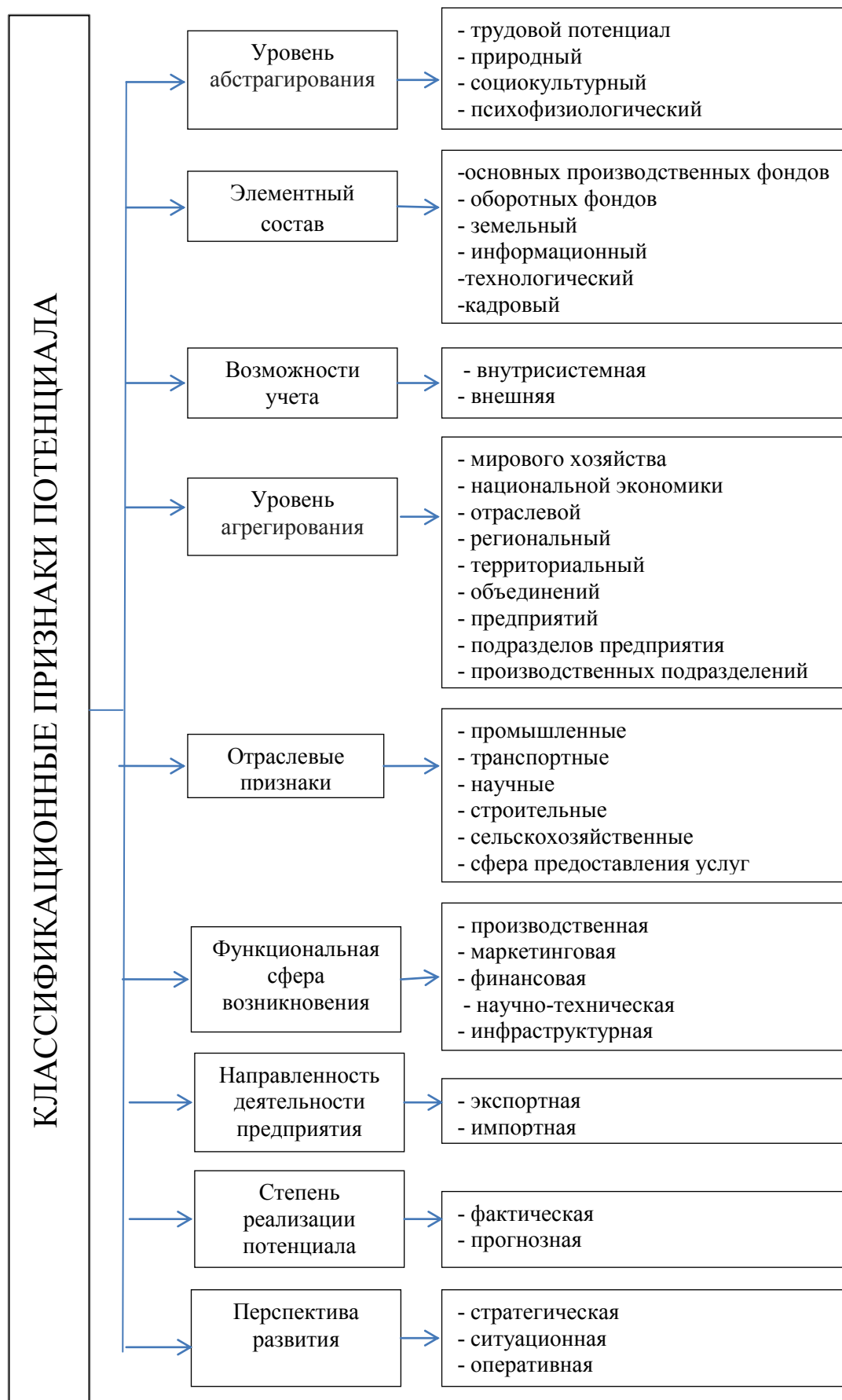

Рис. 2. Классификация видов потенциала

Объективные составляющие экономического потенциала предприятия связаны с материально вещественной и личной формой потенциала предприятия. Они потребляются и воспроизводятся в той или иной форме в процессе функционирования. К ним относят следующие потенциалы, которые представлены на рисунке 3.

Субъективные составляющие потенциала предприятия связаны с общественной формой их обнаружения. Они не потребляются, а составляют предпосылку, общеэкономический, общехозяйственный социальный фактор рационального потребления объективных составляющих (рис. 3).

Рис. 3. Составляющие экономического потенциала предприятия

В литературе встречаются, кроме определения «экономического потенциала», также такие понятия как «производственный потенциал» и «ресурсный потенциал».

Производственный потенциал, характеризует взаимосвязь ресурсного потенциала и производственных отношений с учетом влияния внутренних условий, определяют производственные возможности деятельности экономической системы, а «ресурсный потенциал» отображает свойства ресурсов, которые определяют возможность их использования.

На примере ресурсного потенциала, можно встретить следующие методологические погрешности, допускаемые в процессе применения данного понятия. Так, например, автор работы [6] характеризует ресурсный потенциал как совокупность имеющихся в распоряжении предприятия ресурсов. В работе [7] ресурсный потенциал определяется как система ресурсов, взаимосвязанная совокупность материально-вещественных, энергетических, информационных средств, а также самих работников, которые используют (или могут использовать) их в процессе производства материальных благ и услуг. По мнению автора работы [8], ресурсный потенциал предприятия представляет собой совокупность всех ресурсов предприятия, обеспечивающих возможность получения максимального экономического эффекта в заданный момент времени. По мнению Е. В. Богомоловой и Т. Н. Толстых, под ресурсным потенциалом следует понимать совокупность имеющихся у предприятия видов ресурсов, связанных между собой, использование которых позволяет достичь максимального экономического эффекта. Б. И. Смагин определяет данное понятие как совокупность трудовых, природных и материальных затрат, которые определяют количеством, качеством и внутренней структурой каждого ресурса [9]. А. П. Шатрова считает, что ресурсный потенциал подразумевает возможности организации по использованию имеющихся у нее ресурсов и ресурсов, которые предприятие не использует, но которые являются во внешней среде и тех, которые могут появиться в будущем [10].

При оценивании составляющих ресурсного потенциала применяют такие ресурсы как: технические, технологические, пространственные, управленческие, информационные, кадровые. Состав параметров для оценки каждого вида ресурсов приведен в таблице 2.

**Параметры качественной оценки составляющих ресурсного потенциала
предпринимательской структуры**

Вид ресурсов	Составляющие оценки
Технические	Возможности производственного оборудования; рациональность использования оборудования; уровень модернизации и реконструкции оборудования
Технологические	Возможности технологии в обеспечении стабильности качества продукции; оснащенность прогрессивными технологическими ресурсами; наличие конкурентоспособных идей по развитию технологических ресурсов
Пространственные	Соответствие территории стратегическим целям; коммуникационные возможности
Управленческие	Состояние управления во внешней среде предприятия; состояние управления во внутренней среде предприятия
Информационные	Достаточность базы данных о внешней среде предприятия; надежность, достоверность и актуальность информации о внешней среде; возможность расширения и повышения достоверности и актуальности информации о внешней среде
Кадровые	Возможности управленческого персонала; возможности производственного персонала; результативность и надежность работы персонала; уровень обучения и аттестации персонала

Для проведения экспертной оценки, любого из приведенных выше потенциалов, С. Н. Гончарова и О. В. Гуденица предлагают проводить экспертную оценку с помощью метода «Дельфи», нацеленного на выявлении преобладающего мнения по определенной проблеме без учета мнения других экспертов. Анализ процесса оценки потенциала предприятия показал, что проанализировать потенциал возможно с использованием обобщающего показателя, сложившегося с учетом всех особенностей структуры и деятельности предприятия. Методика включает следующие этапы:

1. Оценка совокупного воздействия факторов, отражающих уровень использования потенциала предприятия:

$$Q_i = \sum_{j=1}^n a_i \cdot q_{ij}, \quad (1)$$

где a_i – коэффициент значимости i -ой группы показателей,

q_{ij} – отношение числа наилучших значений показателей i -ой группе в j -ом году к общему числу показателей в i -ой группе в j -ом году.

2. Оценка комплексного показателя использования потенциала предприятия:

$$K_j = \sum_{k=1}^m b_k \cdot r_{kj}, \quad (2)$$

где b_k - коэффициент значимости i -ого показателя,

r_{kj} - отношение значения i -ого показателя j -ого года к наилучшему значению i -ого показателя за ряд лет.

Если улучшению признака соответствует увеличение его значения, то

$$r_{kj} = \frac{x_{kj}}{x_{kn}}, \quad (3)$$

где x_{kj} – значения k -ого в j -ом году,

x_{kn} – наилучшее значение k -ого показателя за ряд лет.

Если улучшению признака соответствует уменьшение его значения, то r_{kj} определяется в обратном порядке.

3. Оценка совокупного потенциала предприятия

$$СП = Q_j + K_j \quad (3)$$

Данная методика позволяет: привести значения показателей к сопоставимому виду; проследить динамику использования потенциала предприятия; выявить период времени, в котором потенциал предприятия использовался наиболее эффективно.

Выводы. В современной экономической науке понятие потенциала получило широкое распространение. При этом потенциальные характеристики структуры, экономических объектов и субъектов, процессов и явлений являются важным инструментом экономического анализа и управления. Данное исследование позволило сформулировать и обосновать общую концепцию потенциала в экономике. Это позволило дать строгое определение потенциала как научной категории экономической теории, в рамках которых известные разновидности потенциалов допускают систематизацию на основе общепринятых классификаций субъектов и объектов экономики, выделить виды и типы потенциалов. Предложена универсальная методика анализа процесса оценивания потенциала предприятия, которая предусматривает измерение величины потенциалов в единицах измерения совокупных

результатов деятельности с помощью метода «Дельфи», позволяющего получать предельные оценки таких результатов.

Перечень ссылок

1. Тимофеев Р. А., Кулиш С. М. Анализ тенденций развития и основные понятия, характеризующие ресурсный потенциал промышленного предприятия. *Проблемы современной экономики*. 2009. №2. С. 138–140.

2. Краснокутська Н. В. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Київ, 2005. 352 с.

3. Кузьбожев Э. Н., Сухорукова О. А., Цуканова Н. Е. Экономика отрасли: конкуренция, конкурентоспособность и отраслевой потенциал. Курск, 2006. Ч. 1. 292 с.

4. Максимов В. В. Экономический потенциал региона (анализ, оценка, использование). Луганск, 2002. 360 с.

5. Должанский И.С. Управление потенциалом предприятия. Киев, 2006. 362 с.

6. Свободин В. Н. Производственный потенциал сельскохозяйственного предприятия и оценка эффективности его использования. *Вестник статистики*. 1984. №10. С. 5–11.

7. Комаров М. А., Романов А. Н. Ресурсный потенциал экономического роста. Москва, 2002. 567 с.

8. Огорокова Л. Г. Ресурсный потенциал предприятий. Санкт-Петербург, 2001. 293 с.

9. Смагин Б. И. Методика оценки ресурсного потенциала в аграрном производстве. *Достижения науки и техники АПК*. 2003. № 2. С.43-45.

10. Шатрова А. П. Этапы формирования ресурсного потенциала субъекта хозяйственного рынка гостиничного бизнеса города. *Актуальные проблемы развития потребительского рынка*. Красноярск, 2008. С. 79-83.

References

1. Timofeev, R. A., Kulish, S. M. (2009), Analysis of development trends and basic concepts that characterize the resource potential of an industrial enterprise.

[Analiz tendentsiy razvitiya i osnovnye ponyatiya, kharakterizuyushchie resursnyy potentsial promyshlennogo predpriyatiya] *Problems of the modern economy*. No 2, P. 138–140.

2. Krasnokutskaya, N. V. (2005), *The potential of the enterprise: formation and evaluation* [*Potentsial pidpriemstva: formuvannya ta otsinka*], Kyiv, 352 p.

3. Kuz'bozhev, E. N., Sukhorukova, O. A., Tsukanova, N. Ye. (2006), *Industry Economics: Competition, Competitiveness, and Industry Potential* [*Ekonomika otrasli: konkurentsia, konkurentosposobnost' i otraslevoy potentsial*], Kursk, Part 1, 292 p.

4. Maximov, V. V. (2002), *Economic potential of the region (analysis, evaluation, use)* [*Ekonomicheskiiy potentsial regiona (analiz, otsenka, ispol'zovanie)*], Lugansk, 360 p.

5. Dolzhansky, I. S. (2006), *Management of enterprise potential* [*Upravlenie potentsialom predpriyatiya*], Kiev, 362 p.

6. Svobodin, V. N. (1984), Production potential of an agricultural enterprise and evaluation of its use efficiency [*Proizvodstvennyy potentsial sel'skokhozyaystvennogo predpriyatiya i otsenka effektivnosti ego ispol'zovaniya*], *Bulletin of statistics*, No. 10, P. 5–11.

7. Komarov, M. A., Romanov, A. N. (2002), *Resource potential for economic growth* [*Resursnyy potentsial ekonomicheskogo rosta*], Moscow, 567 p.

8. Okorokova, L. G. (2001), *Resource potential of enterprises* [*Resursnyy potentsial predpriyatiy*], St. Petersburg, 293 p.

9. Smagin, B. I. (2003), Methodology for assessing the resource potential in agricultural production [*Metodika otsenki resursnogo potentsiala v agrarnom proizvodstve*]. *Achievements of science and technology of agriculture*, No. 2, P.43-45.

10. Shatrova, A. P. (2008), Stages of formation of the resource potential of the subject of the economic market of the hotel business of the city [*Etapy formirovaniya resursnogo potentsiala sub"ekta khozyaystvennogo rynka gostinichnogo biznesa goroda*], *Actual problems of development of the consumer marke*, Krasnoyarsk, P. 79-83.

Артьомова А. В., Приходько Р. С. НЕЗ'ЯСОВАНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ПОТЕНЦІАЛІВ

Предметом статті є процеси формування і уточнення економічного змісту поняття потенціалу в економіці як наукової категорії і визначення кола завдань, вирішення яких дозволили б сформуванню теоретичний каркас загальної теорії потенціалів в економіці. **Мета** - виявлення невирішених питань економічної теорії потенціалів і обґрунтування економічної сутності поняття «потенціал», а також визначення напрямків подальших досліджень. Завдання, яке вирішується в статті: формування теоретичного каркаса загальної теорії потенціалів в економіці. Використовуються **методи**: порівняння для обґрунтування існуючих різних типів економічного потенціалу, в залежності від підходів розуміння даної категорії, від мети управлінських завдань, напрямки дослідження, рівнем узагальнених задач. Отримані наступні **результати**: виділені два напрямки дослідження економічного потенціалу - «ресурсний» і «результативний»; проаналізовані об'єктивні складові економічного потенціалу підприємства, пов'язані з матеріально-речовою і особистою формою потенціалу підприємства та суб'єктивні складові потенціалу підприємства пов'язані з суспільною формою їх виявлення; запропоновано визначення: «виробничий потенціал», який характеризує взаємозв'язок ресурсного потенціалу та виробничих відносин з урахуванням впливу внутрішніх умов, визначають виробничі можливості діяльності економічної системи і «ресурсний потенціал», який відображає властивості ресурсів; для проведення експертної оцінки, будь-якого з наведеного вище потенціалів, пропонується проводити експертну оцінку за допомогою методу «Дельфи». **Наукова новизна**: в сучасній економічній науці поняття потенціалу набуло широкого поширення. При цьому потенційні характеристик структури, економічних об'єктів і суб'єктів, процесів і явищ є важливим інструментом економічного аналізу та управління. Дане дослідження дозволило сформулювати та обґрунтувати загальну концепцію потенціалу в економіці. **Практична значущість**: Запропоновано універсальну методикку аналізу процесу оцінювання потенціалу підприємства, яка передбачає вимірювання величини потенціалів в одиницях виміру сукупних результатів діяльності.

Ключові слова: потенціал, економічної теорії, напрямки дослідження, структурні компоненти, класифікація видів потенціалу, складові економічного потенціалу підприємства, методика.

Артемова А. В., Приходько Р. С. НЕРЕШЕННЫЕ ВОПРОСЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ ПОТЕНЦИАЛОВ

Предметом статьи является процессы формирования и уточнения экономического содержания понятия потенциала в экономике как научной категории и определения круга задач, решение которых позволили бы сформировать теоретический каркас общей теории потенциалов в экономике. **Цель** - выявление нерешенных вопросов экономической теории потенциалов и обоснованию экономической сущности понятия «потенциал», а также определение направлений дальнейших исследований. Задача, решаемая в

статье: формирование теоретического каркаса общей теории потенциалов в экономике. Используются **методы**: сравнения для обоснования существующих различных типов экономического потенциала, в зависимости от подходов понимания данной категории, от цели управленческих задач, направления исследования, уровню обобщенных задач. Получены следующие **результаты**: выделены два направления исследования экономического потенциала - «ресурсное» и «результативное»; проанализированы объективные и субъективные составляющие потенциала предприятия; предложено определение: «производственный потенциал», который характеризует взаимосвязь ресурсного потенциала и производственных отношений с учетом влияния внутренних условий, определяют производственные возможности деятельности экономической системы и «ресурсный потенциал», который отображает свойства ресурсов; для проведения экспертной оценки, любого из приведенного выше потенциалов, предлагается проводить экспертную оценку с помощью метода «Дельфи». **Научная новизна**: в современной экономической науке понятие потенциала получило широкое распространение. При этом потенциальные характеристики структуры, экономических объектов и субъектов, процессов и явлений являются важным инструментом экономического анализа и управления. Данное исследование позволило сформулировать и обосновать общую концепцию потенциала в экономике. **Практическая значимость**: Предложена универсальная методика анализа процесса оценивания потенциала предприятия, которая предусматривает измерение величины потенциалов в единицах измерения совокупных результатов деятельности.

Ключевые слова: потенциал, экономической теории, направления исследования, структурные компоненты, классификация видов потенциала, составляющие экономического потенциала предприятия, методика.

Artyomova A. V., Prikhodko R. S. UNSOLVED QUESTIONS OF THE ECONOMIC THEORY OF POTENTIALS

The subject of the article is the processes of formation and refinement of the economic content of the concept of potential in economics as a scientific category and determining the range of tasks, the solution of which would allow to form the theoretical framework of the general theory of potentials in economics. **Purpose** is to identify the unresolved issues of the economic theory of potentials and the substantiation of the economic essence of the concept of “potential”, as well as to identify areas for further research. The problem solved in the article: the formation of the theoretical framework of the general theory of potentials in the economy. The following **methods** are used: comparisons to substantiate the existing different types of economic potential, depending on the approaches to understanding this category, on the goal of management tasks, the direction of research, the level of generalized tasks. The following **findings** were obtained: two areas of research of the economic potential were highlighted - “resource” and “effective”; analyzed the objective components of the economic potential of the enterprise, associated with the material

and personal form of the enterprise potential and the subjective components of the enterprise potential associated with the public form of their detection. They are not consumed, but constitute a prerequisite, a general economic, general economic social factor of rational consumption of objective components; proposed definitions: “production potential”, which characterizes the relationship of the resource potential and production relations taking into account the influence of internal conditions, will determine the production capacity of the economic system and the “resource potential”, which displays the properties of resources; To conduct an expert assessment, any of the above potentials, it is proposed to carry out an expert assessment using the Delphi method, aimed at identifying the prevailing opinion on a particular problem without taking into account the views of other experts. **Originality** in modern economics, the concept of potential has become widespread. At the same time, the potential characteristics of the structure, economic objects and subjects, processes and phenomena are an important tool for economic analysis and management. This study allowed to formulate and justify the general concept of potential in the economy. **Practical value:** A universal method of analyzing the process of assessing the potential of the enterprise, which provides for the measurement of the magnitude of the potentials in units of measurement of aggregate performance, is proposed.

Key words: potential, economic theory, research directions, structural components, classification of potential types, components of the economic potential of an enterprise, methodology.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Артёмова Аліна Вадимівна - кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і маркетингу, Харківський національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», м. Харків, Україна; e-mail: a.artiomova@khai.edu; моб. +38 (095) 4736207

Артемова Алина Вадимовна – кандидат технических наук, доцент, доцент кафедры экономики и маркетинга, Харьковский национальный аэрокосмический университет им. Н.Е. Жуковского «ХАИ», г. Харьков, Украина.

Artyomova Alina Vadimovna - PhD (Engineering), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Marketing Kharkiv National Aerospace University. NOT. Zhukovsky "KhAI", Kharkov, Ukraine.

Приходько Роман Сергійович - магістр кафедри економіки і маркетингу, Харківський національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», м. Харків, Україна; e-mail: romiks007@gmail.com; моб. +38 (050) 1619525

Приходько Роман Сергеевич – магистр кафедры экономики и маркетинга, Харьковский национальный аэрокосмический университет им. Н.Е. Жуковского «ХАИ», г. Харьков Украина.

Prikhodko Roman Sergeevich - Master of Economics and Marketing, Kharkiv National Aerospace University. NOT. Zhukovsky "KhAI", Kharkov Ukraine.

МЕНЕДЖМЕНТ И КОНТРОЛЬ: УГЛУБЛЕНИЕ ПОНИМАНИЯ СВЯЗИ

Бабайлов В.К., канд. экон. наук, доцент

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Постановка проблемы. Повседневная практика менеджмента подтверждает, что одним из важнейших его элементов является функция контроль. Функция контроль призвана обеспечить руководство предприятия важнейшей информацией – информацией о соответствии или несоответствии полученных после мотивации результатов деятельности поставленным в планировании целям, информацию для последующего согласования результатов с целями и/или целей с результатами. Согласование – главная цель функции контроль, это и её сущность. Но возникает вопрос – присутствует ли контроль во всех других элементах содержания менеджмента и занимает ли контроль всё пространство менеджмента или только его часть. Отсутствие ответов на эти вопросы снижает глубину понимания менеджмента и эффективность его практики, в том числе и практики педагогики высшей школы – особой, специфической и важной формы менеджмента. Поэтому решение этой проблемы актуально как для теории, так и для практики менеджмента.

Анализ последних исследований и публикаций. Анализ последних исследований и публикаций показал, что ещё в 2015 году была высказана гипотеза о наличии согласования не только в функции контроль, но и во всех остальных функциях и связующих процессах менеджмента [1]. Однако всеобъемлющего доказательства этой гипотезы не было сделано до сих пор. Фактически оставался открытым вопрос о наличии контроля во всех остальных

элементах содержания менеджмента, то есть, вопрос – занимает ли контроль только часть менеджмента или всё его пространство.

Нерешённые составляющие проблемы. Именно отсутствие всеобъемлющего доказательства этой гипотезы, решения вопроса о наличии контроля во всех элементах содержания всех функций и связующих процессов и явилось самой насущной нерешённой составляющей проблемы.

Формулировка цели и задач статьи. Целью исследования и явилось доказательство или опровержение гипотезы о наличии согласования (контроля) не только в функции контроль, но и во всех остальных функциях менеджмента и его связующих процессах. Для достижения цели были поставлены задачи:

- Определить сущность и содержание контроля.
- Исследовать наличие контроля в связующих процессах и функциях менеджмента.
- Обобщить полученные результаты.

Методики исследования: модель разработки парадигм BVK, обзор литературных источников, аналогия, 2С70, ВЕО, исторического-логического, индукция-дедукция, теория метода Бабайлова [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8].

Изложение основного материала. При решении первой задачи исследования было выяснено, что сущность контроля в согласовании любых ресурсов и/или процессов [1]. В его содержание входит шесть этапов, каждый из которых является формой согласования, то есть контроля:

- Установление (выбор) стандартов, стандартных ресурсов, тех с которыми будет согласовываться один корректируемый.
- Установление (выбор) масштабов отклонений. Масштаб отклонений – это предельно допустимая величина отклонения результата от стандарта. Масштаб отклонений устанавливается только высшим руководством предприятия, – только оно может взять всю ответственность за возможные последствия (объём сбыта продукции и объём брака).
- Измерение корректируемого ресурса (согласование со шкалой измерения).

- Сравнение корректируемого ресурса со стандартными ресурсами, то есть определение реальных отклонений.
- Сравнение реальных отклонений с масштабом отклонений.
- Выбор варианта действий из трёх возможных: первый вариант (отклонение меньше или равно масштабу отклонений) – ничего не предпринимать; если отклонение больше масштаба отклонений, то или корректировать результаты по целям как стандартам (второй вариант), или корректировать цели по результатам как стандартам (третий вариант).

При решении второй задачи исследования было выяснено, что о наличии контроля в общении впервые говорится уже в 2015 году в Учебнике автора настоящей публикации: «Общение (сущность) – это организация информации, это согласование как самой информации (внутри неё), так и согласование ресурса информация с другими ресурсами; это вид контроля» [1]. Однако здесь не акцентируется на этом особого внимания, так как в учебнике решались другие задачи. Необходимо обратить внимание и на весьма важный аспект: деловое общение как важнейшая форма общения – это общение с соблюдением установленных правил, норм [1]. То есть, деловое общение содержит ещё и согласование (контроль) общения с установленными правилами, нормами.

Контроль в деловом общении проявляется и в методиках разрешения конфликтов, то есть при согласовании потребностей работников. Особую роль контроль играет и в такой форме делового общения как переговоры, то есть при согласовании потребностей двух фирм [9]. Следовательно, деловое общение как один из шести элементов содержания менеджмента действительно является процедурой, видом контроля.

Наличие контроля в принятии решения также следует из определения самой сути этого важнейшего связующего процесса, сделанном автором в [1]: «Принятие решения (сущность) – это разовый акт выбора одного возможного, будущего решения из нескольких альтернатив, это согласование одной альтернативы решения с другими альтернативами, ресурсами предприятия».

Согласование (контроль) при принятии решения проявляется и внутри его методологии и технологии, а также в согласовании самой методологии с его технологией, то есть в установлении единства методологии и технологии, в моделировании, в образовании моделей принятия решения: экономико-математических моделях, платежных матрицах, дереве решений.

Методология принятия решения может быть осуществлена организацией состава и последовательности трёх основных прикладных методик: рациональной (логикой), интуитивной на суждениях. Уже из самого определения методологии как состава и последовательности применяемых методик видно наличие их согласования, то есть контроля. То же самое можно утверждать и относительно технологии принятия решений – она невозможна без согласования (наличия контроля) состава и последовательности применения техник.

В рациональной методологии принятия решений используется согласование (контроль) на основе методики логики. Но именно в соединении, в сочетании, в согласовании с техниками (формулами, матрицами, графами), то есть с технологиями методологии образуют эффективное единство в виде моделей принятия решений.

Интуитивная методология принятия решений реализуется с помощью методики интуиции. При этом тоже соблюдается строгое согласование (контроль) как последовательность мыслительных процедур, заложенная в памяти человека, в программе. Эта программа образуется в памяти как результат прошлого собственного опыта человека, принимающего решение. Программа заложена и в генетической памяти как результат деятельности прошлых поколений, представители которых принимали решения в аналогичных ситуациях.

Методология принятия решений на суждениях – самая распространенная, и она реализуется как сочетание, согласование (контроль) интуиции и логики. Проведенный анализ показывает, что принятие решений тоже состоит из контроля.

При исследовании наличия контроля в функциях менеджмента был проведен анализ их важнейших аспектов. Так, в функции планирования рассмотрены три её основных элемента: анализ настоящего состояния ресурсов фирмы; выбор целей; выбор средств реализации целей. Анализ настоящего состояния ресурсов фирмы – это их оценка, измерение, сравнение. Но это не что иное, как согласование, контроль. Выбор целей (стратегий, общих целей и задач) тоже происходит только в процессе их согласования, контроля. Например, выбор общих целей сопровождается:

- согласованием общих целей между собой и с соответствующей вспомогательной стратегией.
- согласованием общих целей с внутренней средой;
- согласованием общих целей с внешней средой;
- согласованием общих целей с потребностями потребителей (как важнейшая деталь предыдущего).

Выбор средств реализации целей как выбор методик (директивных и этических, моральных) тоже происходит на основе согласования, то есть контроля. Так, директивные методики, или руководящие указания, образующие четыре уровня, в форме тактики, политики, процедур и правил, обязательно согласуются (подвергаются контролю), с соответствующими четырьмя уровням целей: миссией, вспомогательными стратегиями, общими целями и задачами.

Этические, или моральные методики – это правила поведения. А правила по самой своей сути устанавливаются для согласования поведения людей с различными факторами внутренней и внешней среды фирмы.

Всё сказанное полностью подтверждает наличие контроля во всей функции планирования.

При исследовании наличия контроля (согласования) в функции проектирования было обращено внимание, прежде всего, на дефиницию функции проектирования, сделанную в [1]. Из неё следует, что функция проектирование – это вид контроля, в котором согласуются только должности с

другими ресурсами. Результатом их согласования становятся организационные структуры управления (ОСУ). Но и сами ОСУ могут быть результатом выбора их разных типов: линейные, функциональные и линейно-функциональные (штабные). Поэтому их выбор является тоже результатом контроля, согласования, но уже с целями функции планирования.

При исследовании наличия контроля (согласования) в функции мотивации было выяснено, что мотивация – это организация мотивов – побуждений к труду воздействием на потребности людей. Но чтобы воздействовать на потребности и возможности (ресурсы в виде знаний, умений и навыков) работников нужно согласовывать их с потребностями и возможностями (ресурсами) фирмы, то есть осуществлять контроль. Нетрудно убедиться, что согласование (контроль) присутствует также и во всех формах мотивации: в руководстве, лидерстве и стимулировании.

Следовательно, вся мотивация есть вид контроля, в котором выбираются, корректируются, согласуются возможности (ресурсы) предприятия с потребностями работника. После мотивации появляется ещё один, новый ресурс – результаты, – единственный несогласованный с остальными ресурсами предприятия. Его согласование и осуществляется в функции контроля. Это при необходимости приведёт к новому согласованию и других ресурсов, то есть к пересогласованию ресурсов, к коррекции остальных функций и связующих процессов менеджмента.

Итак, результатами исследования являются такие **выводы**:

- В связующих процессах контроль (согласование) касается всех аспектов делового общения и принятия решений.
- В функции планирования согласуются цели и средства их реализации как между собой, так и с различными аспектами внутренней и внешней среды предприятия.
- В функции проектирования согласуются должности, как между собой, так и с целями функции планирования.

- В функции мотивации согласуются потребности работников с потребностями предприятия.

- Всё сказанное вызывает необходимость рассматривать контроль не только как отдельную функцию, но и в самом широком контексте, – как характерную, главную черту всего менеджмента.

- Так как контроль занимает и часть производства (измерительные, контрольно-измерительные процедуры, осуществляемые рабочими), то ясно, что не только менеджмент, но и управление содержит контроль; и очевидно, не случайно английский термин «control» переводится как «управление».

Результаты проведенного исследования будут способствовать углублению понимания связи контроля, менеджмента и управления. В публикации не исследована связь контроля с особой функцией менеджмента – маркетингом. Это проблема будущего исследования.

Перечень ссылок

1. Бабайлов В.К. Менеджмент: Наука и практика: учебник, Х.: ХНАДУ, 2015. 276 с.

2. Бабайлов В.К. Модель разработки парадигм: важнейшие свойства. *Новий колегіум*. 2016. № 3. С.48-53.

3. Бабайлов В. К., Баленко А., Хмелевская А. Обзор литературных источников как метод эксперимента. *Бизнес-Информ*. 2006. №3. С.103-104.

4. Бабайлов В. К. Формирование научного понятия на основе методики «2С70». *Бизнес-Информ*. 2005. №9-10. С. 112-113.

5. Бабайлов В. К. Всеобщая наука. *Новий колегіум*. 2017. № 3. С.57-61.

6. Бабайлов В. К. Новая парадигма методологии. *Новий колегіум*. 2018. № 1. С.73-77.

7. Бабайлов В. К. Индукция и Дедукция. *Бизнес-Информ*. 2012. №10 . С. 285-287.

8. Бабайлов В. К. Теория метода: монография, Харків: ХНАДУ, 2011. 232 с.

9. Бабайлов В. К., Дмитрієв І. А., Маліков В. В. Культура ділового спілкування менеджера: навч. посібник, Харків, ХНАДУ, 2001. 146с.

References

1. Babajlov, V. K. (2015), *Management: Science and Practice [Menedzhment: Nauka i praktika]*, textbook, H.: HNADU, 276 p.
2. Babajlov, V. K. (2016), Model development of paradigms: the most important properties [Model' razrabotki paradigm: vazhnejshie svoystva], *New Collegium*, No 3, P.48-53.
3. Babajlov, V. K., Balenko A., Hmelevskaya A. (2006), Review of literary sources as a method of experiment [Obzor literaturnykh istochnikov kak metod ehksperimenta], *Business-Inform*, No 3, P.103-104.
4. Babajlov, V. K. (2005), Formation of a scientific concept based on the 2S70 methodology [Formirovanie nauchnogo ponyatiya na osnove metodiki «2S70»] *Business-Inform*, No 9-10, P.112-113.
5. Babajlov, V. K. (2017), General science [Vseobshchaya nauka], *New Collegium*, No 3, P. 57-61.
6. Babajlov, V. K. (2018), New paradigm of methodology [Novaya paradigma metodologii], *New Collegium*, No 1, P. 73-77.
7. Babajlov, V. K. (2012), Induction and Deduction [Indukciya i Dedukciya], *New Collegium*, No 10, P. 285-287.
8. Babajlov, V. K. (2011), *Theory method [Teoriya metoda]*, monograph, Harkiv: HNADU, 232 p.
9. Babajlov, V. K., Dmitriev I. A., Malikov V. V. (2001), *Culture of business communication manager [Kul'tura dilovogo spilkuvannya menedzhera]*, Textbook, Harkiv, HNADU, 146 p.

Бабайлов В.К. МЕНЕДЖМЕНТ ТА КОНТРОЛЬ: ПОГЛИБЛЕННЯ РОЗУМІННЯ ЗВ'ЯЗКУ

Повсякденна практика менеджменту підтверджує, що одним з найважливіших його елементів є функція контроль. Функція контроль покликана забезпечити керівництво підприємства інформацією про відповідність або невідповідність отриманих після мотивації результатів діяльності поставленим в плануванні цілям, інформацію для подальшого узгодження результатів з цілями і / або цілей з результатами. Узгодження – головна мета функції контроль, це й її сутність. Але виникає питання – чи присутній контроль у всіх інших елементах змісту менеджменту і займає чи контроль весь простір менеджменту або тільки його частину. Відсутність відповідей на ці питання знижує глибину розуміння менеджменту і ефективність його практики, в тому числі і практики педагогіки вищої школи – особливої, специфічної і важливою форми менеджменту. Тому вирішення цієї проблеми актуально як для теорії, так й для практики менеджменту. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що вже у 2015 році була висловлена гіпотеза про наявність узгодження не тільки в функції контроль, а й у всіх інших функціях і зв'язуючих процесах менеджменту. Однак всеосяжного доказу цієї гіпотези не було зроблено до сих пір. Доказ цієї гіпотези і стало **метою** даного дослідження. Для досягнення мети були поставлені завдання: визначити сутність і зміст контролю; встановити наявність контролю у зв'язуючих процесах і функціях менеджменту; узагальнити отримані результати. **Методики дослідження:** модель розробки парадигм BVK, огляд літературних джерел, аналогія, 2С70, ВЕО, історичного-логічного, індукція-дедукція, теорія методу Бабайлова. **Результати:** доведено, що контроль присутній у всіх елементах змісту менеджменту. **Наукова новизна:** вперше обґрунтована тотожність понять «менеджмент» і «контроль». **Практична значимість:** обґрунтування тотожності понять «менеджмент» і «контроль» поглибить розуміння менеджменту і підвищить його ефективність.

Ключові слова: менеджмент; планування; проектування; мотивація; контроль; ділове спілкування; прийняття рішень

Бабайлов В.К. МЕНЕДЖМЕНТ И КОНТРОЛЬ: УГЛУБЛЕНИЕ ПОНИМАНИЯ СВЯЗИ

Повседневная практика менеджмента подтверждает, что одним из важнейших его элементов является функция контроль. Функция контроль призвана обеспечить руководство предприятия информацией о соответствии или несоответствии полученных после мотивации результатов деятельности поставленным в планировании целям, информацию для последующего согласования результатов с целями и/или целей с результатами. Согласование – главная цель функции контроль, это и её сущность. Но возникает вопрос – присутствует ли контроль во всех других элементах содержания менеджмента и занимает ли контроль всё пространство менеджмента или только его часть.

Отсутствие ответов на эти вопросы снижает глубину понимания менеджмента и эффективность его практики, в том числе и практики педагогики высшей школы – особой, специфической и важной формы менеджмента. Поэтому решение этой проблемы актуально как для теории, так и для практики менеджмента. Анализ последних исследований и публикаций показал, что ещё в 2015 году была высказана гипотеза о наличии согласования не только в функции контроль, но и во всех остальных функциях и связующих процессах менеджмента. Однако всеобъемлющего доказательства этой гипотезы не было сделано до сих пор. Доказательство этой гипотезы и явилось *целью* настоящего исследования. Для достижения цели были поставлены задачи: определить сущность и содержание контроля; установить наличие контроля в связующих процессах и функциях менеджмента; обобщить полученные результаты. **Методики исследования:** модель разработки парадигм BVK, обзор литературных источников, аналогия, 2С70, ВЕО, исторического-логического, индукция-дедукция, теория метода Бабайлова. **Результаты:** доказано, что контроль присутствует во всех элементах содержания менеджмента. **Научная новизна:** впервые обоснована тождественность понятий «менеджмент» и «контроль». **Практическая значимость:** обоснование тождественности понятий «менеджмент» и «контроль» углубит понимание менеджмента и повысит его эффективность.

Ключевые слова: менеджмент; планирование; проектирование; мотивация; контроль; деловое общение; принятие решений.

Babailov V.K. THE DEEPEN OF UNDERSTENDING OF THE CONNECTION OF THE MANAGEMENT AND CONTROL

The daily practice of management confirms that one of its most important elements is the function of control. Function of control is called to provide the management of enterprise by information about accordance or disparity of results of activity of enterprise, these had been got after motivation, with to aims which had been put by the function of planning, to provide the management of enterprise by information for the subsequent of concordance of the results with to the aims and/or for concordance of aims with to the results. Coordination is the main aim of the function of control, this is its essence. But the question is arising - is there control in all other elements of management content and does control occupy the entire management space or only part of it. The lack of answers to these questions reduces the depth of understanding of management and the effectiveness of its practice, including the practice of higher education pedagogy - a special, specific and important form of management. Therefore, the solution to this problem is relevant both for the theory and for the practice of management. Analysis of recent studies and publications showed that as far back as 2015, a hypothesis was expressed that there was coordination not only in the control function, but also there was coordination in all other functions and in the connecting processes of management. However, a comprehensive proof of this hypothesis has not been done so far. The proof of this

hypothesis was the **purpose** of the present study. For achievement of this aim the tasks were set: to determine the nature and content of the control; to investigate the presence of control in the connecting processes and management functions; to summarize the results. **Methodology of research:** had been used: the universal model of creation of the paradigms (model of BVK), a review of the literature sources, of the historical-logical, analogy, «2C70», «BEO» and theory of method of Babailov. **Findings** are in that it was proved that the control is presenting in all elements of management. **Originality** is in the justification of identity of the concepts “management” and “control”. **Practical value** is that the substantiation of the identity of the concepts “management” and “control” will deepen the understanding of management and increase its effectiveness.

Keywords: management; planning; design; motivation; control; business conversation; making decision.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Бабайлов Василь Кузьмич – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: super_super_kod@ukr.net. Моб. 050-139-27-76.

Бабайлов Василий Кузьмич – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Babailov Vasiliy – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

ФУНКЦИИ МЕНЕДЖМЕНТА КАК ЕДИНСТВО ЭКОНОМИКИ, ИНЖЕНЕРИИ И АДМИНИСТРИРОВАНИЯ

Бабайлов В.К., канд. экон. наук, доцент

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Постановка проблемы. В последние годы произошёл значительный прогресс в углублении понимания менеджмента – были установлены его: сущность как организация любой деятельности; содержание как четыре функции (планирование, проектирование, мотивация, контроль) и два связующих процесса (деловое общение и принятие решений); структура как единство экономики, инженерии и административной деятельности. Особым достижением явилась формулировка в 2016 году новой парадигмы менеджмента [1]. Этому способствовало применение универсальной модели разработки парадигм [2]. В настоящее время в исследовательской практике, в том числе и в педагогике высшей школы, достаточно часто возникает вопрос, на который до сих пор нет ответа: к какой сфере деятельности относятся каждая из функций менеджмента (экономике, инженерии или администрации). Поэтому решение этой проблемы актуально.

Анализ последних исследований и публикаций. Анализ исследований и публикаций показывает, что в них отсутствует даже постановка такой проблемы.

Нерешённые составляющие проблемы. По мнению автора, нерешёнными составляющими проблемы являются, прежде всего, определение характера, сферы деятельности каждой из функций менеджмента.

Формулировка цели и задач статьи. Целью исследования и явилось определение сфер деятельности каждой функции менеджмента. Для её

достижения были поставлены такие задачи: определить сферы деятельности функций планирование, проектирование, мотивация, контроль; обобщить полученные результаты. Методики исследования: модель разработки парадигм BVK, обзор литературных источников, 2С70, ВЕО, исторического-логического, индукция-дедукция, теория метода Бабайлова [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8].

Изложение основного материала. Для успешного решения задач исследования, прежде всего, был установлен критерий определения характера, сферы деятельности. Критерием характера любой деятельности является только характер ее предмета. Так, предметом экономической деятельности является только стоимость [9]. Предмет экономической деятельности вытекает из основного закона, или сущности экономики: «Экономика есть организация стоимости». Аналогично предмет инженерной деятельности (техники, вещества) следует из основного закона (сущности) инженерии: «Инженерия – это организация техник (веществ)». Соответственно, и предмет административной деятельности – трудовой, человеческий ресурс.

Поэтому при решении первой задачи исследования (определения характера, сферы деятельности функции планирования) и определялся предмет планирования. Известно, что функция планирования содержит три основных элемента: анализ настоящего состояния ресурсов; выбор целей и выбор средств их реализации. Уже по самой сути этих процедур, субъектов их организации и главное – предмета как стоимости, следует, что планирование – это экономическая деятельность. В самом деле, процедура анализа настоящего состояния ресурсов предприятия связана, прежде всего, с определением стоимости всех уже имеющихся ресурсов предприятия; использование натуральных (то есть, не стоимостных) показателей не меняет сути дела, так как не противоречит экономической природе и цели планирования. Выбор целей фирмы и средств их реализации – это не что иное, как анализ будущей стоимости ресурсов фирмы.

Экономическая природа функции планирования вытекает и из экономического характера субъектов планирования. Так субъектами

планирования являются в основном плановые отделы предприятий, бухгалтерия, являющиеся типичными экономическими структурами. Поэтому можно утверждать, что действительно функция планирование является экономической функцией. Наличие определённой организационной структуры управления плановым отделом и бухгалтерией, а также элементов мотивации самих работников этих подразделений не противоречит сказанному: указанные неэкономические аспекты планирования является лишь вспомогательными средствами для основной деятельности, каковой является экономическая деятельность.

При решении второй задачи исследования (определения сферы деятельности функции проектирование) был проведен анализ сущности и содержания функции проектирования [10]. Он показал, что функция менеджмента проектирование – это инженерная, техническая деятельность, так как сводится к технической деятельности – проектированию должностей (менеджеров и рабочих) и их связей; это проектирование только организующих, или организационных структур управления (ОСУ). Это составление схем ОСУ. Следовательно, функция проектирование по самой сути является не экономической, а инженерной деятельностью.

При решении третьей задачи исследования (определения сферы деятельности функции мотивации) был проведен также анализ сущности, содержания и других аспектов функции мотивации [10]. Он показал, что, если функция планирование отвечает за организацию целей и методических средств их реализации; проектирование – за организацию должностей как прав распоряжаться ресурсами и, в частности, – прав руководить человеческими ресурсами; то мотивация – это уже само руководство. Но мотивация не сводится только к руководству, а включает и лидерство, и стимулирование. Руководство, лидерство и стимулирование – это три основные формы мотивации [10].

Руководство – это форма мотивации с опорой только на административный ресурс, на формальные права должности руководителя,

администратора формально записанные в должностной инструкции. Уже из этого видно, что мотивация как руководство – это преимущественно «руководительская», административная, а не инженерная и не экономическая деятельность. Но самым главным аргументом в пользу административного характера руководства является его предмет. Предметом руководства является не стоимость, не техники, а только люди, персонал, трудовой ресурс.

Анализ второй формы мотивации – лидерства также свидетельствует об её административном характере [10]. Об этом говорят и четыре основных подхода, стиля поведения именно лидера (а не инженера и не экономиста): личностный; поведенческий; ситуационный; адаптивный. Личностный подход реализуется с помощью личностных характеристик морального порядка, моральных качеств, морали – внутреннего проявления личности лидера: отношения к другим людям, обязанности к людям, к обществу. Поведенческий подход при мотивации осуществляется с помощью личного морального поведения, действий, поступков, этикета – внешнего проявления личности лидера: манеры поведения, стиля одежды, речевых оборотов. Ситуационный подход – это мотивация с акцентом на конкретную ситуацию, на конкретные обстоятельства возможно даже в ущерб личностному и поведенческому подходам. Адаптивный подход – это варьирование пропорцией, соотношением трех рассмотренных выше подходов для их оптимизации, а значит, – увеличения эффекта от их совместного применения. Нетрудно видеть, что ни в одном подходе лидерства не проявляется непосредственно экономический или инженерный аспект менеджмента. Это совсем не отрицает отдельных элементов экономического характера. Но по своей внутренней природе и сути – это главным образом, административные, а не инженерные и не экономические средства.

К аналогичным выводам приводит анализ и третьей формы мотивации – стимулирования [10]. Стимулирование (сущность) – это форма мотивации, в которой акцент с поведения мотиватора как администратора переносится на глубокое исследование потребностей мотивируемого, на их усиление и

побуждение к новым. Стимулирование – это третья форма мотивации, это тоже форма поведения не экономиста и не инженера, а администратора. Несмотря на то, что в ней присутствует отличие и от руководства, и от лидерства, но оно не выходит за рамки административной деятельности, не становится инженерной или экономической деятельностью.

Из проведенного анализа функции мотивации следует вывод, что составляющие элементы этой функции носят исключительно административный характер.

Решение четвертой задачи исследования (определение сферы деятельности функции контроль) также потребовало определения его важнейших свойств. В современных литературных источниках отмечается, что контроль существует как в широком, так и в узком смысле [10]. В широком смысле контроль – это согласование любых ресурсов и процессов. Контроль присутствует во всех функциях и связующих процессах менеджмента, то есть – во всём менеджменте. При этом он занимает весь менеджмент. Контроль присутствует даже в самом производстве – в деятельности рабочих: контрольно-измерительные процедуры токаря есть не что иное, как контроль. Следовательно, контроль присутствует не только в менеджменте, но и в производстве, то есть – во всём управлении.

В данном исследовании контроль рассматривается только в узком смысле только как «функция контроль». Необходимость в ней вызвана такими причинами. Из теорий менеджмента следует: функция планирование отвечает за организацию целей и методических средств их реализации; проектирование – за организацию должностей как прав распоряжаться ресурсами и, в частности, - прав руководить человеческими ресурсами; мотивация – это уже само руководство [10]. Функция мотивация административными средствами приводит к превращению целей в результаты. Результаты – это совершенно новый ресурс и единственный несогласованный с остальными. Результаты могут не совпадать, прежде всего, с целями. Но, ни одна из трёх рассмотренных ранее функций (планирование, проектирование, мотивация) не согласовывает

эти два вида ресурсов. Поэтому и появляется необходимость ещё в одной функции – в функции контроль.

Функция контроль, как контроль только в узком смысле, сводится к согласованию только четырёх ресурсов: входящих, целей, результатов и человеческих [10]. И существует только три основных вида контроля в узком смысле, которые отличаются тремя факторами, или условиями: временем, объектом и целью – это контроль:

- предварительный;
- текущий;
- заключительный.

Весь процесс реализации функции контроль можно представить всего в одной таблице.

Таблица 1

Характеристика основных видов контроля

Виды контроля	Факторы контроля		
	Время	Объект	Цель
Предварительный	До результатов	Ресурсы (входящие) и цели (стандарты)	Корректировка входящих ресурсов с целями (стандартами)
Текущий	В течение получения результатов	Результаты и цели	Согласование результатов с целями и целей с результатами
Заключительный	После получения результатов	Результаты и человеческие ресурсы	Согласование трудовых ресурсов с результатами для: обучения, повышения или понижения в должности

Внимательный анализ таблицы неизбежно приведёт к выводу, что функция контроль реализует все три функции менеджмента: планирование (целей), проектирование (должностей, ответственных за функцию контроль), мотивацию (в таблице как повышение или понижение в должности). А отсюда следует важное заключение: функция контроль – это одновременно и экономическая, и инженерная, и административная функция.

Выводы. Основными результатами проведенного исследования является доказательство того, что: функция планирование является экономической функцией; функция проектирование является инженерной функцией; функция

мотивация является административной функцией; функция контроль является одновременно экономической, инженерной, и административной функцией.

Результаты проведенного исследования будут способствовать углублению понимания важнейших аспектов менеджмента и его функций. Это, в свою очередь, повысит эффективность деятельности педагогики высшей школы, менеджмента предприятий и практики фундаментальных, внедренческих и прикладных исследований.

Перечень ссылок

1. Бабайлов В. К. Новая парадигма менеджмента. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2016. №3(14), том 1. С. 72 – 76.
2. Бабайлов В. К. Модель разработки парадигм: важнейшие свойства. *Новий колегіум*. 2016. № 3. С.48-53.
3. Бабайлов В. К., Баленко А., Хмелевская А. Обзор литературных источников как метод эксперимента. *Бизнес-Информ*. 2006. №3. С.103-104.
4. Бабайлов В. К. Формирование научного понятия на основе методики «2С70». *Бизнес-Информ*. 2005. №9-10. С.112-113.
5. Бабайлов В. К. Всеобщая наука. *Новий колегіум*. 2017. № 3. С.57-61.
6. Бабайлов В. К. Новая парадигма методологии. *Новий колегіум*. 2018. № 1. С.73-77.
7. Бабайлов В. К. Индукция и Дедукция. *Бизнес-Информ*. 2012. №10 . С. 285-287.
8. Бабайлов В. К. Теория метода: монография. Харків, 2011. 232 с.
9. Бабайлов В. К. О предмете экономической науки. *Бизнес-Информ*. 2000. № 6. С. 23.
10. Бабайлов В.К. Менеджмент: Наука и практика: учебник, Х.: ХНАДУ, 2015. 276 с.

References

1. Babajlov, V. K. (2016), “New management paradigm” [Novaya paradigma menedzhmenta], *Problems and prospects of entrepreneurship development*, No 3(14), volume 1, P. 72 – 76.

2. Babajlov, V. K. (2016), Model development of paradigms: the most important properties [Model' razrabotki paradigm: vazhnejshie svoystva], *New Collegium*, No 3, P.48-53.
3. Babajlov, V. K., Balenko A., Hmelevskaya A. (2006), Review of literary sources as a method of experiment [Obzor literaturnyh istochnikov kak metod ehksperimenta], *Business-Inform*, No 3, P.103-104.
4. Babajlov, V. K. (2005), «Formation of a scientific concept based on the 2S70 methodology» [Formirovanie nauchnogo ponyatiya na osnove metodiki «2S70»], *Business-Inform*, No 9-10, P.112-113.
5. Babajlov, V. K. (2017), General science [Vseobshchaya nauka], *New Collegium*, No 3, P. 57-61.
6. Babajlov, V. K. (2018), New paradigm of methodology [Novaya paradigma metodologii], *New Collegium*, No 1, P. 73-77.
7. Babajlov, V. K. (2012), Induction and Deduction [Indukciya i Dedukciya], *New Collegium*, No 10, P. 285-287.
8. Babajlov, V. K. (2011), *Theory method [Teoriya metoda]*, monograph, Harkiv: HNADU, 232 p.
9. Babajlov, V. K. (2000), «On the subject of economic science» [O predmete ehkonomicheskoy nauki], *Biznes-Inform*, No 6, 23 p.
10. Babajlov, V. K. (2015), *Management: Science and Practice [Menedzhment: Nauka i praktika]*, textbook, H.: HNADU, 276 p.

Бабайлов В.К. ФУНКЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ЄДНІСТЬ ЕКОНОМІКИ, ІНЖЕНЕРІЇ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ.

В останні роки стався значний прогрес у поглибленні розуміння менеджменту - були встановлені його: сутність як організація будь-якої діяльності; зміст як чотири функції (планування, проектування, мотивація, контроль) і два сполучних процесу (ділове спілкування і прийняття рішень); структура як єдність економіки, інженерії та адміністративної діяльності. Особливим досягненням з'явилося формулювання в 2016 році нової парадигми менеджменту. Цьому сприяло застосування універсальної моделі розробки парадигм. Однак до сих пір немає відповіді на питання, який досить часто виникає в дослідницькій практиці, в тому числі і в педагогічній практиці вищої

школи: до якої сфери діяльності відносяться кожна з функцій менеджменту - економіки, інженерії або адміністрації. Вирішення цієї проблеми стало **метою** даного дослідження. Для її досягнення були поставлені такі завдання: визначити сферу діяльності функції планування; визначити сферу діяльності функції проектування; визначити сферу діяльності функції мотивація; визначити сферу діяльності функції контроль; узагальнити отримані результати. **Методики дослідження:** огляд літературних джерел; історичного-логічного; аналогії; 2С70; ВЕО; модель BVK; теорія методу Бабайлова. **Результати:** встановлено, що планування - це економічна функція, проектування - інженерна, мотивація - адміністративна, контроль - економічна, інженерна і адміністративна функції одночасно. **Наукова новизна:** обґрунтування конкретної сфери діяльності кожної функції менеджменту. **Практична значимість:** обґрунтування конкретної сфери діяльності кожної функції менеджменту поглиблюватиме їх розуміння і підвищувати їх ефективність.

Ключові слова: планування; проектування; мотивація; контроль; економіка; інженерія; адміністрація.

Бабайлов В.К. ФУНКЦИИ МЕНЕДЖМЕНТА КАК ЕДИНСТВО ЭКОНОМИКИ, ИНЖЕНЕРИИ И АДМИНИСТРИРОВАНИЯ.

В последние годы произошёл значительный прогресс в углублении понимания менеджмента – были установлены его: сущность как организация любой деятельности; содержание как четыре функции (планирование, проектирование, мотивация, контроль) и два связующих процесса (деловое общение и принятие решений); структура как единство экономики, инженерии и административной деятельности. Особым достижением явилась формулировка в 2016 году новой парадигмы менеджмента. Этому способствовало применение универсальной модели разработки парадигм. Однако до сих пор нет ответа на вопрос, который достаточно часто возникает в исследовательской практике, в том числе и в педагогической практике высшей школы: к какой сфере деятельности относятся каждая из функций менеджмента – экономике, инженерии или администрации. Решение этой проблемы явилось **целью** настоящего исследования. Для её достижения были поставлены такие **задачи:** определить сферу деятельности функции планирование; определить сферу деятельности функции проектирование; определить сферу деятельности функции мотивация; определить сферу деятельности функции контроль; обобщить полученные результаты. **Методики исследования:** обзор литературных источников; исторического-логического; аналогии; 2С70; ВЕО; модель BVK; теория метода Бабайлова. **Результаты:** установлено, что планирование – это экономическая функция, проектирование – инженерная, мотивация – административная, контроль – экономическая, инженерная и административная функции одновременно. **Научная новизна:** обоснование конкретной сферы деятельности каждой функции менеджмента. **Практическая значимость:** обоснование конкретной сферы деятельности каждой функции менеджмента будет углублять их понимание и повышать их эффективность.

Ключевые слова: планирование; проектирование; мотивация; контроль; экономика; инженерия; администрация.

Babailov V.K. THE FUNCTIONS OF MANAGEMENT AS AN UNITY OF ECONOMICS, ENGINEERING AND ADMINISTRATION

In recent years, significant progress had been made in deepening the understanding of management. It had been established that the its essence is the organization of any activity; its content there are the functions of planning, of designing, of motivation, of control and the connecting processes of business communication and of a decision making; its structure is the unity of economy, engineering and administrative activity. The formulation in 2016 of a new management paradigm is a significant achievement. This was facilitated by the use of a universal model of formulation of the paradigm. However, there is still no answer to the question that often arises in research practice, including in the pedagogical practice of higher education: What is a field of activity of each of the management functions. Is it the economics, or is it the engineering, or is it the administration. **Purpose** of this research is the solution of this problem. To achieve the aim the following tasks were set: to determine the region of the function of planning; to determine the region of the function of design; to determine the region of the function of motivation; to determine the region of the function of control; to summarize the results. **Methodology of research** had been used: the universal model of creation of the paradigms (model of BVK), a review of the literature sources, of the historical-logical, analogy, «2C70», «BEO» and theory of method of Babailov. **Findings** are that it was established that planning is an economic function, design is engineering, motivation is administrative, and control is economic, engineering and administrative functions at the same time. **Originality** is in the justification of a specific field of activity of each management function. **Practical value** is that the justification of a specific field of activity of each management function will deepen their understanding and increase their efficiency.

Keywords: planning; design; motivation; control; economy; engineering; administration.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Бабайлов Василь Кузьмич – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: super_super_kod@ukr.net. Моб. 050-139-27-76.

Бабайлов Василий Кузьмич – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Babailov Vasiliy – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

**ЗЕЛЕНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ
ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА ТА РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Блага В.В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет;

Благой В.В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний університет будівництва та архітектури;

Попадинець О. В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. У зв'язку зі світовою фінансовою кризою та її наслідками, зараз є нагальною темою ефективність та прибутковість зелених інвестицій. Щоб вони не були тягарем для національних економік, а мали змогу не тільки вирішувати екологічні проблеми суспільства, а ще й досягати, як мінімум, точки беззбитковості у своїй діяльності, або навіть приносити прибуток інвесторам. Наразі вітчизняне законодавство не зобов'язує переробляти відходи, національна система поводження з відходами відсутня, держава не розробила механізм поводження з відходами та не розглядає їх як джерело ресурсів [1]. Автомобільні шини та їх накопичення – наразі велика світова проблема [2]. На законодавчому рівні необхідно створити систему штрафних санкцій та розробити економічні стимули, щоб мати можливість контролювати та розвивати цей процес, впроваджуючи нові креативні рішення. Тому це питання в нашій країні залишається не вирішеним, підтвердженням цього є використання застарілих технологій, економічний механізм не продуманий, а більшість еко-інноваційних проектів є лише на папері [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі закордонні науковці як Георг Індерст, Чарльз Камінкер та Ф. Стюарт зробили спробу [4] систематизувати існуючу інформацію щодо зеленого інвестування, існуючих

підходів та визначень. Їх дослідження охоплює досить велике коло питань, з якими стикаються країни з розвинутими ринками та демократичними системами, зокрема країни ОЕСР. Значний внесок у дослідження зеленого інвестування та систематизацію існуючих знань внесли вітчизняні вчені С. Харічков та Н. Андрєєва [5, 6], які провели аналіз та систематизацію заходів, які приймаються у різних країнах світу, що спрямовані на вирішення екологічних проблем та стимуляцію розвитку зелених секторів економіки відповідних країн. Згідно з роботами доктора економічних наук Ілляшенко С.М. [7] одним із найефективніших шляхів переходу до стійкого розвитку є виробництво і споживання екологічних інновацій – екологічно безпечних і економічно ефективних на всіх стадіях виробництва, споживання та утилізації нових продуктів, технологій їхнього виробництва, методів управління тощо.

Невирішені складові загальної проблеми. Екологічно-орієнтоване інвестування, розробка нових зелених технологій, їх впровадження у масове використання – це одні з основних тенденцій в економічно-розвинутих країнах. Це підтримується як зусиллям окремих підприємств, розробками і впровадженням необхідних норм та стандартів на національних рівнях окремих країн, так і міжнародними організаціями. Не дивлячись на відсутність загального консенсусу та чітких рамок, що саме розуміється під поняттям «зелені інвестиції», цей напрямок продовжує активно розвиватися і демонструє стійку тенденцію до зростання. Одним із основних напрямів зеленого сектору економіки є ефективний менеджмент відходів, який дозволяє не тільки позбуватися відходів, а робити це у ефективний спосіб, який не тільки не наносить шкоди навколишньому середовищу, але є джерелом вторинної сировини. Складовою частиною загального менеджменту відходів є відокремлений сектор менеджменту відпрацьованих автопокришок, який має свої особливості та підходи.

Формулювання цілей статі. Дослідити прибутковість, рентабельність та доцільність впровадження інноваційних методів переробки відходів та можливість їх використання для виводу підприємства з кризового стану.

Завданням дослідження є визначення основних показників ефективності еко-інноваційних інвестиційних проектів, обґрунтування обсягу ринку переробки автопокришок в Україні, розроблення бізнес-плану інвестиційного проекту з урахуванням особливостей підприємства-інвестора, формування показників ефективності проекту та можливих факторів, які будуть впливати на подальший розвиток еко-інноваційного інвестиційного проекту, удосконалення методу розрахунку кількості певного типу відходів та оцінка можливості його використання для визначення сировинної бази при розробці проекту інноваційного розвитку підприємства.

Методика дослідження: аналізу і синтезу, формально-логічні методи – для визначення основних показників ефективності еко-інноваційних інвестиційних проектів, економіко-статистичні методи – для обґрунтування обсягу ринку переробки автопокришок в Україні, метод кореляційно-регресійного аналізу – для розробки бізнес-плану інвестиційного проекту з урахуванням особливостей підприємства-інвестора, метод порівняльного аналізу – для обґрунтування ефективності проекту та можливих факторів, які будуть впливати на подальший розвиток еко-інноваційного інвестиційного проекту, метод розрахунку кількості певного типу відходів для визначення сировинної бази при розробці проекту інноваційного розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нажаль, Україна навіть і близько не наблизилася до тих стандартів та умов, які існують в країнах Об'єднаної Європи. За оцінками деяких експертів, щорічне споживання автомобільних шин в Україні складає від 6,5 до 7,5 млн. одиниць, в залежності від кон'юнктури ринку, та економічного стану в державі. Така кількість споживання призводить до створення близько 140 – 160 тис. т. відпрацьованих шин щороку, і не більш ніж 10% від цієї кількості утилізується певними, дуже часто небезпечними для людей та довкілля, способами. Отже можна стверджувати, що кожного року, на теренах України накопичується додатково понад 100 тис. т. небезпечних відходів, які під час розкладання, виділяють у повітря та ґрунтові води небезпечні сполуки. Проаналізувавши становище в

розвинутих європейських країнах, та в Україні, можна прийти до висновку, що заходи зі збору та утилізації відпрацьованих шин є вкрай важливим для будь-якої країни, та повинні бути необхідною частиною екологічної програми держави. Такі заходи сприяють не тільки очищенню значних площ землі, які перетворено на звалища, а й поліпшенню загальної екологічної ситуації, створенню робочих місць та отриманню цінної вторинної сировини. Україна у цьому питанні відстала від багатьох країн на десятки років, і якщо не приймати нагальних кроків, то становище може стати вкрай критичним. Якщо держава не має змоги, або не бажає цілеспрямовано займатися цим питанням, то цим питанням повинний обійматися приватний сектор, який може стати локомотивом змін на краще. Створений метод обліку відпрацьованих шин, може бути модифікований за допомогою участі державних статистичних установ, участь яких дозволить значно підвищити точність розрахунків.

Досліджено досвід певних європейських країн, який демонструє, що можливо досягти 100% рівня переробки шин, та навіть повністю ліквідувати накопичені поклади на звалищах, що дозволяє вивільнити значні площі землі та вберегти населення та навколишнє середовище від негативного впливу небезпечного забруднення. Цей рівень переробки був досягнутий завдяки державним програмам та законам, які регулюють цей сектор, в основному, а також загальній консолідації виробників та імпортерів автопокришок, на яких покладено обов'язок по їх збиранню та утилізації.

Аналіз потенціальної сировинної бази за допомогою удосконаленого методу показав, що в Україні щорічно виробляється значна кількість відходів, які можуть бути перетворені на джерело цінної вторинної сировини.

Проведені дослідження є спробою обґрунтувати можливість приватної ініціативи у сфері переробки автопокришок, обґрунтувати, що екологічні-орієнтовані інвестиції можуть бути прибутковими не тільки у сонячній та вітровій енергетиці [8, с. 15].

Можна відмітити, що реалізація проекту еко-інноваційного розвитку підприємства в значній мірі задовольняє широке коло суб'єктів інноваційного

процесу. Перш за все, компанія-інвестор отримує прибуткове виробництво, яке має усі шанси вивести усе підприємство з кризового стану. Розробники інновацій (постачальники устаткування) мають прибуток від продажу своєї продукції, а також можливість продовжувати розробку нових видів устаткування та удосконалювати процес переробки. Значну користь отримує місцеве населення та влада, які мають можливість позбавитися частини небезпечних відходів, які забруднюють оточуюче середовище [9, с. 36].

Реалізація цього проекту передбачає використання вже випробуваної технології і не несе значних ризиків. Однак подальший розвиток цієї технології, проектування більш складних та комплексних систем переробки з більшою продуктивністю, може викликати певні проблеми у проектуванні та впровадженні. Частково ці ризики можуть бути зменшені шляхом вивчення передового досвіду країн, які досягли найбільших успіхів у цій області.

Оскільки питання екології є одними з життєво-важливих для будь-якої держави, то навіть неприбуткові проекти, які можуть покращити стан навколишнього середовища, повинні отримувати підтримку з боку держави, а проекти які є прибутковими тим паче [10, с. 14]. Тому існує висока вірогідність отримати підтримку з боку держави, що дозволить суттєво покращити його діяльність. Подальші можливості розвитку даного проекту включають в себе кооперацію з державними та муніципальними органами влади, проектування більш складних та комплексних систем з переробки, що дозволить зменшити собівартість та збільшити продуктивність виробництва, подальшу переробку отримуваної сировини у продукцію з більшою доданою вартістю, вивчення досвіду передових європейських компаній.

Висновки з проведеного дослідження. Визначено основні показники ефективності еко-інноваційних інвестиційних проектів, обґрунтовано обсяг ринку переробки автопокришок в Україні, розроблений бізнес-план інвестиційного проекту з урахуванням особливостей підприємства-інвестора, сформовані показники ефективності проекту та можливі фактори, які будуть впливати на подальший розвиток еко-інноваційного інвестиційного проекту,

удосконалений метод розрахунку кількості певного типу відходів та проведена оцінка можливості його використання для визначення сировинної бази при розробці проекту інноваційного розвитку підприємства. Розроблений метод розрахунку кількості певного типу відходів та використання його для визначення сировинної бази при розробці проекту інноваційного розвитку підприємства дозволяє обґрунтувати перспективність еко-інноваційних інвестиційних проектів, сприяє вирішенню екологічних проблем суспільства та розвитку національної економіки. Створює предметну базу для кооперації з державними та муніципальними органами влади, проектування більш складних та комплексних систем з переробки, що дозволить зменшити собівартість та збільшити продуктивність виробництва, подальшу переробку отримуваної сировини у продукцію з більшою доданою вартістю.

Перелік посилань

1. Переробка сміття в Україні та ЄС: як екологічну катастрофу перевести у прибутковий бізнес : сайт. URL : https://24tv.ua/pererobka_smittya_v_ukrayini_ta_yes_yak_ekologichnu_katastrofu_perevesti_u_pributkoviy_biznes_n698225. (дата звернення: 28.11.2018).
2. Спеціалізована конференція «Переробка вторинних ресурсів» : сайт. URL : <http://dzi.gov.ua/press-centre/press-release/pererobka-vtorinnih-resursiv-sogodennya-ta-perspektivi/>. (дата звернення : 28.11.2018).
3. «Зелений» бізнес для малих і середніх підприємств : сайт. URL : <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/SME-Guide-web.pdf>. (дата звернення: 28.11.2018).
4. Inderst G., Kaminker Ch., Stewart F. Defining and Measuring Green Investments: Implications for Institutional Investors. Asset Allocations. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*. OECD Publishing. 2012. No.24. P. 55 -59.
5. Харічков С. К., Андрєєва Н.М. «Зелені інвестиції» як каталізатор переходу до нового курсу розвитку економіки: міжнародні орієнтири і перспективи впровадження. *Економіст*. 2010. №12. С. 21-26.

6. Харічков С. К., Андрєєва Н.М. Екологічне чисте виробництво: інституціональні передумови, шляхи та механізми їх активізації в Україні. *Економіст*. 2010. №10. С. 25-29.

7. Ілляшенко С. М. Аналіз ринкових можливостей і потенціалу інноваційного розвитку організації на базі екологічних інновацій. Суми, 2012. 113 с.

8. Блага В.В., Благой В.В., Янченко Н.В. Регіональні аспекти стратегії сталого соціально-економічного зростання. *Socio-economic development of regions: collective monograph*. Bulgaria, 2017. P. 14-24.

9. Блага В.В., Благой В. В. Вплив екологічних фінансових інструментів на розвиток економіки регіонів. *Ефективність сучасного бізнесу в умовах динамічного середовища: колективна монографія*. Харків, 2018. С. 31-41.

10. Блага В.В., Благой В.В., Янченко Н.В. Вдосконалення системи державного управління в галузі охорони довкілля. *Information economy: knowledge, competition, growth: collective monograph*. Montreal, 2018. - P. 13-23.

References

1. Garbage recycling in Ukraine and the EU: how to turn an ecological catastrophe into a profitable business [Pererobka smittia v Ukraini ta YeS: yak ekolohichnu katastrofu perevesty u prybutkovyi biznes], available at: https://24tv.ua/pererobka_smittya_v_ukrayini_ta_yes_yak_ekologichnu_katastrofu_perevesti_u_pributkoviy_biznes_n698225 (last accessed 28.11.2018).

2. Specialized conference "Recycling of secondary resources" [Spetsializovana konferentsiia «Pererobka vtorynnykh resursiv»], available at: <http://dzi.gov.ua/press-centre/press-release/pererobka-vtorinnih-resursiv-sogodennya-ta-perspektivi/> (last accessed 28.11.2018).

3. "Green" business for small and medium enterprises [«Zelenyi» biznes dlia malykh i serednikh pidpriemstv], available at: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/SME-Guide-web.pdf> (last accessed 28.11.2018).

4. Inderst, G., Kaminker, Ch., Stewart, F. (2012), Defining and Measuring Green Investments: Implications for Institutional Investors. Asset Allocations. *OECD*

Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions. OECD Publishing.
No.24. P. 55 -59.

5. Kharichkov, S.K., Andreeva, N.M. (2010), “Green Investments” as a catalyst for the transition to a new development in economics: international orientalis and prospects for the future [«Zeleni investytsii» yak katalizator perekhodu do novoho kursu rozvytku ekonomiky: mizhnarodni oriientyry i perspektyvy vprovadzhennia]. *Ekonomist*, No 12, P. 21-26.

6. Kharichkov, S.K., Andreeva N.M. (2010), Ecological clean virobnitstvo: institutional changes, change of mind, political and political activism in Ukraine [Ekolohichne chyste vyrobnytstvo: instytutsionalni peredumovy, shliakhy ta mekhanizmy yikh aktyvizatsii v Ukraini]. *Ekonomist*. No 10. P. 25-29.

7. Illashenko, S.M. (2012), An anil of ritual mobility in a potential of a new development of an organisation on the basis of ecologic innova [Analiz rynkovykh mozhlyvostei i potentsialu innovatsiinoho rozvytku orhanizatsii na bazi ekolohichnykh innovatsii], Sumi, 113 p.

8. Blaga, V. V., Blagoy, V. V, Yanchenko, N.V. (2017), Regional aspects of the strategy of sustainable socio-economic growth [Rehionalni aspekty stratehii staloho sotsialno-ekonomichnoho zrostannia]. *Socio-economic development of regions: collective monograph*, Bulgaria, P. 14-24.

9. Blaga, V. V., Blagoy, V. V. (2018), Influence of ecological financial instruments on regional economy development [Vplyv ekolohichnykh finansovykh instrumentiv na rozvytok ekonomiky rehioniv]. *Efficiency of modern business in a dynamic environment: collective monograph*, Kharkiv, P. 31-41.

10. Blaga, V. V., Blagoy, V. V, Yanchenko, N.V. (2018), Improvement of the system of public administration in the field of environmental protection [Vdoskonalennia systemy derzhavnoho upravlinnia v haluzi okhorony dovkillia]. *Information economy: knowledge, competition, growth: collective monograph*, Montreal, P. 13-23.

Блага В.В., Благой В.В., Попадинець О.В. ЗЕЛЕНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета: дослідити прибутковість, рентабельність та доцільність впровадження інноваційних методів переробки відходів та можливість їх використання для виводу підприємства з кризового стану. **Методика дослідження:** економіко-статистичні методи – для обґрунтування обсягу ринку переробки автопокришок в Україні, метод розрахунку кількості певного типу відходів для визначення сировинної бази при розробці проекту інноваційного розвитку підприємства. **Результати дослідження:** визначено основні показники ефективності еко-інноваційних інвестиційних проектів, обґрунтовано обсяг ринку переробки автопокришок в Україні, розроблений бізнес-план інвестиційного проекту з урахуванням особливостей підприємства-інвестора, сформовані показники ефективності проекту та можливі фактори, які будуть впливати на подальший розвиток еко-інноваційного інвестиційного проекту, удосконалений метод розрахунку кількості певного типу відходів та проведена оцінка можливості його використання для визначення сировинної бази при розробці проекту інноваційного розвитку підприємства. **Наукова новизна:** удосконалений метод розрахунку кількості певного типу відходів (автомобільних покришок), який на відміну від існуючого враховує виробництво, експорт та імпорт нових, відпрацьованих, легкових та не легкових автопокришок та сприяє визначенню сировинної бази при розробці проекту інноваційного розвитку підприємства, що забезпечує прийняття обґрунтованих управлінських рішень на підприємстві. **Практична значущість:** розроблений метод розрахунку кількості певного типу відходів та використання його для визначення сировинної бази при розробці проекту інноваційного розвитку підприємства дозволяє обґрунтувати перспективність еко-інноваційних інвестиційних проектів, сприяє вирішенню екологічних проблем суспільства та розвитку національної економіки. Створює предметну базу для кооперації з державними та муніципальними органами влади, проектування більш складних та комплексних систем з переробки, що дозволить зменшити собівартість та збільшити продуктивність виробництва, подальшу переробку отримуваної сировини у продукцію з більшою доданою вартістю.

Ключові слова: еко-інновації, інвестиційний проект, сировинна база, переробка, бізнес-план, оцінка ефективності.

Благая В.В., Благой В.В., Попадинец Е.В. ЗЕЛЕННЫЕ ИНВЕСТИЦИИ КАК СРЕДСТВО РЕШЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ ОБЩЕСТВА И РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Цель: исследовать доходность, рентабельность и целесообразность внедрения инновационных методов переработки отходов и возможность их использования для вывода предприятия из кризисного состояния. **Методика исследования:** экономико-статистические методы - для обоснования объема

рынка переработки автопокрышек в Украине, метод расчета количества определенного типа отходов для определения сырьевой базы при разработке проекта инновационного развития предприятия. **Результаты исследования:** определены основные показатели эффективности эко-инновационных инвестиционных проектов, обоснован объем рынка переработки автопокрышек в Украине, разработан бизнес-план инвестиционного проекта с учетом особенностей предприятия-инвестора, сформированы показатели эффективности проекта и возможные факторы, которые будут влиять на дальнейшее развитие эко-инновационного инвестиционного проекта, усовершенствован метод расчета количества определенного типа отходов и проведена оценка возможности его использования для определения сырьевой базы при разработке проекта инновационного развития предприятия. **Научная новизна:** усовершенствован метод расчета количества определенного типа отходов (автомобильных покрышек), который в отличие от существующего учитывает производство, экспорт и импорт новых, отработанных, легковых и не легковых автопокрышек и способствует определению сырьевой базы при разработке проекта инновационного развития предприятия, что обеспечивает принятие обоснованных управленческих решений на предприятии. **Практическая значимость:** разработанный метод расчета количества определенного типа отходов и использование его для определения сырьевой базы при разработке проекта инновационного развития предприятия позволяет обосновать перспективность эко-инновационных инвестиционных проектов, способствует решению экологических проблем общества и развития национальной экономики. Создает предметную базу для кооперации с государственными и муниципальными органами власти, проектирование более сложных и комплексных систем по переработке, что позволит уменьшить себестоимость и увеличить производительность производства, дальнейшую переработку получаемого сырья в продукцию с большей добавленной стоимостью.

Ключевые слова: эко-инновации, инвестиционный проект, сырьевая база, переработка, бизнес-план, оценка эффективности.

Blaga V.V., Blagoy V.V., Popadinets E.V. GREEN INVESTMENTS AS A CASE FOR SOLVING ENVIRONMENTAL PROBLEMS OF SOCIETY AND DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Purpose: To investigate the profitability, profitability and expediency of introducing innovative methods of waste processing and the possibility of their use for the withdrawal of a company from a crisis state. **Methodology of research:** economic and statistical methods - to substantiate the volume of the market for processing tires in Ukraine, the method of calculating the amount of a certain type of waste to determine the raw material base in the development of the project of innovation development of the enterprise. **Findings:** the main indicators of the efficiency of eco-innovation investment projects are determined, the volume of the market for processing tires for tires in Ukraine is justified, the business plan of the

investment project is developed, taking into account the characteristics of the enterprise-investor, the formed indicators of project efficiency and possible factors that will influence the further development of the eco- innovative investment project, an improved method for calculating the amount of a certain type of waste and an assessment of the possibility of its use for determining the raw material base in developing the project of innovation development of the enterprise. **Originality:** an improved method for calculating the amount of a certain type of waste (automobile tires), which, unlike the existing one, takes into account the production, export and import of new, used, passenger and non-passenger car tires, and contributes to the definition of the raw material base in the development of the project of innovative development of the enterprise, which ensures acceptance grounded management decisions at the enterprise. **Practical value:** the method of calculating the amount of a certain type of waste and its use for determining the raw material base in the development of the project of innovation development of the enterprise allows to substantiate the prospect of eco-innovation investment projects, contributes to solving environmental problems of the society and development of the national economy. Creates the basis for cooperation with state and municipal authorities, designing more complex and integrated processing systems, which will reduce the cost price and increase the productivity of production, further processing of the received raw materials into products with greater added value.

Key words: eco-innovation, investment project, raw material base, processing, business plan, evaluation of efficiency.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Блага Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: blagavikvik@meta.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8386-0767>. Моб. 050-610-10-14.

Благая Виктория Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Blaga Viktoriya – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Благой Віталій Валерійович – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет будівництва та архітектури, доцент кафедри економіки, м. Харків, Україна; e-mail: blagoyvitval@i.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0702-561X>. Моб. 050-512-60-50.

Благой Виталий Валерьевич - кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры, доцент кафедры экономики, г. Харьков, Украина.

Blagoy Vitaly – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National University Construction and Architecture, Associate Professor at the Department of Economics, Kharkiv, Ukraine.

Попадинець Олена Василівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: elena.popadinez@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1805-216X>. Моб. 066-715- 62-72.

Попадинец Елена Васильевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Popadinets Elena – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, U

ПЕРЕХІД ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА НА РИНКОВІ МЕТОДИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИ ДОТРИМАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Деділова Т.В., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет;

Юрченко О.В., к.е.н., доцент

Сумський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Поряд з підвищенням екологічних вимог до проектування, будівництва, ремонту та утриманню автомобільних доріг повинні бути вжиті заходи щодо вдосконалення самих транспортних засобів з метою приведення їх у відповідність до вимог найжорсткіших зарубіжних стандартів, а також підвищенню якості використовуваних видів палива.

Автомобільні дороги загального користування належать до єдиної всеукраїнської транспортної системи, призначенням якої є задоволення економікою країни потреби в пасажирських та вантажних перевезеннях автомобільним транспортом. Також це значним чином впливає на її соціальний розвиток, з'єднує міжнародні транспортні коридори з національною транспортною мережею, інтегрує Україну до європейського співтовариства.

Щорічно, станом на початок року, 97% доріг, відповідно до діючих міжремонтних періодів, потребують капітального ремонту: 88% доріг спроектовано під навантаження на вісь автомобіля максимум у 6 тон., тоді як сучасний вантажний автотранспорт має навантаження 11,5 тони на вісь. При цьому, за оцінкою експертів, 30-40% великовантажних автомобілів виїжджають на дороги з наднормативним завантаженням. У результаті доводиться констатувати збільшену «втому» українських доріг [1].

Аналіз остатніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми економічної ефективності в контексті екологічної безпеки функціонування підприємств присвячені фундаментальні дослідження таких вчених, як

Є. Прусенко [2], І. Лазаришина [3], М. Абрамчук, І. Кобушко [4], О. Храпаль [5], Г. Гончаренко [6] та ін.

Невирішені складові загальної проблеми. Разом з тим багато аспектів досліджуваної проблеми, особливо економічного механізму підтримки екологічної безпеки дорожнього господарства при функціонуванні в ринкових умовах, залишаються невирішеними.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні та розробці теоретико-методичних засад забезпечення функціонування дорожнього господарства України та його розвитку за ринкових умов шляхом дослідження прямого впливу вантажного автотранспорту на стан автодоріг й опосередкованого його впливу на довкілля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завчасне руйнування дорожнього покриття та порушення умов експлуатації автомобільних шляхів України в багатьох випадках зумовлено порушенням умов щодо проїзду транспортних засобів з великим навантаженням на вісь. Проектні умови будівництва та експлуатації автомобільних доріг як інженерних споруджень, що були закладені в основу української дорожньо-транспортної мережі ще за радянських часів, на сучасному етапі кількісного та якісного розвитку автомобільного транспорту не витримують збільшення вантажопідйомності та інтенсивності руху автомобілів. У сільськогосподарських районах на дорогах можливий рух тракторних поїздів з кількома причепами. Допускається також проїзд мотоциклів і сільськогосподарських машин на гумових шинах. Гусеничні машини, що руйнують дорожній одяг, і кінні візки повинні їхати по паралельних ґрунтових дорогах або по спеціально влаштованих тракторних шляхах. Незадовільний стан автомобільних доріг у кілька разів збільшує викиди шкідливих речовин в атмосферу, чим украй несприятливо впливає на довкілля. За умов зниження швидкостей руху й припинення його у місцях дефектів дороги обсяг викиду окису вуглецю збільшується в декілька разів у порівнянні з викидами при оптимальних швидкостях руху (близько 70 км/год.). За цих умов підвищення якості дорожньої мережі є ключовим фактором

покращення стану навколишнього середовища. Однак, у чинних нормативних документах практично формально викладені вимоги до екологічної безпеки, яких їх слід дотримуватись при проектуванні й експлуатації доріг, відсутній цілий ряд стандартів з виміру забруднення, що негативно відображується на стані екологічної ситуації в зоні впливу автомобільних доріг.

З аналізу [7] видно, що лише 26% доріг здатні витримувати великовагові вантажні автомобілі. Переважна більшість наших українських доріг здатна витримувати навантаження не більше 7 тон на вісь. 40% доріг вже повністю знищено, а капітальний ремонт потрібен практично «з нуля». Решта доріг потребує негайного поточного ремонту та суворого дотримання норм вагового навантаження на вісь (табл. 1).

Таблиця 1

Нормативне навантаження автодороги автотранспортом

Категорія дороги	I	II-III	IV-V
Товщина полотна, см	20	8-12	5
Протяжність доріг, км	2700 (2 %)	38700 (24 %)	118000 (74 %)
Навантаження на вісь, т	11,5	10,6	7,0
Максимальна вага авто, т	40	36	24

Джерело: складено авторами на основі [7]

В результаті проведеного дослідження можна запропонувати удосконалення еколого-економічної сутності категорії «втома автодороги» та її впливу на екологічну безпеку в дорожньому господарстві через коефіцієнт втоми автодоріг. Під коефіцієнтом втоми доріг (В) будемо розуміти відношення маси вантажу великовантажних автомобілів (А) до проектного навантаження (П) за певний проміжок часу. При рівності коефіцієнта втоми дороги (В) одиниці або перевищенні даного значення виникає таке поняття, як «втома автодороги». В цілому збільшення «втоми» українських доріг (надпроектне навантаження) призводить до руйнування не лише їх покриття, а й фундаменту.

Саме тому, вважаємо за необхідне посилення відповідальності за порушення вагових норм за категоріями доріг, підґрунтям якого повинні стати

заходи, підкріплені відповідним нормативно-правовим забезпеченням. Зокрема, до таких можна віднести: повну заборону руху авто вагою більше 40 тон/24 тон для подільних вантажів. Введення обмеження у 7 тон на вісь або 24 тони загальної ваги для доріг місцевого значення (ухвалено КМУ від 21/10/2015, №869 [8]); встановлення справедливих штрафів за порушення вагових норм (17-85 тис. грн) з конфіскацією авто за повторне порушення протягом кварталу. Або збільшити їх ще більше, до рівня європейських країн (Польща – 1,5 тис. євро, Німеччина – 10 тис. євро) (проект ЗУ [9]); введення відповідальності компанії, що завантажує авто, за перевагу, за умови, що не було проведено контрольне зважування у присутності перевізника (проект ЗУ [9]) тощо. Захист доріг від передчасного руйнування при порушення вагових норм (табл. 2) передбачає: створення нової некорумпованої дорожньої інспекції (Укртрансбезпека) в складі 70-100 екіпажів, обладнаних відеореєстраторами з трансляцією їх роботи в мережі Інтернет; введення в дію мережі із 200 автоматичних вагових комплексів «зважування на ходу»; суттєве підвищення штрафів за порушення вагових норм (мін. штраф 17 тис. грн., конфіскація авто за повторне порушення протягом року); приведення у відповідність вагових норм до реальної здатності доріг (7 тон на вісь на дорогах місцевого значення); заборона перевезень подільних вантажів з перевищенням існуючих норм [10].

Таблиця 2

Моніторинг сучасного стану дорожнього господарства (розробка авторів)

Причини поточного стану	Необхідні дії
Критичне недофінансування	Реформування системи фінансування
Застаріла система управління	Децентралізація системи управління
Неефективний контроль якості	Гарантії якості дорожніх робіт
Не працює контроль вагових норм	Захист від порушників вагових норм
<i>Очікувані результати:</i>	
Зростання міжнародних транзитних перевезень автомобільним транспортом	
Відновлення дорожніх робіт, дотримання міжремонтних інтервалів	
Розвиток економіки, створення нових робочих місць, розвиток туризму	
Задоволення потреб суспільства в якісних автомобільних дорогах	

При недотриманні вимог по утриманню автомобільних доріг в нормативному стані до винних можуть бути застосовані адміністративні заходи (табл. 3).

Таблиця 3

Адміністративні заходи, спрямовані на підтримку еколого-економічної безпеки дорожнього господарства (складено авторами на основі [1, 11])

Адміністративний вплив	Сутність, прояви
Прямий	Характеризується наявністю приписів, які мають обов'язків характер. До основних проявів прямого впливу можна віднести: державну реєстрацію, ліцензування, надання відповідних дозволів, управління об'єктами державної власності, встановлення стандартів, здійснення контролю та нагляду, застосування відповідальності до порушників тощо.
Непрямий вплив	Відноситься сукупність економічних засобів впливу на підприємницькі відносини (наприклад, податкова політика, регулювання цін, фінансово-кредитна політика, державні програми, державні контракти та замовлення тощо).
<i>Вважаємо, що до найбільш ефективних методів адміністративно-правового регулювання господарської діяльності необхідно віднести методи, пов'язані з державною реєстрацією, ліцензуванням та наданням дозволів, встановленням стандартів, державними замовленнями, контролем та наглядом, підтримкою суб'єктів господарювання</i>	

Дорожнє господарство – одна з не багатьох сфер економіки, що оперувала власним джерелом фінансування програм робіт з будівництва, реконструкції та утриманню автомобільних доріг, єдиним механізмом акумулювання і розподілу фінансових ресурсів, розвиненою мережею споживачів. За ринкових умов зміна джерел фінансування проектів дорожнього будівництва призводить до суттєвих змін в організації дорожнього господарства на кожній із фаз його життєвого циклу. Діюча структура управління дорожнім господарством потребує подальшого реформування (рис. 1), (табл. 4).

Рис. 1. Стратегія реформування дорожньої галузі (розробка авторів)

**Основні напрями з реалізації заходів з реформування
дорожньої галузі України**

Напрямок	Зміст заходу
Децентралізація системи управління	Передача доріг місцевого значення разом з джерелами фінансування місцевим органам влади. Децентралізація експлуатаційних потужностей шляхом ліквідації ПАТ «ДАК «Автомобільні дороги України» та передачі Облавтодорів на місцевий рівень.
Забезпечення достатнього фінансування	Створення нової Служби Державних Доріг, шляхом укрупнення САДів у 8-10 Упродорів, що є територіальними підрозділами СДД Поступовий допуск на ринок експлуатації приватних підрядників шляхом аутсорсингу цих робіт, запровадивши контракти з виплатами за кінцевим результатом (OPRC). Запровадження довгострокових (5-10 років) договорів на будівництво та одночасну подальшу експлуатацію дороги.
Реформування системи експлуатації	Створення Державного та Територіальних Дорожніх Фондів. Введення плати за проїзд з вантажних авто вагою більше 12 тон. □ Залучення коштів інвесторів через механізм концесії та ДПП.
Незалежна система контролю якості та аудиту	Створення системи незалежного контролю якості всіх дорожніх робіт, залучення незалежних інжинірингових компаній. Запровадження механізмів фінансових гарантій якості з перестраховуванням ризику банкрутства підрядника. Громадський контроль, прозорість, інформування громадськості та користувачів доріг про плани та виконання робіт.

Джерело: розробка авторів

З цією метою в Україні розроблені фактично всі необхідні інструменти для створення ефективної системи реформування дорожньої галузі, яка дозволить: зменшити витрати коштів та часу на прийняття ефективних управлінських рішень щодо забезпечення безпечних умов руху на існуючих автомобільних дорогах; оптимально спрогнозувати необхідні фінансові ресурси для утримання мережі доріг в межах кожної області; об'єктивно інформувати всі зацікавлені організації та суспільство про стан автомобільних доріг та дорожню обстановку [11].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, за результатами проведеного аналізу визначено високий ступінь взаємодії автомобільних доріг з навколишнім середовищем, який переважно має негативний характер впливу на

екологічну безпеку в цілому. В свою чергу, існує нерозривний екологічний ланцюг: «Дорога – довкілля – якість життя населення». В цьому контексті стимулювання розвитку дорожнього господарства повинно проводитися за декількома напрямкам: розробка та затвердження в установленому порядку Програми розвитку дорожнього господарства України; проведення аудиту українських стандартів з проектування, будівництва, ремонту та утримання доріг на їх відповідність європейським та адаптування сучасної нормативної бази до європейських стандартів; створення єдиної інформаційно-аналітичної системи управління автомобільними дорогами загального користування з доступом громадськості до інформації щодо стану та екологічної безпеки автомобільних доріг; впровадження системи автоматизованого контролю за дотриманням норм вагового навантаження для автомобільних доріг загального користування.

Перелік посилань

1. Самісько Т. О. Етапи становлення і розвитку дорожнього господарства України. *Вісті Автомобільно-дорожнього інституту*. 2008. № 2. С. 78–83.
2. Гончаренко Ф. П. Прусенко Є. Д., Скорченко В. Ф. Експлуатаційне утримання та ремонт автомобільних доріг за складних погодних та екологічних умов. Київ, 1999. 264 с.
3. Лазаришина І., Солодка Л. Економіко-екологічне обґрунтування впливу автомобільних доріг на довкілля : сайт URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення : 29.11.2018).
4. Абрамчук М. Ю., Кобушко І. М. Система управління забезпеченням екологічної безпеки: організаційні, економічні та фінансові аспекти : сайт URL : http://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-10_0-pages-242_248.pdf (дата звернення : 29.11.2018)
5. Храпаль О. В. Еколого-економічні проблеми технологічної системи «Автомобільна дорога – навколишнє середовище» *Вісник Сумського НАУ. Сер. «Фінанси і кредит»*. 2003. Вип. 1 (14). С. 291–294.

6. Гончаренко Г. Є. Екологічна безпека як складова екологічного правопорядку : сайт URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/4335/1/%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення : 30.11.2018)

7. Споруди транспорту. Автомобільні дороги. ДБН В.2.3 – 4 – 2000. – (чинний від 01.07.2000) : Державні будівельні норми України. К. : Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики України, 2000. 114 с.

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до пункту 22.5 Правил дорожнього руху» (№869 від 21.10.2015 р.) : сайт URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/869-2015-%D0%BF> (дата звернення : 01.12.2018)

9. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про автомобільний транспорт» (щодо дотримання учасниками ринку автомобільних вантажних перевезень норм законодавства в частині вагових та габаритних параметрів транспортних засобів) (№6644 від 23.06.2017 р.) : сайт URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62128 : (дата звернення : 01.12.2018)

10. Солодкий В. О., Солодка Л. О. Перспективи розвитку дорожнього господарства України : сайт URL : http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/42565.doc.htm : (дата звернення : 01.12.2018)

11. Юрченко О. В. Дослідження основних еколого-економічних проблем дорожньої галузі України. Молодь та інновації : Міжнародна науково-практична конференція, 27–29.05.2015 р. : тези доп. Горки, Республіка Білорусь, 2015. С. 180–184.

References

1. Samis`ko, T. O. (2008), “Stages of formation and development of road economy of Ukraine” [“Etapy` stanovlennya i rozvy`tku dorozhn`ogo gospodarstva Ukrayiny`”], *Lead the automobile and road institute*, No. 2, P. 78–83.
2. Goncharenko, F. P., Prusenko, E. D., Skorchenko, V. F. (1999), *Maintenance and maintenance of highways in difficult weather and environmental conditions* [Ekspluatacijne utry`mannya ta remont avtomobil`ny`x dorig za skladny`x pogodny`x ta ekologichny`x umov], Kyiv, 264 p.
3. Lazarishina, I., Solodka, L. “Economic and environmental justification of the impact of highways on the environment” [“Ekonomiko-ekologichne obg`runtuvannya vply`vu avtomobil`ny`x dorig na dovkillya”], available at : <http://irbis-nbuv.gov.ua> (last accessed 29.11.2018).
4. Abramchuk, M. Yu., Kobushko, I. M. “Management System for Environmental Safety: Organizational, Economic and Financial Aspects” [“Sy`stema upravlinnya zabezpechennyam ekologichnoyi bezpeky`: organizacijni, ekonomichni ta finansovi aspekty`”], available at : [http://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-10_0-pages-242_248 .pdf](http://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-10_0-pages-242_248.pdf) (last accessed 29.11.2018).
5. Khrapal, O. V. (2003) “Ecological-economic problems of the technological system “Road – the environment” [“Ekologo-ekonomichni problemy` texnologichnoyi sy`stemy` “Avtomobil`na doroga – navkoly`shnye seredovy`she”], *Visnyk Sumy NAU. Series "Finance and Credit"*, No. 1 (14), P. 291–294.
6. Goncharenko, G. E. “Ecological safety as a component of environmental law and order” [“Ekologichna bezpeka yak skladova ekologichnogo pravoporyadku”], available at : <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/4335/1/%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (last accessed 30.11.2018).
7. State building regulations of Ukraine (2000), *Constructions of transport. Roads. DBN V. 2.3–4–2000. Effective from 01.07.2000* [Sporudy` transportu. Avtomobil`ni dorogy`. DBN V. 2.3–4–2000. Chy`nny`j vid 01.07.2000)], State

Committee for Construction, Architecture and Housing Policy of Ukraine, Kyiv, 114 p.

8. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), “On Amendments to Clause 22.5 of the Road Traffic Rules”. No. 869. Effective from 21.10.2015 [“Pro vnesennya zmin do punktu 22.5 Pravy`l dorozhn`ogo ruxu”. No. 869. Chy`nny`j vid 21.10.2015], available at : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/869-2015-%D0%BF> (last accessed 01.12.2018).

9. Draft Law on Amendments to the Law of Ukraine (2017), “On Road Transport”. No. 6644 of 23.06.2017 (regarding the observance by the participants of the road freight transport market of norms of legislation regarding the weight and dimensional parameters of vehicles)” [“Pro avtomobil`ny`j transport» (shhodo dotry`mannya uchasny`kamy` ry`nku avtomobil`ny`x vantazhny`x perevezen` norm zakonodavstva v chasty`ni vagovy`x ta gabary`tny`x parametriv transportny`x zasobiv)”. No. 6644 of 23.06.2017], available at : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62128 (last accessed 01.12.2018).

10. Solodky, V. O., Solodka, L. O. “Prospects for the development of road economy of Ukraine” [“Perspekty`vy` rozvy`tku dorozhn`ogo gospodarstva Ukrayiny`”], available at : http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/42565.doc.htm (last accessed 01.12.2018).

11. Yurchenko, O. V. (2015) “Research of the main ecological and economic problems of the road industry of Ukraine : theses of additional” [“Doslidzhennya osnovny`x ekologo-ekonomichny`x problem dorozhn`oyi galuzi Ukrayiny` : tezy` dop.”]. *Youth and Innovation: International Scientific and Practical Conference*, 27-29.05.2015, Gorki, Republic of Belarus, P. 180–184.

Деділова Т.В., Юрченко О.В. ПЕРЕХІД ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА НА РИНКОВІ МЕТОДИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИ ДОТРИМАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Мета. Обґрунтування та розробка теоретико-методичних засад забезпечення функціонування дорожнього господарства України та його розвитку за ринкових умов шляхом дослідження прямого впливу вантажного автотранспорту на стан автодоріг й опосередкованого його впливу на довкілля.

Методика дослідження. В роботі використано наступні методи: діалектичний метод (при виявленні причинно-наслідкового зв'язку економічних і екологічних процесів); аналітичний метод (для систематизації інформації щодо нормативного навантаження автодороги автомобільним транспортом); спостереження та узагальнення (для розробки рекомендацій щодо стратегії реформування дорожньої галузі). **Результати.** У дослідженні визначено роль еколого-економічної безпеки в системі стратегії розвитку дорожнього господарства України в контексті реалізації процесу поліпшення стану довкілля в цілому. Акцентовано увагу на значенні автоматизованої системи моніторингу за станом доріг та фінансуванні охорони природного довкілля в Україні. Досліджено проблеми природокористування, пов'язані з експлуатацією автомобільних доріг, і встановлено шляхи їх рішення. Запропоновано основні напрями з реалізації заходів з реформування дорожньої галузі України.

Наукова новизна. Отримав подальший розвиток теоретико-методичний підхід до забезпечення функціонування дорожнього господарства України шляхом дослідження прямого впливу вантажного автотранспорту на стан автомобільних доріг й опосередкованого його впливу на довкілля, що, на відміну від існуючих підходів, дозволяє встановлювати основні напрями з реалізації заходів з реформування дорожньої галузі України з урахуванням екологічного фактору. **Практична значущість.** Результати дослідження можуть слугувати методичними рекомендаціями органам державного управління при розробці регіональних програм з будівництва та експлуатації автодоріг, розвитку транспортної мережі регіону.

Ключові слова: дорожнє господарство, автомобільна дорога, вантажний автотранспорт, втома доріг, екологічна безпека, реформування.

Дедилова Т. В., Юрченко О. В. ПЕРЕХОД ДОРОЖНОГО ХОЗЯЙСТВА НА РЫНОЧНЫЕ МЕТОДЫ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ С СОБЛЮДЕНИЕМ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Цель. Обоснование и разработка теоретико-методических основ обеспечения функционирования дорожного хозяйства Украины и его развития в рыночных условиях путем исследования прямого влияния грузового автотранспорта на состояние автодорог и косвенного его влияния на окружающую среду. **Методика исследования.** В работе использованы следующие методы: диалектический метод (при выявлении причинно-следственной связи экономических и экологических процессов); аналитический метод (для систематизации информации о нормативной нагрузке на автодорогу

автомобильным транспортом), наблюдение и обобщение (для разработки рекомендаций по стратегии реформирования дорожной отрасли). **Результаты.** В исследовании определена роль эколого-экономической безопасности в системе стратегии развития дорожного хозяйства Украины в контексте реализации процесса улучшения состояния окружающей среды в целом. Акцентируется внимание на значении автоматизированной системы мониторинга за состоянием дорог и финансировании охраны окружающей природной среды в Украине. Исследованы проблемы природопользования, связанные с эксплуатацией автомобильных дорог, и установлены пути их решения. Предложены основные направления по реализации мероприятий по реформированию дорожной отрасли Украины. **Научная новизна.** Получил дальнейшее развитие теоретико-методический подход к обеспечению функционирования дорожного хозяйства Украины путем исследования прямого влияния грузового автотранспорта на состояние автомобильных дорог и косвенного его влияния на окружающую среду, что, в отличие от существующих подходов, позволяет устанавливать основные направления по реализации мероприятий по реформированию дорожной отрасли Украины с учетом экологического фактора. **Практическая значимость.** Результаты исследования могут служить методическими рекомендациями органам государственного управления при разработке региональных программ по строительству и эксплуатации автодорог, развития транспортной сети региона.

Ключевые слова: дорожное хозяйство, автомобильная дорога грузовой автотранспорт, усталость дорог, экологическая безопасность, реформирование.

Dedilova T., Yurchenko O. THE TRANSFER OF ROAD ECONOMY TO MARKET METHODS OF MANAGEMENT IN COMPLIANCE WITH ENVIRONMENTAL SAFETY

Purpose. The theoretical and methodical bases of functioning of the road economy of Ukraine and its development in market conditions by studying the direct impact of freight vehicles on state highways and its indirect impact on the environment were substantiated. **Methodology of research.** The following methods were used in the research. The dialectical method was used for identifying causal link of economic and environmental processes. The analytical method was applied for systematization of information about normative loading of a road by road transport. The observation and generalization were relevance for the development of recommendations for a road reforming strategy. **Findings.** The article describes the role of ecological and economic safety in the system development strategy road of Ukraine; the process of improving the environment; importance of automated system monitoring of roads; financing protection of the environment in Ukraine. The problems of nature and the way of their decision, ecological and economic mechanisms for regulating the ecological state of natural resources, trends in ecological and economic security have analyzed. **Originality.** The theoretical and

methodological approach to the functioning of the road economy of Ukraine has been further developed by studying the direct impact of freight vehicles on the condition of highways and indirectly on its impact on the environment. It, unlike existing approaches, allows us to establish the main directions of implementation of measures on the road economy reform in Ukraine taking into account the environmental factor. **Practical value.** The results of the research can be used as guidelines for the public administration in the development of regional programs for the construction and operation maintenance of roads, development of transport network of the region.

Key words: road economy, road, freight vehicles, road fatigue, ecological safety, reforming.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Деділова Тетяна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: dedilova@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3924-979X>. Моб. 050-281-83-28.

Дедилова Татьяна Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Dedilova Tetiana – Candidate of Science (Economics), Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Юрченко Оксана Вікторівна – кандидат економічних наук, Сумський національний аграрний університет, доцент кафедри будівельного виробництва, м. Суми, Україна; e-mail: vitaboris1979@ukr.net. Моб. 066-716-76-80.

Юрченко Оксана Викторовна – кандидат экономических наук, Сумской национальный аграрный университет, доцент кафедры строительного производства, г. Сумы, Украина.

Yurchenko Oksana – Candidate of Science (Economics), Sumy National Agrarian University, Associate Professor at the Department of Construction, Sumy, Ukraine.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Кирчата І.М., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Успішне функціонування підприємства в динамічних, а часто й кризових умовах конкурентної боротьби потребує від керівництва грамотного та професійного менеджменту: пошуку нестандартних рішень та бачення нових горизонтів своєї діяльності на ринку; володіння потенціалом і здатністю забезпечити поштовх для свого розвитку в стратегічній перспективі.

Слід відмітити, що кожне підприємство має свій рівень потенціалу реструктуризаційних змін, який можна активізувати не тільки задля забезпечення гідного рівня конкурентоспроможності, але й для елементарного протистояння динамічним факторам конкурентного середовища.

Управлінська ланка підприємства має чітко формулювати стратегічні орієнтири та прогнозувати зміни факторів зовнішнього середовища, а тому рішення задачі з адаптації до цих змін й обумовлює необхідність проведення процесу реструктуризації підприємств не залежно від їх галузевої приналежності.

В такому випадку реструктуризацію слід сприймати як перехід від одного режиму функціонування до такого, що адекватно реагує та своєчасно змінюється, чим й надає підприємству конкурентних переваг, з подальшою спроможністю виживати в довгостроковій перспективі.

Основними потенціально успішними передумовами проведення процесу реструктуризації є не стільки вибір вірного напрямку стратегії реструктуризації, скільки послідовність реалізації організаційних змін в системі стратегічного

управління. Саме процес реструктуризації потребує правильного й відповідного управлінського рішення оскільки по своїй природі має специфіку: використовує нові підходи, методи та технології (є інноваційно складним); має ризикову компоненту (неотримання очікуваного результату); виступає складним структурованим процесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Будучи актуальним явищем реструктуризація залишається дискусійною категорією, а тому єдиного підходу до вирішення проблем реструктуризації підприємств наразі не існує, при цьому переважна більшість публікацій не має універсальної методології, системності, цілісності і несуперечності.

Сутність поняття «реструктуризація» ще у 80-х роках ХХ століття висвітлювалась в працях таких зарубіжних вчених, як М. Портер, Т. Пітерс, А. Стрікланд, М. Хамер та ін. Реструктуризація трактувалась як сукупність стратегічних заходів щодо перетворення структури диверсифікованої компанії шляхом продажу одних напрямів діяльності і придбання інших [1].

Німецькі учені Э. Фрезі і Л. Тойфсен з Кельнського університету вважають, що процес реструктуризації полягає і стосується тільки перетворення структури управління [2].

Вчені К. Кордан, Т. Фолмэн і М. Вандерборт вважають, що результатом проведення реструктуризації підприємства мають стати сучасніші продукти, а не тільки здатність працювати краще [3].

«Реструктуризація» (restructuring, у перекладі з англійської) - це перебудова структури чого-небудь, яка необхідна в ситуаціях коли: підприємство знаходиться в стані глибокої кризи (антикризова реструктуризація); поточний стан підприємства можна визнати як задовільний, проте прогнози його діяльності не є оптимістичними (функціональна реструктуризація); до реструктуризації можуть удатися успішні підприємства з метою створення унікальних конкурентних переваг (стратегічна реструктуризація) [4].

На думку М. Дмитрієва, основною задачею реструктуризації бізнесу є створення такої бізнес-системи, яка, з одного боку, відповідатиме довгостроковим задачам власників, а з іншого – буде розвиватися відповідно до вимог навколишнього середовища [5].

Реструктуризація є інструментом антикризового управління з особливостями структурних перетворень як окремих складових елементів підприємства, так і всієї їх сукупності. Реструктуризація направлена на вдосконалення фінансово-економічних аспектів господарської діяльності та узгодження підприємницької структури із злім середовищем у напрямку відповідності законодавчим вимогам, удово-технічному прогресу, підвищення конкурентоспроможності [6]

На думку Ж. Крисько, „реструктуризація – це зміна структури економічного суб’єкта (активів, власності, фінансів, управління) незалежно від його стану під впливом чинників зовнішнього і внутрішнього середовища для підвищення конкурентоспроможності з подальшим зростанням вартості бізнесу [7].

Формування й реалізація процесу реструктуризації виступає складним та тривалим процесом, що передбачає наявність організаційно-економічних, виробничих, фінансових, правових, інноваційних, інвестиційних складових, які мають злагоджено функціонувати та сприяти розвитку структурних елементів підприємства як системи в цілому.

Невирішені складові загальної проблеми. Практика вітчизняних підприємств доводить об’єктивну необхідність реструктуризації, проте керівництво має чітко визнати наявність потреби в змінах, необхідність переформування власної системи управління з урахуванням загальної ситуації та наявних конкурентних переваг.

В сучасних умовах можливість правильно виділити і розвинути конкурентну перевагу стає основною проблемою метою реструктуризації суб’єктів господарювання, при цьому серед найактуальніших методичних проблем процесу реструктуризації залишаються наступні: проблема

обґрунтування необхідності реструктуризації на основі діагностики його конкурентного потенціалу; проблема підготовки самого процесу реструктуризації; проблема ефективної адаптації підприємства до конкурентних умов; проблема розвитку конкурентного потенціалу; проблема збереження конкурентної стійкості.

Дозволяючи правильно виділити і розвинути конкурентну перевагу, реструктуризація стає високоефективним ринковим інструментом підвищення конкурентоспроможності підприємства, оскільки основними ідеями останньої є адаптація підприємства до факторів зовнішнього середовища, а також ідея комплексного підходу до рішення складних управлінських задач в часто кризових умовах.

Формулювання цілей статі. Дослідженню проблематики реструктуризації господарських суб'єктів присвячено наукові роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, проте й досі виникають суперечності щодо існування взаємозв'язку з суміжними категоріями (реорганізація, реформування, реінжиніринг), а виокремлення основних підходів в трактуванні категорії «реструктуризація» й наразі актуальне.

Відсутність єдиного підходу до змісту і сутності реструктуризації в категоріальному апараті обумовлює необхідність розділити всі ці поняття, при цьому спробувати водночас поєднати їх в єдиній системі, тим самим структурувати процес змін і переходу на новий рівень розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективні керівники мають постійно проводити системні перетворення на своїх підприємствах задля вчасного пристосування до нових умов ведення бізнесу, а реструктуризація в цьому випадку є саме інструментом попередження та уникнення багатьох проблем: скорочення обсягів виробництва, падіння рівня прибутку та незадовільний рівень рентабельності, зростання витрат та застарілі технології та ін.

З позицій системного підходу:

„реструктуризація – це процес впровадження структурних змін в

діяльність підприємства з метою збереження та підвищення прибутковості під впливом мінливих зовнішніх економічних умов“ [8];

„реструктуризація – комплекс заходів спрямованих на підвищення вартості бізнеса діючого підприємства” [9];

„реструктуризація - комплексна оптимізація системи функціонування підприємства відповідно до вимог зовнішнього оточення і виробленої стратегії його розвитку, сприяюча принциповому поліпшенню управління, підвищенню ефективності і конкурентоспроможності виробництва і продукції, що випускається, на базі сучасних підходів до управління, у тому числі методології управління якістю, реінжиніринга бізнес-процесів, інформаційних технологій і систем та ін” [10].

Виходячи з того, що діяльність будь-якого підприємства орієнтована на досягнення оптимального співвідношення між прибутковістю і стабільністю, основною метою реструктуризації є забезпечення необхідних умов реалізації системних перетворень для досягнення такого балансу на засадах: забезпечення переходу системи в якісно новий стан; скорочення термінів досягнення нового рівня розвитку; забезпечення адаптаційних якостей; сприяння концентрації ресурсів на процесах розвитку; забезпечення ефективності процесів управління та ін.

Наступним кроком повинні бути задіяні механізми використання наявних конкурентних переваг, що є у підприємства, залучені фінансові ресурси через підвищення інвестиційної привабливості і сформована ефективна система управління.

Наряду з терміном «реструктуризація» в науковій думці та на практиці має місце застосування поняття «реорганізація», якому відведено місце як вид реструктуризаційних заходів або як окремий напрям.

Розглядаючи підприємство як складну систему, схильну до впливу чинників різного рівня, то ототожнення реструктуризації і реформування, ймовірно, відбувається тому, що мета у них спільна – адекватна реакція

підприємства на зміни зовнішнього конкурентного середовища, як господарчого суб'єкта, та відповідна адаптація до них.

Реструктуризація, виступаючи першочерговою складовою процесу реформування підприємства, розуміється у вужчому сенсі і реалізує себе як один з інструментів досягнення його довгострокових стратегічних цілей.

Узагальнюючи результати досліджень з проблем реструктуризації в діловій і науково-популярній літературі, можна відмітити, що її дуже часто ототожнюють з процесами реформування, реорганізаційних змін та реінжинірингу бізнес-процесів (табл. 1).

Досліджуючи взаємозв'язок категорій «реформування - реструктуризація - реорганізація - реінжиніринг» та їх сутності можна зробити висновок, що реструктуризація: передбачає комплексність перетворень і змін, а не зміни тільки в одній функціональній сфері (маркетинг, фінанси, виробництво); є постійним інструментом управління, а не реалізацію разового заходу; в змозі поєднувати майнові перетворення як елемент змін та підлягає модифікації і коригуванню в ході реалізації.

Головною метою реструктуризації в цьому випадку стає пошук джерел розвитку підприємства та дотримання наступних вимог: збереження та розвиток наукового, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу; узгодження інтересів власників, працівників, менеджерів, основних кредиторів і т.д.); рішення проблеми погашення заборгованості перед бюджетом, державними позабюджетними фондами, своїми працівниками та ін.; збільшення реальних надходжень до бюджету і державних позабюджетних фондів; максимально можливе збереження і створення нових робочих місць; захист і дотримання прав акціонерів, учасників і працівників, передбачених чинним законодавством, колективними договорами і угодами.

**Основні підходи до визначення сутності та співвідношення категорій
«реформування - реструктуризація - реорганізація - реінжиніринг» [1,11,12]**

Автор	Поняття
<i>Співвідношення „реструктуризація і реформування”</i>	
Бондар Н.П., Васюхін О.В., Голубєв А.А.	Реструктуризація – це структурне реформування
Серкіна Н.А.	Реструктуризація – один з методів реформування шляхом проведення перетворень в організаційній, фінансово-економічній, виробничо-технічній та соціальних підсистемах з метою адаптації до швидко змінюваних умов зовнішнього середовища
Бузановский С.С., Горелов Н.А., Титков А.С.	Реструктуризація – це структурна перебудова з метою забезпечення ефективного розподілу та використання ресурсів
Королькова О.М.	Реформування – зміна принципів дії підприємства, що сприяє підвищенню ефективності виробництва
Скочиляс С.	Реформування – результат еволюції реструктуризації
Аїстова М.Д.	Реструктуризація – частина загального розвитку підприємства, яку можна розглядати як один з ключових механізмів реформування, що призводить до збільшення ефективності діяльності підприємства
<i>Співвідношення „реструктуризація і реорганізація”</i>	
Ільдеменов С.В., Леонтьев С.В.	Реструктуризація це структурна реорганізація підприємства, а також комплекс робіт з активізації внутрішнього потенціалу
Жигунова О.А., Чернявський Ю.М.	Реструктуризація – це структурна реорганізація підприємства, що супроводжується в ряді випадків інституціональними змінами.
Тренев В.Н., Іріков В.А.	Реструктуризація – це реорганізація і комплексна зміна структури підприємства та системи управління
Євсєєв А.І.	Реструктуризація – це будь-які зміни в виробництві, структурі капіталу або власності, що не є частиною ділового повсякденного циклу компанії
Крижановскій В.Г., Перелигіна А.В.	Реструктуризація – це структурна перебудова з метою забезпечення та використання всіх ресурсів підприємства, що полягає в створенні комплексу бізнес-одиниць на основі розділу, поєднання, ліквідації діючих в організації нових структурних підрозділів.
Королькова О.М.	Реорганізація – перетворення організаційної структури і управління підприємством при збереженні основних засобів, виробничого потенціалу підприємства
<i>Співвідношення „реструктуризація і реінжиніринг”</i>	
М.Хаммер, Дж.Чампі	Реінжиніринг бізнес-процесів – фундаментальне переосмислення і радикальне перепроєктування бізнес-процесів для досягнення істотних покращень в основних показниках діяльності підприємства.
Андрущак Є.	Реінжиніринг – глобальні перетворення у сфері організації виробництва, управління та збуту продукції в рамках реструктуризації.
Валдайцев С.В.	Реінжиніринг – особлива процедура, що передуює процедурам реструктуризації (фінансової) і реорганізації суб'єкта господарювання
Райзберг Б.А., Стародубцева О.Б.	Реінжиніринг – процес модернізації раніше реалізованих технічних рішень

Формування і реалізація процесу реструктуризації підприємств є складним і тривалим процесом, що включає сукупність організаційно-економічних, виробничих, соціально-психологічних, інвестиційних і нормативно-правових компонентів, що дозволяють забезпечити узгоджене функціонування і розвиток існуючих структурних елементів системи в цілому, що адаптуються до умов зовнішнього середовища.

Висновки з проведеного дослідження. Для більшості підприємств й наразі залишається відкритим питання, яким же чином проводити реструктуризацію, адже єдиного підходу до реалізації процесу реструктуризації не існує, проте, незалежно від того, в рамках якого підходу здійснюється реструктуризація підприємства, необхідно правильно визначати на яких принципах бути здійснюватися перетворення, які методи і моделі будуть застосовуватися. Подальшим етапом дослідження повинно стати дослідження механізмів і аналіз моделей реструктуризації підприємства, також розробка алгоритму реструктуризаційних перетворень.

Перелік посилань

1. Одінцева О. Г. Теоретичні основи реструктуризації підприємств. *Бізнес-інформ*. 2013. №11. С.302-307.
2. Юн Г. П., Таль Г. К., Григорьев И. И. Внешнее управление на несостоятельном предприятии : учебное пособие. М. : Дело, 2003. 250 с.
3. Кордан К., Фолмен Т., Вандерборт М. Пять важных подходов к осуществлению реструктуризации. *Маркетинг*. 1999. №3. С.109-113.
4. Бикеева М. В. Систематизация научных взглядов на реструктуризацию предприятия. *Проблемы современной экономики*. 2011. №2. С.139-142.
5. Дмитриев М. Перспективы экономических реформ в России. *Вопросы экономики*. 2005. №5. С.52-56.
6. Комар Н. Г. Концепція побудови механізму реструктуризації підприємства. *Бізнес-інформ*. 2014. №10. С.260-267.

7. Крисько Ж. Л. Сутність та види реструктуризації підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету . Сер.: Економіка*. – Ужгород: Вид-во УНУ. 2009. Спецвипуск 28. Ч. II. С.71-76.

8. Безделов С. А. Управление процессами реструктуризации и реинжиниринга предприятий в переходной экономике : Дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Москва, 2000. 161 с.

9. Грязнова А. Г. Оценка стоимости предприятия (бизнеса) / под ред. А.Г. Грязнова, А. М. Федотова, М.А. Эскиндаров, Т. В. Тазихина, Е. Н. Иванова, О.Н. Щербакова. М. : Интерреклама, 2003. 544 с.

10. Мазур И. И., Шапиро В.Д. Реструктуризация предприятий и компаний. Справочное пособие. М.: Высшая школа, 2000. 587 с.

11. Королькова Е. М. Реструктуризация предприятий: учеб. пособие / Е.М. Королькова, Тамбов : Узд-во Тамб. ГТУ, 2007. 80 с.

12. Бикеева М. В. Систематизация научных взглядов на реструктуризацию предприятия. *Проблемы современной экономики*. 2011. №2. С.139–142.

References

1.Odintsova, O. H. (2013), The theoretical basis of enterprise restructuring [Teoretychni osnovy restrukturyzatsii pidpryiemstv], *Business Inform*, No 11, P.302–307.

2. Jun ,G. P., Tal', G. K., Grigor'ev, I. I. (2003), External management of the enterprise [Vneshnee upravlenie na nesostojatel'nom predpriyatija], tutorial, M., It's a matter, 250 p.

3. Kordan, K. (1999), Five important approaches to restructuring [Pjat' vazhnyh podhodov k osushhestvleniju restrukturyzatsii], *Marketing*, M., No 3, P.109–113.

4. Bikeeva, M. V. (2011), Systematization of scientific views on enterprise restructuring [Sistematizacija nauchnyh vzgljadov na restrukturyzatsiju predpriyatija], *Problems of the modern economy*, No 2, P.139–142.

5. Dmitriev, M. (2005), Prospects for economic reforms in Russia [Perspektivy jekonomicheskikh reform v Rossii], *Economics*, No 5, P.52–56.

6. Komar, N. H. (2014), Concept of construction of the mechanism of enterprise restructuring [Kontseptsiiia pobudovy mekhanizmu restrukturyzatsii pidpriemstva], *Business Inform*, No 10, P.260–267.

7. Krysko, Zh. L. (2009), Essence and types of restructuring [Sutnist ta vydy restrukturyzatsii pidpriemstv], *Scientific herald of Uzhgorod National University. Sir: Economy*. Uzhgorod: View of the UNU, Special issue 28, Ch. II, P.71–76.

8. Bezdelov, S. A. (2000), Management of processes of restructuring and reengineering of enterprises in the transition economy [Upravlenie processami restrukturyzatsii i reinzhiniringa predpriyatij v perehodnoj jekonomike]: Dis ... Candidate econ Sciences: 08.00.05, Moscow, 161 p.

9. Grjaznova, A. G. (2003), Valuation of the enterprise (business) [Ocenka stoimosti predpriyatija (biznesa)], M. : Inter-advertising, 544 p.

10. Mazur, I. I. (2000), [Restrukturyzacija predpriyatij i kompanij], *Reference book*, M. : Higher school, 587 p.

11. Korol'kova, E. M. (2007), Restructuring of enterprises [Restrukturyzacija predpriyatij], Tambov: Umbro Tambov GTU, 80 p.

12. Bikeeva, M. V. (2011), Systematize the scientific views on the restructuring of the enterprise [Sistematizacija nauchnyh vzgljadov na restrukturyzaciju predpriyatija], *Problems of the modern economy*, No 2, P.139–142.

Кирчата І. М. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Мета – визначення поняття реструктуризації підприємства, дослідження взаємозв'язку з суміжними категоріями (реорганізація, реформування, реінжиніринг). **Методика дослідження.** Для досягнення поставленої мети у науковій роботі були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми дослідження: методи узагальнення та абстрагування – для дослідження категоріального апарату процесу реструктуризації, реорганізації, реформування підприємств; метод аналізу і синтезу – для виявлення взаємозв'язку категорій «реформування - реструктуризація - реорганізація - реінжиніринг». **Результати.** У статті розглянуто процес реструктуризації як інструмент адаптації підприємства до змін в зовнішньому середовищі. Визначено, що процес реструктуризації має забезпечувати ефективну структуру та систему управління, а також задовільний рівень конкурентоспроможності підприємства в цілому. Реалізація програми

реструктуризації підприємства передбачає розробку та дотримання комплексу заходів на основі аналізу його поточного стану та наявного рівня конкурентного потенціалу. Будучи актуальним явищем реструктуризація залишається дискусійною категорією, а тому єдиного підходу до вирішення проблем реструктуризації підприємств наразі не існує, при цьому переважна більшість публікацій не має універсальної методології, системності, цілісності і несуперечності. Дослідженню проблематики реструктуризації господарських суб'єктів присвячено наукові роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, проте й досі виникають суперечності щодо існування взаємозв'язку з суміжними категоріями (реорганізація, реформування, реінжиніринг), а виокремлення основних підходів в трактуванні категорії «реструктуризація» й наразі актуальне. Відсутність єдиного підходу до змісту і сутності реструктуризації в категоріальному апараті обумовило необхідність розділити всі ці поняття, при цьому спробувати водночас поєднати їх в єдиній системі. Подальшим етапом дослідження повинно стати дослідження механізмів і аналіз моделей реструктуризації підприємства, також розробка алгоритму реструктуризаційних перетворень. **Наукова новизна.** Обґрунтовано взаємозв'язок і взаємозумовленість в системі категорій «реформування», «реорганізація», «реструктуризація», що на відміну від існуючих, дозволяє удосконалювати процедуру адаптації підприємства до факторів зовнішнього середовища, шляхом розробки і реалізації стратегії комплексної реструктуризації, заснованої на ефективному використанні конкурентного потенціалу. **Практична значущість** полягає у тому, що отримала подальший розвиток система взаємозв'язку категорій «реформування - реструктуризація - реорганізація - реінжиніринг» з урахуванням наукових інтерпретацій, що дозволяє визначати їх роль та місце при виявленні впливу та взаємозалежності у відповідності до направленості господарчої діяльності підприємства

Ключові слова: реструктуризація, комплексна реструктуризація, принципи реструктуризації, конкурентоспроможність підприємства, конкурентний потенціал

Кирчатая И. Н. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ

Цель - определение понятия реструктуризации предприятия, исследование взаимосвязи со смежными категориями (реорганизация, реформирование, реинжиниринг). **Методика исследования.** Для достижения поставленной цели в научной работе были использованы такие общенаучные и специальные методы и приемы исследования: методы обобщения и абстрагирования - для исследования категориального аппарата и процесса реструктуризации, реорганизации, реформирования предприятий; метод анализа и синтеза - для выявления взаимосвязи категорий «реформирование - реструктуризация - реорганизация - реинжиниринг». **Результаты.** В статье рассмотрен процесс реструктуризации как инструмент адаптации предприятия к изменениям во внешней среде. Определено, что процесс реструктуризации

должен обеспечивать эффективную структуру и систему управления, а также удовлетворительный уровень конкурентоспособности предприятия в целом. Реализация программы реструктуризации предприятия предусматривает разработку и соблюдение комплекса мероприятий на основе анализа его текущего состояния и имеющегося уровня конкурентного потенциала. Будучи актуальным явлением реструктуризация остается дискуссионной категорией, поэтому единого подхода к решению проблем реструктуризации предприятий пока не существует, при этом подавляющее большинство публикаций не имеет универсальной методологии, системности, целостности и непротиворечивости. Исследованию проблематики реструктуризации хозяйственных субъектов посвящены научные работы многих отечественных и зарубежных ученых, однако до сих пор возникают противоречия относительно существования взаимосвязи со смежными категориями (реорганизация, реформирование, реинжиниринг), а выделение основных подходов в трактовке категории «реструктуризация» и сейчас актуально. Отсутствие единого подхода к содержанию и сущности реструктуризации в категориальном аппарате обусловило необходимость разделить все эти понятия, при этом попробовать одновременно совместить их в единой системе. Следующим этапом исследования должно стать исследование механизмов и анализ моделей реструктуризации предприятия, а также разработка алгоритма реструктуризационных преобразований. **Научная новизна.** Обоснована взаимосвязь и взаимообусловленность в системе категорий «реформирование», «реорганизация», «реструктуризация», которая позволяет совершенствовать процедуру адаптации предприятия к факторам внешней среды, путем разработки и реализации стратегии комплексной реструктуризации, основанной на эффективном использовании конкурентного потенциала. **Практическая значимость** заключается в том, что получила дальнейшее развитие система взаимосвязи категорий «реформирование - реструктуризация - реорганизация - реинжиниринг» с учетом научных интерпретаций, позволяющая определять их роль и место при выявлении влияния и взаимозависимости в соответствии с направленностью хозяйственной деятельности предприятия.

Ключевые слова: реструктуризация, комплексная реструктуризация, принципы реструктуризации, конкурентоспособность предприятия, конкурентный потенциал

Kirchataya I. N. THEORETICAL ASPECTS OF ENTERPRISES RESTRUCTURING AS AN ECONOMIC CATEGORY

Purpose - The aim is to define the concept of enterprise restructuring and research the relationship with related categories (reorganization, reforming, reengineering). **Methodology of research.** To achieve the goal in the scientific work general scientific and special research methods were used: methods of generalization and abstraction - to investigate the categorical apparatus and the process of the enterprises restructuring, reorganizing, reforming; method of analysis and synthesis - to identify the relationship between the categories of "reforming - restructuring - reorganization - reengineering". **Findings.** The article describes the process of

restructuring as a tool to adapt an enterprise to changes in the external environment. It was determined that the restructuring process should provide an effective structure and management system, as well as a satisfactory level of the enterprise competitiveness. The implementation of the enterprise restructuring program provides for the development and maintenance of the measures set basing on an analysis of its current state and the existing level of competitive potential. Being an actual phenomenon the restructuring is a discussion category, so that's why unified approach to solve the enterprise restructuring problems has been not existed yet. While the vast majority of publications does not have a universal methodology, systemicity, integrity and consistency. Researches of many domestic and foreign scientists are devoted to the enterprises restructuring, but there are still contradictions regarding the existence of interrelations with related categories (reorganization, reforming, reengineering). There are still contradictions regarding the existence of interconnection with related categories (reorganization, reformation, reengineering), and the main approaches separation is still relevant in the interpretation of the category "restructuring". The lack of a unified approach of content and nature of the restructuring brings to the need to share all these concepts in the categorical apparatus, while trying to combine them into a single system simultaneously. The next stage of the research should be the investigation of mechanisms and analysis of enterprise restructuring models, as well as the development of an algorithm for restructuring transformations. **Originality.** In the article the interrelation and interdependence in the system of categories "reform", "reorganization", "restructuring" was justified, which allows to improve the process of adapting an enterprise to environmental factors by developing and implementing an integrated restructuring strategy which based on the effective use of competitive potential. **Practical value.** The system of interrelation of the categories "reform - restructuring - reorganization - reengineering" was developed further, taking into account scientific interpretations, which allows to determine their role and place in identifying influence and interdependence in accordance with the direction of the enterprise's economic activity.

Keywords: restructuring, comprehensive restructuring, principles of restructuring, enterprise competitiveness, competitive potential.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Кирчата Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: kirchatayairina@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0270-1586>. Моб. 0506690096.

Кирчатая Ирина Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина

Kirchataya Irina Nikolaevna – Candidate of Science (Economics), Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor, Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНО-СТОИМОСТНОГО
АНАЛИЗА ПРИ ОПРЕДЕЛЕНИИ ОПТИМАЛЬНОЙ ЧИСЛЕННОСТИ
РАБОТНИКОВ УПРАВЛЯЮЩЕЙ СИСТЕМЫ БИЗНЕСА**

Лысанова А.М. старший преподаватель

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Постановка проблемы. Рыночная экономика требует неординарного подхода ко всем процессам, происходящим в производственно-хозяйственной деятельности бизнеса. При этом основной, а точнее приоритетной проблемой функционирования бизнеса является снижение затрат на выполнение любых видов работ конкретного бизнеса. В этой связи функционально-стоимостной анализ позволяет комплексно в строго логической последовательности рассмотреть и в конечном итоге эффективно решить проблему снижения затрат в конкретном бизнесе. Важным моментом проведения функционально-стоимостного анализа является проведение сопоставительного анализа фактически выполняемых функций управления каждого сотрудника исследуемого функционального подразделения бизнеса с его должностной инструкцией и, как следствие реализации вышеобозначенного анализа, установление отклонений по видам выполняемых каждым сотрудником работ.

Проблема использования функционально-стоимостного анализа рассмотрена в работах таких авторов как Бондар И.Ю., Иващенко В.М., Корбов М.Я. и др. Несмотря на то, что вопрос о проведении функционального анализа достаточно широко освещен в научных работах, вопросы, касающиеся использования ФСА в управляющей системе бизнеса, являются актуальными и требующим дальнейшего тщательного изучения.

Целью статьи является корректировка имеющихся должностных инструкций работников структурных подразделений управляющей системы бизнеса, определение трудоемкости видов выполняемых работ в структурных

подразделениях бизнеса и на этой основе – корректировка определения оптимальной численности работников, исследуемых структурных подразделений бизнеса.

Анализ последних исследований и публикаций. В отечественной и зарубежной литературе часто рассматриваются вопросы, связанные с проведением анализа функционирования бизнеса: это вопросы теории экономического анализа. Однако в литературе мало освещен вопрос проведения функционально-стоимостного анализа в субъекте управления бизнесом.

Нерешенные составляющие общей проблемы. Приоритетной составляющей общей проблемы установления оптимальной численности работников структурных подразделений управляющей системы бизнеса является изучение соответствия фактически выполняемых видов работ должностным инструкциям работников, исследуемых структурных подразделений (например: ПЭО, ПТО, бухгалтерия и др.).

Кроме того, необходимо установить значение трудоемкости выполняемых видов работ, исследуемых сотрудников структурных подразделений, с целью дальнейшей корректировки их оптимальной численности.

Формулирование целей статьи. При изучении вопросов использования функционально-стоимостного анализа для определения оптимальной численности работников структурных подразделений управляющей системы бизнеса, следует решить некоторые вопросы, которые в конечном итоге могут быть сформулированы как цели, а именно:

- определение алгоритма проведения функционально-стоимостного анализа сотрудников структурных подразделений бизнеса;
- выбор метода исследования величины трудоемкости фактически выполняемых видов работ этими сотрудниками;
- установление величины трудоемкости фактически выполняемых видов работ сотрудниками;

- определение коэффициентов загрузки работников, исследуемых структурных подразделений бизнеса;
- установление соответствия рассчитанных коэффициентов загрузки и фактической численности работников исследуемых структурных подразделений, а также размеру оплаты их труда.

Изложение основного материала исследования. Общеизвестно, что рациональное осмысление фактов, имеющих место при функционировании бизнеса, начинается с их анализа. Анализ как метод исследования заключается в дифференциации целостного явления (в данном случае свершившегося в бизнесе конкретного факта) на составные элементы и последующем изучении особенностей и взаимосвязей выделенных элементов.

В общей сложности анализ – это, прежде всего количественное и качественное сравнение желаемых и фактически полученных параметров состояния бизнеса. При этом различают различные виды анализа: например, технический анализ, экологический анализ, финансовый и другие виды анализа. Одним из видов анализа, позволяющему осуществить комплексный подход к изучению явлений, произошедших как в объекте так и в субъекте управления конкретного бизнеса, является функционально-стоимостной анализ (ФСА) [1, с. 120].

Объектом изучения ФСА является оценка качества выполнения функций (общих и конкретных) и определение затрат на их эффективную реализацию [2, с. 57]. Цель проведения ФСА заключается в корректировке функций управления и в снижении затрат на выполнение этих функций. Реализация вышеуказанной цели может обеспечить конкретному бизнесу экономию затрат живого труда, а именно экономию численности работников, задействованных в бизнесе.

При этом ФСА реализуется посредством использования специальной методики, которая определяет последовательность и содержание этапов проведения исследования, результатом которого в конечном итоге является получение оптимального варианта вышеобозначенного анализа [3, с. 120].

Этапы проведения ФСА следующие: подготовительный, информационный, аналитический, творческий, исследовательский, рекомендационный и контролинговый [4, с. 220].

Подготовительный этап, предполагает, прежде всего выбор объекта ФСА и определение целей исследования и перечня необходимых информационных материалов об объекте анализа, а также составление плана проведения исследования.

Информационный этап предусматривает определение всех видов информации необходимых для проведения ФСА, ее соответствующую систематизацию [5, с. 480].

Систематизация информации предусматривает ее дифференциацию по установленным направлениям – так называемым «рукавам» информации.[6, с. 151] Сбор информации заключается с определения соответствия должностных инструкций исполнителей обозначенного объекта исследования (например, бухгалтерии, технического отдела и т.д.) фактически выполняемым видам работ этих исполнителей [7, с. 420].

Аналитический этап начинается, как правило, с определения фактических видов выполняемых работ исполнителями исследуемого структурного подразделения (функции). При этом в обязательном порядке устанавливается периодичность выполнения функций и их трудоемкость выполнения (в часах или минутах). Периодичность и трудоемкость выполнения устанавливаются экспериментальным путем (фотография рабочего дня, моментные наблюдения, хронометраж, интервьюирование и анкетирование).

Анализ соответствия должностных инструкций фактически выполненным видам работ по каждому исполнителю структурного подразделения является основным инструментом для определения лишних и более того, бесполезных функций, которые требуют значительных трудовых и материальных затрат [8, с. 250].

На исследовательском этапе следует сформулировать основные идеи, нацеленные на разработку альтернатив реализации ФСА структурных

подразделений конкретного бизнеса. При этом для поиска и разработки наиболее эффективного варианта управленческого решения по реализации ФСА следует, прежде всего четко установить объект исследования методом ФСА (это будет одно или сразу несколько структурных подразделений конкретного бизнеса); определить количество информации, необходимой для разработки наиболее эффективного варианта управленческого решения, а также ее наименование; установить финансовые затраты на выполнение одного человека-часа фактически выполняемых видов работ сотрудниками исследуемых структурных подразделений конкретного бизнеса; установить возможности сокращения ненужных видов работ исполнителями. Очень важно на данном этапе использовать эффективные методы обсуждения идей, например брейнсторминг. Необходимо исключить выявленное отклонение относительно соответствия фактических функций, выполняемых исполнителем, должностной инструкции этого исполнителя. Кроме того, на данном этапе проведения ФСА следует определить затраты времени на выполнение фактически выполненных видов работ по каждому исполнителю исследуемого структурного подразделения (отдела, службы и т.д.). При этом затраты времени необходимо определять относительно фонда рабочего времени за тот период времени, за который производилось исследование функционального содержания труда исполнителя (например: неделя, декада, месяц, год).

Обязательным элементом исследовательского этапа является определение необходимого информационного обеспечения при проведении ФСА, а именно: устанавливается перечень документов, соответствующих выполняемым функциям, а также периодичность их заполнения [9, с. 440]. Полученные данные позволят в дальнейшем рационализировать документооборот в структурных подразделениях управляющей системы бизнеса. Довольно значимым элементом данного этапа является выявление материальных (денежных) затрат по каждому исполнителю структурного подразделения [10, с. 105].

Рекомендационный этап предполагает разработку нивограмм соответствия материальных затрат и степени загрузки каждого исполнителя исследуемого структурного подразделения. Расчетное значение коэффициента загрузки является определяющим моментом при корректировке численности работников каждого структурного подразделения.

Выводы из проведенного исследования. Таким образом, были изучены и определены особенности использования функционально-стоимостного анализа при исследовании величины оптимальной численности работников, исследуемых структурных подразделений управляющей системы в бизнесе.

Разработан алгоритм реализации функционально-стоимостного анализа работников структурных подразделений бизнеса в соответствии с обозначенными целями и объектом исследования. Рассмотренные в статье вопросы позволяют разработать нивограммы соответствия материальных затрат и степени (коэффициента) загрузки каждого исполнителя исследуемого структурного подразделения управляющей системы бизнеса. Этап внедрения разработок ФСА является естественно, заключительным этапом и его содержание состоит в разработке плана-графика рекомендаций по внедрению выполненных разработок в практику функционирования конкретного бизнеса. При этом, немаловажным вопросом является согласование предлагаемого к внедрению плана-графика с другими разделами плана повышения эффективности функционирования конкретного бизнеса. Этап контролинга как функционально обособленное направление менеджмента конкретного бизнеса призван обеспечить сбор и обработку технико-экономической информации, необходимой для мониторинга реализации всех предыдущих этапов проведения ФСА. Этот этап является синтезом реализации предшествующих этапов проведения ФСА. Саккумулированная на данном этапе информация о разработке и внедрении ФСА позволит установить отклонения, по которым впоследствии будут приняты соответствующие управленческие решения. Именно этап контролинга позволит сопоставить данные ФСА о соответствии фактически выполняемых исполнителями структурных подразделений и их

должностных инструкций, а также установить соответствие расчетных значений коэффициентов загрузки исполнителей исследуемых структурных подразделений бизнеса их нормативной численности; выполнить мониторинг соответствия затрат на выполнение функций исполнителями и степени их загрузки, т.е. проанализировать построенные нивогаммы загрузки работников управляющей системы бизнеса.

Перечень ссылок

1. Бабець Є. К. та ін. Теорія економічного аналізу: навч.посіб. К.: ВД «Професіонал», 2015. 384 с.
2. Іващенко В. І., Болюх М. А. Економічний аналіз господарської діяльності. Київ, 2009. 203 с.
3. Бондарь І. Ю., Пахомов В. І. Управління витратами виробництва та собівартістю продукції: навч.посібник. К.: Київ.держ.торг.-економічний ун-т, 2009. 165 с.
4. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: навч.посіб. К.: Т-во «Знання», КОО, 2010. 378 с.
5. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник. 4-е изд., перераб.и доп. М.:ИНФРА М, 2007. 512 с.
6. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник / под ред. Л. Т. Гиляровой. М.:Велби: Проспект, 2016. 360 с.
7. Любушкин Н. П. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: учеб.пособие, 2-е изд., перераб.и доп. М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2015. 448 с.
8. Шеремет А. Д. Теория экономического анализа: учебник. 2-е изд., доп. М.: ИНФРА-М, 2015. 366 с.
9. Баканов М. И., Мельник М. В., Шеремет А. Д. Теория экономического анализа: учебник. М.: Финансы и статистика, 2014. 536 с.
10. Ивахненко В. М. Курс экономического анализа: учеб. пособие. К.: Знание Прес, 2010. 207 с.

References

1. Babets, Y. K. etc. (2015), *Theory of economic analysis, Teaching methods* [Teoriya ekonomichnoho analizu. Navch.posib.], K.: VD "Professional", 384 p.
2. Ivashchenko, V. I., Bolykh, M. A. (2009), *Economic analysis of economic activity* [Ekonomichnyy analiz hospodarskoyi diyalnosti], Kiev, 203 p.
3. Bondar, I. U., Pakhomov, V. I. (2009), *Manage production costs and cost of production: Tutorial*. [Upravlinnya vytratamy vyrobnytstva ta sobivartistyu produktsiyi: Navch.posibnyk.], Kiv, Derzh.Torg.-ekon.un-t., 165 p.
4. Korobov, M. Ya. (2010), *Financial and economic analysis of enterprises: Teaching* [Finansovo-ekonomichnyy analiz diyalnosti pidpryyemstv: navch.posib.] K.: T."Knowledge", KOO, 378 p.
5. Savitskaya, G. V. (2007), *Analysis of the economic activity of the enterprise: textbook. 4th bridge, reworked and add.* [Analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya: Uchebnik, 4-ye uzd., pererab.i dop.], M.: INFRA M, 512 p.
6. *Comprehensive economic analysis of economic activities of the enterprise: textbook* [Kompleksnyy ekonomicheskyy analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya: uchebnik], under the editorship L. T. Gilyarovskaya , (2016), M.: Velby: Prospectus, 360 p.
7. Lyubushkin, N. P. (2015), *Comprehensive economic analysis of economic activity: textbook. 2nd ed., Revised and extra* [Kompleksnyy ekonomicheskyy analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti: Ucheb.posobiye, 2-ye izd., pererab.i dop.], M.: UNITY-DANA, 448 p.
8. Sheremet, A. D. (2015), *Theory of economic analysis: textbook. 2nd ed., ext.* [Teoriya ekonomicheskogo analiza: Uchebnik. 2-ye izd., dop.], M.: INFRA-M, 366 p.
9. Bakanov, M. I., Melnik, M. V., Sheremet, A. D., (2014), *Theory of Economic Analysis: textbook* [Teoriya ekonomicheskogo analiza: uchenik.], M.: Finance and Statistics, 536 p.
10. Ivakhnenko, V. M. (2010), *Course of economic analysis: tutorial*. [Kurs ekonomicheskogo analiza: uchebnoye posobiye.], K .: Knowledge - Pres, 207 p.

Лисанова А.М. ВИКОРИСТАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ВАРТІСНОГО АНАЛІЗУ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ ЧИСЕЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ УПРАВЛЯЮЧІ СИСТЕМИ БІЗНЕСУ

Мета: коригування наявних посадових інструкцій працівників структурних підрозділів керуючої системи бізнесу, визначення трудомісткості видів виконуваних робіт в структурних підрозділах бізнесу і на цій основі визначення оптимальної чисельності працівників досліджуваних структурних підрозділів бізнесу. **Методика дослідження:** функціонально-вартісний аналіз функціонального змісту праці працівників структурних підрозділів бізнесу, метод комплексного техніко-економічного аналізу змістовності праці працівників, керуючої системи бізнесу. **Результат дослідження:** визначено кількісне і якісне порівняння фактично отриманих результатів дослідження величини трудомісткості виконання видів робіт співробітниками структурних підрозділів керуючої системи бізнесу. У зв'язку з цим установка на періодичність виконання фактичних видів робіт, а також визначено необхідне інформаційне забезпечення при проведенні функціонально-вартісного аналізу досліджуваного об'єкта (перелік документів, супутній фактично виконуваних функцій досліджуваних співробітників). Виявлено матеріальні витрати по кожному виконавцю досліджуваного структурного підрозділу, які згодом можуть бути використані як необхідний елемент проведення функціонально-вартісного аналізу щодо відповідності розміру плати праці співробітника і трудомісткістю фактично виконуваних ним видів робіт. **Наукова новизна:** розроблені нівограмми відповідності матеріальних витрат і ступеня завантаження кожного виконавця досліджуваного структурного підрозділу. Визначено величини коефіцієнта завантаження кожного виконавця досліджуваного структурного підрозділу, значення якого розраховується як відношення фактичної трудомісткості видів виконуваних робіт виконавцем і фонду його робочого часу. **Практична значимість:** розроблено та запропоновано в практику функціонування бізнесу нівограмми відповідності матеріальних витрат і коефіцієнтів завантаження, досліджуваних виконавців структурних підрозділів керуючої системи бізнесу. Розрахована фактична величина коефіцієнта завантаження кожного виконавця структурного підрозділу керуючої системи бізнесу, є підставою для визначення оптимальної чисельності працівників досліджуваних структурних підрозділів.

Ключові слова: функціонально-вартісний аналіз, функції управління, структурні підрозділи, коефіцієнт завантаження, нівограмми.

Лысанова А.М. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНО-СТОИМОСТНОГО АНАЛИЗА ПРИ ОПРЕДЕЛЕНИИ ОПТИМАЛЬНОЙ ЧИСЛЕННОСТИ РАБОТНИКОВ УПРАВЛЯЮЩЕЙ СИСТЕМЫ БИЗНЕСА

Цель: корректировка имеющихся должностных инструкций работников структурных подразделений управляющей системы бизнеса, определение трудоемкости видов выполняемых работ в структурных подразделениях

бизнеса и на этой основе определение оптимальной численности работников исследуемых структурных подразделений бизнеса. **Методика исследования:** функционально-стоимостной анализ функционального содержания труда работников структурных подразделений бизнеса, метод комплексного технико-экономического анализа содержательности труда работников, управляющей системы бизнеса. **Результат исследования:** определено количественное и качественное сравнение фактически полученных результатов исследования величины трудоемкости выполнения видов работ сотрудниками структурных подразделений управляющей системы бизнеса. В этой связи установка на периодичность выполнения фактических видов работ, а также определено необходимое информационное обеспечение при проведении функционально-стоимостного анализа исследуемого объекта (перечень документов, сопутствующий фактически выполняемым функциям исследуемых сотрудников). Выявлены материальные затраты по каждому исполнителю исследуемого структурного подразделения, которые впоследствии могут быть использованы как необходимый элемент проведения функционально-стоимостного анализа в отношении соответствия размера платы труда сотрудника и трудоемкостью фактически выполняемых им видов работ. **Научная новизна:** разработаны нивограммы соответствия материальных затрат и степени загрузки каждого исполнителя исследуемого структурного подразделения. Определены величины коэффициента загрузки каждого исполнителя исследуемого структурного подразделения, значение которого рассчитывается как отношение фактической трудоемкости видов выполняемых работ исполнителем и фонда его рабочего времени. **Практическая значимость:** разработаны и предложены в практику функционирования бизнеса нивограммы соответствия материальных затрат и коэффициентов загрузки, исследуемых исполнителей структурных подразделений управляющей системы бизнеса. Рассчитанная фактическая величина коэффициента загрузки каждого исполнителя структурного подразделения управляющей системы бизнеса, является основанием для определения оптимальной численности работников исследуемых структурных подразделений.

Ключевые слова: функционально-стоимостной анализ, функции управления, структурные подразделения, коэффициент загрузки, нивограммы.

Lysanova A.M. USE OF FUNCTIONAL-COST ANALYSIS WHEN DETERMINING THE OPTIMAL NUMBER OF EMPLOYEES OF THE BUSINESS MANAGEMENT SYSTEM

Purpose: to adjust the existing job descriptions of employees of structural divisions of the business management system, determine the complexity of the types of work performed in the structural divisions of the business and, on this basis, determine the optimal number of employees of the structural divisions of the business under study. **Methodology of research:** functional cost analysis of the functional content of labor of employees of business units, a method of integrated technical and

economic analysis of the content of labor of employees, the business management system. **Findings:** a definite quantitative and qualitative comparison of the actual results of the study of the magnitude of the complexity of the types of work performed by employees of the structural units of the business management system. In this regard, the installation on the frequency of the actual types of work, as well as the necessary information support during the performance analysis of the object under study (list of documents accompanying the functions actually performed by the employees under study). The material costs of each executor of the structural unit under study have been identified, which can later be used as a necessary element in carrying out functional cost analysis regarding the correspondence of the employee's wage rate and the labor intensity of the types of work actually performed. **Originality:** developed nivograms of compliance with material costs and the load level of each performer of the structural unit under study. The values of the load coefficient of each performer of the structural unit under study are determined, the value of which is calculated as the ratio of the actual labor intensity of the types of work performed by the performer and the fund of his working time. **Practical value:** the nivograms of compliance of material costs and load factors developed by the executives of the structural divisions of the business management system have been developed and proposed to the practice of operating a business nivogram. The calculated actual value of the load factor of each executor of the structural unit of the business management system is the basis for determining the optimal number of employees of the structural units under study.

Key words: functional cost analysis, management functions, structural units, load factor, nivograms.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Лисанова Алла Митрофанівна – старший викладач, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, старший викладач кафедри економіки і підприємництва, м.Харків, Україна; e-mail: ekonom_pred@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3874-3195>. Моб.096-369-00-03

Лысанова Алла Митрофановна – старший преподаватель, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, старший преподаватель кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Lysanova Alla Mitrofanovna - Senior Lecturer, Kharkiv National Automobile and Highway University, Senior Lecturer, Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

**УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ЕКСПЛУАТАЦІЙНЕ
УТРИМАННЯ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ ЗАГАЛЬНОГО
КОРИСТУВАННЯ НА ОСНОВІ ДЕКОМПОЗИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ**

Лисенко А.О., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Білогай Г.С., студентка

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Формування дієвої системи управління витратами є запорукою конкурентоспроможності дорожньо-будівельних підприємств на ринку спеціалізованих будівельних послуг за рахунок показників витрат. Аналіз практичного досвіду функціонування вітчизняних підприємств дорожнього господарства вказує на недосконалість методичних підходів до встановлення основних правил проведення управлінської процедури стосовно витрат з експлуатаційного утримання автомобільних доріг загального користування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активний розвиток положень теорії управління витратами знайшов відображення в наукових працях зарубіжних та українських науковців, зокрема: Дж. Шанка [1], Р. Мюллендорфа [2], К. Друрі [3], І.О. Бланка [4], Ю.М. Великого [5], І.Є. Давидовича [6], В.Л. Диканя [7], Ю.С. Цал-Цалка [8], С.А. Котлярова [9], О.Д. Данилюка [1]), та інші. Більшість робіт цих вчених спрямовано на розвиток теоретико-методологічних засад управління витратами та розробку відповідного практичного інструментарію.

Невирішені складові загальної проблеми. Вивчення літературних джерел та практичного досвіду функціонування вітчизняних підприємств дорожнього господарства вказує на наявність проблеми щодо управління їх

витратами, зокрема особливої уваги потребують питання управління витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування.

Формулювання цілей статі. Метою дослідження є розробка алгоритму управління річними витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування на основі декомпозиційної моделі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подання процесу управління витратами на підприємствах дорожнього господарства у функціонально-цільовому проектуванні дозволяє відтворити процес управління річними витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування у вигляді сукупності керуючої системи, об'єкта керування й системи зв'язків. Відповідно до цього взаємодія керуючої системи й системи зв'язків утворює власне систему управління витратами, яка в загальному випадку може бути представлена наступним рівнянням:

$$SCM_{oper.maint} = \{M Org; ObjM; MechM\}, \quad (1)$$

де $SCM_{oper.maint}$ – система управління витратами;

$M Org$ – організація управління витратами;

$ObjM$ – об'єкт управління витратами;

$MechM$ – механізм управління витратами.

Механізм управління витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування ($MechM$) є активною частиною системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкта (витрат):

$$MechM = \{MO; MCr; CostDr; Pr M; ResM; MCom\}, \quad (2)$$

де MO – цілі управління витратами;

MCr – критерії управління витратами;

$CostDr$ – фактори управління витратами;

$Pr M$ – методи управління витратами;

$ResM$ – ресурси управління витратами;

$MCom$ – зв'язки управління витратами.

Головною умовою для формування *MechM* є конкретизація цілей з подальшою їх трансформацією в окреслені завдання (критерій) управління. Наступним кроком є визначення факторів управління, тобто таких операційних чинників, які можуть пропорційно порівнюватися з економічними показниками діяльності підприємства, наприклад, технологічних, трудових, матеріальних тощо. Відповідно до цього вибираються методи управління витратами й визначаються необхідні матеріальні, організаційні, інноваціо-інвестиційні ресурси процесу управління. При цьому останні організовують керуючий вплив на стан відповідних факторів і виступають індикатором можливості досягнення першочергової визначеної цілі управління. В разі недостатнього обсягу або відсутності одного з необхідних ресурсів підлягає коригуванню весь механізм управління витратами на експлуатаційне утримання (2), починаючи з елементу *МО*.

Таким чином, на основі виокремлення рівняння (2) в структурі системи (1) можна запропонувати наступну графічну інтерпретацію процесу управління річними витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування (рис.1), яка була сформована на засадах принципу декомпозиції, тобто розмежування системи управління витратами за тією або іншою ознакою на окремі частини, елементи зв'язку й у формуванні для них власних цілей, функцій забезпечення досягнення генеральної цілі системи.

При цьому під декомпозицією будемо розуміти фіксацію витрат згідно елементів їх класифікації за основним критерієм включення до собівартості будівельно-монтажних робіт. Зокрема до витрат, що включаються до собівартості БМР відносяться: матеріальні витрати; витрати на оплату праці; відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; амортизація; інші операційні витрати. В свою чергу, витрати, які не включаються до собівартості БМР є наступними: витрати на збут; адміністративні витрати; інші витрати операційної діяльності; витрати на утримання незадіяних для виконання договору підряду будівельних машин, механізмів та інших необоротних активів.

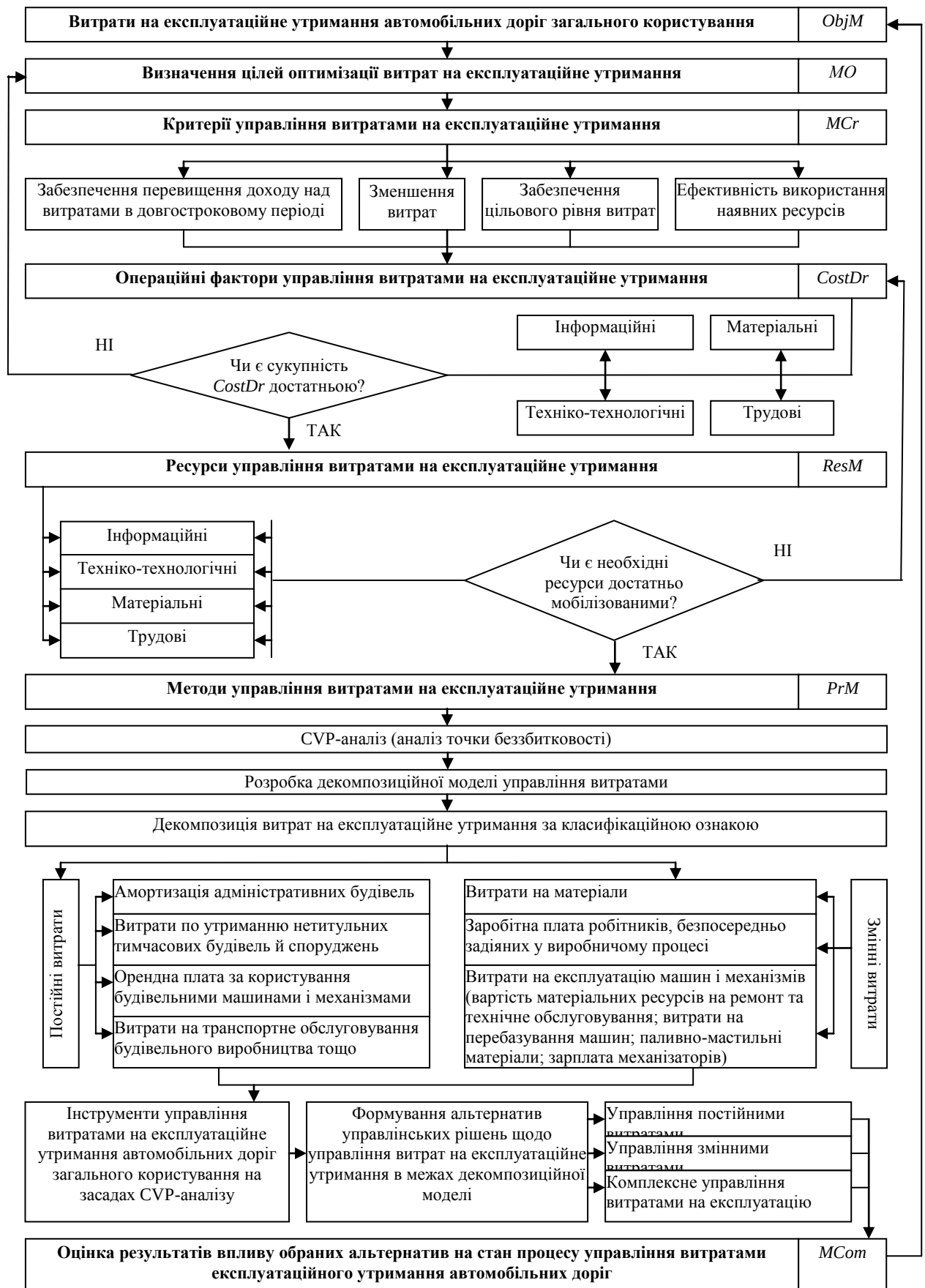

Рис. 1. Алгоритм управління річними витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування на основі декомпозиційної моделі (розроблено за результатами дослідження автора)

В загальному випадку, наведений алгоритм представляє собою сукупність дій, кожна з яких передбачає можливість послідовного наближення кожного наступного структурного ієрархічного елемента системи (1) до кінцевого етапу реалізації ітеративного процесу управління витратами.

Основою побудови моделі є розподіл витрат підприємства від операційної діяльності на постійні та змінні витрати, закріплений в Методичних рекомендаціях з формування собівартості будівельно-монтажних робіт» [11], який забезпечує формалізацію зв'язків між собівартістю експлуатаційного утримання автодоріг і розміром прибутку підприємства в межах розробленої методики управління річними витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування.

При цьому до постійних витрат можна віднести витрати, розмір яких залишається незмінним при зростанні обсягів БМР з експлуатаційного утримання автомобільних доріг, наприклад: амортизація; витрати по утриманню нетитульних тимчасових будівель й споруджень; орендна плата; витрати на транспортне обслуговування будівельного виробництва; страхові внески та відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; витрати на малоцінні й швидкозношувані інструменти та виробничий інвентар та витрати на їх ремонт; витрати на забезпечення працівників спеціальним одягом, взуттям та засобами індивідуального захисту відповідно до встановлених норм та інше.

В свою чергу, зростання змінних витрат відбувається пропорційно до росту обсягів БМР з експлуатаційного утримання. До таких витрат можна віднести: вартість сировини та матеріалів, які використовуються при виконанні БМР; витрати на експлуатацію машин і механізмів; витрати на основну та додаткову заробітну плату робітників, що задіяні на виробництві БМР з експлуатаційного утримання.

Висновки з проведеного дослідження. В подальшому наведений розподіл витрат на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування дозволить виокремити напрями їх оптимізації й встановити

відповідні критерії щодо їх управління, дотримання яких можливе за умови забезпечення підприємства дорожнього господарства достатньою кількістю техніко-технологічних, матеріальних й трудових операційних факторів. Перевірка за достатністю сукупності операційних факторів та мобілізацією наявних ресурсів дозволяє:

- обрати CVP-аналіз як метод управління витратами на експлуатаційне утримання;
- розробити відповідний інструментарій, що використовується для оцінки альтернатив управлінських рішень в межах декомпозиційної моделі;
- вносити відповідні коригування в цілі оптимізації витрат на експлуатаційне утримання.

В свою чергу, оцінка результативності обраних альтернативних рішень щодо процесу управління витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг замикає цикл алгоритму й переводить його на новий етап щодо встановлення цілей такого управління в межах об'єкту дослідження.

Перелік посилань

1. Шанк Дж., В. Говиндараджан. Стратегическое управление издержками. СПб, 1999. 342 с.
2. Мюллендорф Р., Карренбауер М. Производственный учет. Снижение и контроль издержек. Обеспечение их рациональной структуры. / пер. с нем. Москва, 1996. 260 с.
3. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет / пер. с англ. под ред. С. А. Табятиной. Москва, 1998. 774 с.
4. Бланк И. А. Управление прибылью. Киев, 1998. 544 с.
5. Великий Ю. М., Прохорова В. В., Сабліна Н. В. Управління витратами підприємства: монографія. Харків, 2009. 192 с.
6. Давидович І. Є. Управління витратами. Тернопіль, 2004. 228 с.
7. Дикань В. Л., Калініченко О. О. Мінімізація витрат виробництва в умовах перехідної економіки. Харків, 2000. 80 с.

8. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства : навч. посібник. Київ, 2003. 656 с.
9. Котляров С. А. Управление затратами. СПб, 2001. 160с.
10. Данилюк О. Д., Лещій В. П. Теорія і практика процесно-орієнтованого управління витратами. Івано-Франківськ, 2002. 248 с.
11. Наказ Міністерство регіонального розвитку та будівництва «Про затвердження нової редакції Методичних рекомендацій з формування собівартості будівельно-монтажних робіт» № 573 від 31 грудня 2010 р. *Податки та бухгалтерський облік*. 2011. № 60 «Будівельна бухгалтерія». С. 6-37.

References

1. Shank, J., Govindarajan, V. (1999), Strategic cost management. [Strategicheskoe upravlenie izderzhkami], St. Petersburg, 342 p.
2. Müllendorf, R. Karrenbauer, M. (1996), Production Accounting. Reduction and cost control. Ensuring their rational structure [Proizvodstvennyj uchet. Snizhenie i kontrol' izderzhek. Obespechenie ih racional'noj struktury], Moscow, 260 p.]
3. Drury, K. (1998), Introduction to management and production accounting [Vvedenie v upravlencheskij i proizvodstvennyj uchet], Moscow, 774 p.
4. Blank, I. A. (1998), Profit management [Upravlenie pribyl'ju], Kiev, 544 p.
5. Great, Yu. M., Prokhorov, V.V., Sablin, N.V. (2009), Management costs of the enterprise [Upravlinnia vytratamy pidpryiemstva]: monograph, Kharkiv, 192 p.
6. Davidovich, I. E. (2004), Cost management. [Upravlinnia vytratamy], Ternopil, 228 p.
7. Dikan, V. L., Kalinichenko, O. O. (2000), Minimization of production costs in a transition economy [Minimizatsiia vytrat vyrobnytstva v umovakh perekhidnoi ekonomiky], Kharkiv, 80 p.
8. Tsal-tsalko, Yu.S. (2003), Costs of the enterprise [Vytraty pidpryiemstva], Kyiv, 656 p.
9. Kotlyarov, S. A. (2001), Cost management [Upravlenie zatratami], St. Petersburg, 160 p.

10. Danylyuk, O. D., Leshii, V. P. (2002), Theory and practice of process-oriented cost management [Teoriia i praktyka protsesno-oriientovanoho upravlinnia vytratamy], Ivano-Frankivsk, 248 p.

11. Order of the Ministry of Regional Development and Construction "On Approval of the New Revision of the Methodological Recommendations for the Formation of the Pricing of Construction and Installation Works" No. 573 dated December 31, 2010 (2011), [Nakaz Ministerstvo rehionalnoho rozvytku ta budivnytstva «Pro zatverdzhennia novoi redaktsii Metodychnykh rekomendatsii z formuvannia sobivartosti budivelno-montazhnykh robot» No 573 vid 31 hrudnia 2010 r] *Taxes and Accounting*, No. 60, "Construction Accounts", P. 6-37.

Лисенко А.О., Білогай Г.С. УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ЕКСПЛУАТАЦІЙНЕ УТРИМАННЯ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ НА ОСНОВІ ДЕКОМПОЗИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ

Мета. Метою дослідження є розробка алгоритму управління річними витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування на основі декомпозиційної моделі. **Методика дослідження.** Для досягнення поставленої мети в дослідженні були використані наступні наукові методи: теоретичне узагальнення, аналіз та синтез - для постановки завдань і вивчення об'єкта дослідження; системний підхід та наукова абстракція – для розробки алгоритму управління річними витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування. **Результати.** У роботі запропоновано перспективне вирішення наукових завдань щодо управління витратами підприємств дорожнього господарства, зокрема, витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування. **Наукова новизна.** У ході наукового дослідження було розроблено алгоритм управління річними витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування. Запропонована модель рекомендована до використання за умов класифікації витрат підприємства дорожнього господарства за їх елементами, розподіленими на постійні та змінні витрати, що забезпечує формалізацію зв'язків між собівартістю і розміром його прибутку. За допомогою реалізації декомпозиційної моделі відбудеться оптимізація річних витрат на утримання автомобільних доріг шляхом зниження витрат з експлуатації машин і механізмів й підвищення ефективності їх використання. **Практична значущість.** Запропоновані наукові результати дослідження з управління витратами на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування можуть бути використані фахівцями підприємств дорожнього

господарств, в тому числі на підприємствах ДП «Харківський облавтодор» ПАТ ДАК «Автомобільні дороги України», що дасть їм можливість контролювати ефективність витрат на експлуатаційне утримання автомобільних доріг.

Ключові слова: управління витратами, підприємство, експлуатаційне утримання, постійні витрати, змінні витрати, декомпозиційна модель.

Лысенко А.А., Билогай А.С. УПРАВЛЕНИЕ ЗАТРАТАМИ НА ЭКСПЛУАТАЦИОННОЕ СОДЕРЖАНИЕ АВТОМОБИЛЬНЫХ ДОРОГ ОБЩЕГО ПОЛЬЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ДЕКОМПОЗИЦИОННОЙ МОДЕЛИ

Цель. Целью исследования является разработка алгоритма управления годовыми затратами на эксплуатационное содержание автомобильных дорог общего пользования на основе декомпозиционной модели. **Методика исследования.** Для достижения поставленной цели в исследовании были использованы следующие научные методы: теоретическое обобщение, анализ и синтез - для постановки задач и изучение объекта исследования; системный подход и научная абстракция - для разработки алгоритма управления годовыми затратами на эксплуатационное содержание автомобильных дорог общего пользования. **Результаты.** В работе предложено перспективное решение научных задач по управлению затратами предприятий дорожного хозяйства, в частности, расходами на эксплуатационное содержание автомобильных дорог общего пользования. **Научная новизна.** В ходе научного исследования был разработан алгоритм управления годовыми затратами на эксплуатационное содержание автомобильных дорог общего пользования. Предложенная модель рекомендована к использованию в условиях классификации расходов предприятия дорожного хозяйства за их элементами, распределенными на постоянные и переменные затраты, что обеспечивает формализацию связей между себестоимостью и размером его прибыли. С помощью реализации декомпозиционной модели состоится оптимизация годовых затрат на содержание автомобильных дорог путем снижения затрат по эксплуатации машин и механизмов и повышение эффективности их использования. **Практическая значимость.** Предложенные научные результаты исследования по управлению затратами на эксплуатационное содержание автомобильных дорог общего пользования могут быть использованы специалистами предприятий дорожного хозяйства, в том числе на предприятиях ГП «Харьковский облавтодор» ПАО ГАК «Автомобильные дороги Украины», что даст им возможность контролировать эффективность затрат на эксплуатационное содержание автомобильных дорог.

Ключевые слова: управление затратами, предприятие, эксплуатационное содержание, постоянные затраты, переменные затраты, декомпозиционная модель.

Lysenko A., Bilogai A. MANAGEMENT OF COSTS FOR OPERATING CONTENTS OF GENERAL AUTOMATIVE ROADS ON THE BASIS OF THE DECOMPOSITIONAL MODEL

Purpose. The aim of the study is to develop an algorithm for managing the annual costs of maintenance of public roads based on a decomposition model.

Methodology of research. To achieve the goal in the study, the following scientific methods were used: theoretical generalization, analysis and synthesis - for setting goals and studying the research object; system approach and scientific abstraction - to develop an algorithm for managing the annual costs of maintenance of public roads.

Findings. The paper proposes a promising solution of scientific problems of managing the costs of road enterprises, in particular, the costs of maintenance of public roads.

Originality. In the course of the research, an algorithm was developed to control the annual costs of maintenance of public roads. The proposed model is recommended for use in terms of the classification of expenditures of an enterprise of road facilities for their elements, divided into fixed and variable costs, which ensures the formalization of the relationship between cost and the size of its profit. With the help of the implementation of the decomposition model, optimization of annual expenses for maintenance of motor roads will be achieved by reducing the costs of operation of machines and mechanisms and increasing the efficiency of their use.

Practical value. The proposed scientific results of the research on cost management for the maintenance of public roads can be used by specialists of road enterprises, including at the enterprises of the state enterprise “Kharkov Oblavtodor” of PJSC SJSC “Roads of Ukraine”, which will give them the opportunity to control the cost-effectiveness of operating content highways.

Keywords: cost management, enterprise, operational content, fixed costs, variable costs, decomposition model.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Лисенко Аліна Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: alina77775@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9274-1831>. Моб. 066-392-26-23.

Лысенко Алина Александровна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Lysenko Alina – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Білогай Ганна Сергіївна – студентка, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків, Україна.

Билогай Анна – студентка, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, г. Харьков, Украина.

Bilogai Anna - student, Kharkov National Automobile and Highway University, Kharkiv, Ukraine.

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ПРЯМОГО І ЗВОРОТНОГО МАТЕРІАЛЬНИХ ПОТОКІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Мельникова Н.В., канд. екон. наук, викладач

Янченко Н.В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Постановка проблеми: у сучасних умовах зворотні матеріальні потоки набувають все більшої актуальності у зв'язку зі збільшенням обсягу реалізованих товарів, сировини, матеріалів, промислових відходів, бракованої продукції, зростанням інформованості споживачів та добробуту населення, жорстокістю вимог безпеки і екологічності. На сьогоднішній день відсутній загальноприйнятий підхід до класифікації зворотних матеріальних потоків та майже не освітлені показники оцінки прямого і зворотного матеріального потоків в публікаціях вітчизняних вчених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: дослідженнями в сфері показників оцінки прямого і зворотного матеріальних потоків в логістичній системі займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Федосєєв В. В., Терентьєв П. А., Сергєєв В. І., Савицька Г. В., Крикавський Є. В., Чернописька Н. В., Окландер М. А., Смирнов І. Г., Тридід О. М., Колодізева Т.О., Бондарева І. О., Селезньова Н. О., Гамалій В. Ф., Ніколаєв І. В., Мельникова Н. В., Ніколайчук В. Е., Кузнецов В. Г., Ваховська М. Ю., Рижигов Ю.І. та інші [1 - 15].

Невирішені складові загальної проблеми: в публікаціях вітчизняних вчених неосвітлені достатньо повно показники оцінки зворотного матеріального потоку та класифікація даних потоків.

Формулювання цілей статі. Метою статті: є дослідження сутності прямого та зворотного матеріального потоку, удосконалення класифікації зворотних матеріальних потоків стосовно логістичної системи та розробка показників оцінки зворотного матеріального потоку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У процесі функціонування виробничих підприємств крім основного матеріального потоку, пов'язаного з випуском готової продукції, існує і непрямий (зворотний) матеріальний потік, об'єктами якого можуть бути вторинна сировина, відходи, використані продукти, замінені агрегати, упаковки тощо. Дуже часто зворотні потоки є досить істотними для функціонування виробничого підприємства, тому визначимо поняття прямих і зворотних матеріальних потоків.

Прямий матеріальний потік – рух матеріалів і товарів, який починається транспортуванням від постачальників сировини, матеріалів, напівфабрикатів і закінчується післяпродажним обслуговуванням споживачів товарів [1].

Складові прямого матеріального потоку [1]:

- 1) сировина, матеріали, якими комплектують вироби, обладнання, що в сукупності можна назвати матеріально-технічними ресурсами;
- 2) напівфабрикати, інші товари переробки, які визначають як незавершене виробництво;
- 3) готові товари, що найчастіше являють собою товари, що надійшли в сферу товарного обміну;
- 4) товари кінцевого споживання.

Зворотний матеріальний потік – рух повернених, пошкоджених, прострочених і використаних товарів, відходів виробництва і споживання, який починається від точки їх утворення до точки утилізації або переробки з метою зменшення відходів виробництва та витрат від повернення товарів. До складу зворотного матеріального потоку входять: повернені, пошкоджені, прострочені і використані вироби, бракована продукція, вторинна сировина, виробничі відходи, тара і упаковка тощо [2, 3].

У сучасних умовах зворотні матеріальні потоки набувають все більшої актуальності, тому в рамках статті, запропонована удосконалена класифікація зворотних матеріальних потоків (рис.1) [2, 3].

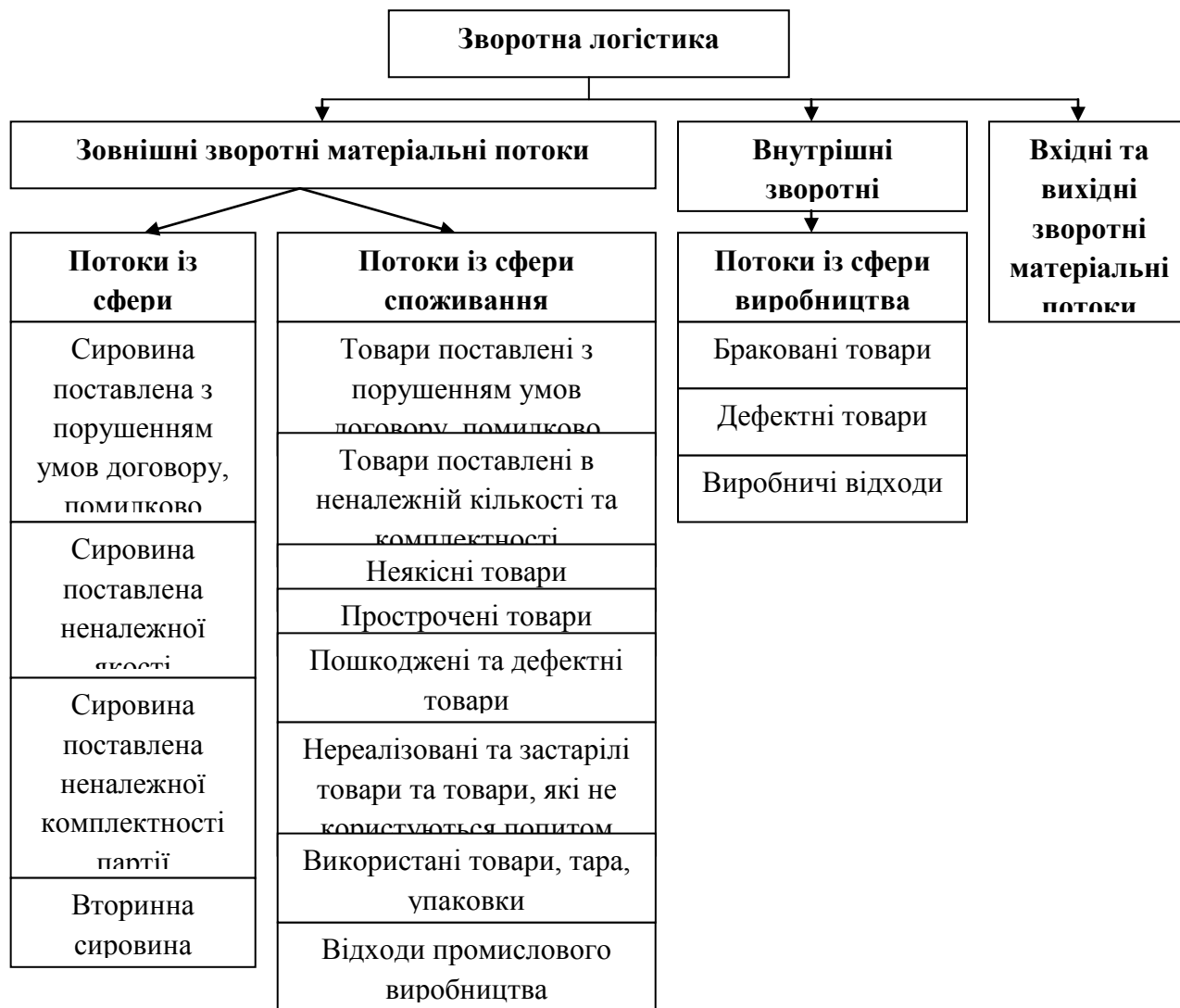

Рис. 1. Удосконалена класифікація зворотних матеріальних потоків [2, 3]

Представлена класифікація (рис. 1) доповнена ознакою стосовно логістичної системи. Згідно з цією ознакою зворотні матеріальні потоки поділяються на зовнішні, внутрішні, вхідні та вихідні. Зовнішні зворотні матеріальні потоки – зворотні потоки, які надходять у логістичну систему ззовні і / або залишають її межі. Внутрішні зворотні матеріальні потоки – зворотні потоки, які циркулюють усередині логістичної системи. Вхідні зворотні потоки надходять у логістичну систему із зовнішнього середовища. Вихідні зворотні матеріальні потоки надходять з логістичної системи у зовнішнє середовище. З рис. 1 видно, що зовнішні та внутрішні зворотні потоки представлені в розгорнутому вигляді, а вхідні та вихідні зворотні матеріальні

потоки не описані детально. Пропонується до складу вхідних зворотних матеріальних потоків віднести такі види потоків (вторинну сировину, товари поставлені в неналежній кількості та комплектності, неякісні, пошкоджені, застарілі товари тощо) та до вихідних зворотних матеріальних потоків - (сировину поставлену неналежної якості та комплектності партії, відходи промислового виробництва тощо). А за іншою ознакою класифікації – за сферою виникнення, зворотні потоки поділяються за такими сферами: постачання сировини, виробництво продукції та споживання продукції. Наведена класифікація (рис. 1) за сферами виникнення зворотних матеріальних потоків була доповнена сферою постачання, оскільки до підприємства може надходити неякісна сировина, вторинна сировина тощо.

Отже, запропонована класифікація враховує всі види зворотних матеріальних потоків, що виникають на різних стадіях логістичної системи та за її межами, а також сприяє підвищенню ефективності процесів управління потоками.

Тому для ефективного управління прямими і зворотними матеріальними потоками промислового підприємства необхідно розробити показники оцінки таких потоків. З цією метою пропонується проведення аналізу закордонної і вітчизняної теорії і практики щодо показників управління прямими і зворотними матеріальними потоками в межах логістичної системи промислового підприємства. В табл. 1. наведені показники оцінки прямого і зворотного матеріальних потоків.

Дослідженням показників оцінки прямого матеріального потоку займались багато науковців [1, 3, 4, 5, 7 - 14]. Серед основних показників оцінки прямого матеріального потоку, які досліджували вчені, можна вважати потужність, інтенсивність, синхронність, рівномірність, які наведені у табл. 1. А показникам оцінки зворотного матеріального потоку присвячені лише окремі аспекти в публікаціях [3, 6, 13, 15] і в них майже не освітлені показники. Тому, виникає необхідність в розробці показників оцінки зворотного потоку, оскільки обсяг даного потоку з кожним роком суттєво збільшується і логістичні витрати на його управління теж зростають.

Таблиця 1

Показники, запропоновані вченими для оцінки прямого і зворотного матеріальних потоків промислового підприємства

Автор	Показники оцінки прямого матеріального потоку											Показники оцінки зворотного матеріального потоку											
	Q_H	I_H	I_B	S_n	R_H	R_B	$L(C)$	K_{eff}	A	S	I	Q_{Z_H}	I_{Z_H}	I_{Z_B}	S_Z	R_{Z_H}	R_{Z_B}	K_{ZH}	C_q	C	R	X	
О.М.Тридід, Т.О.Колодізєва [1]	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
М.А.Окландер [4]	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Є.В.Крикавський [5]	+	+	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
П.А.Терент'єв [6]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	
Г.В.Савицька [7]	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
І.О.Бондарева, Н.О.Селезньова [8]	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
В.Ф. Гамалій, І.В. Ніколаєв [9]	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Н.В.Мельникова [3]	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Н.В.Чорнописька [10]	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
В.Е.Ніколайчук, В.Г. Кузнецов [11]	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
М.Ю.Ваховська[12]	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
В.І.Сергєєв [13]	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	
Ю.І.Рижиков [14]	-	+	+	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
В.В.Федосєєв[15]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	
Разом	7	6	6	3	2	2	5	4	4	4	4	2	1	1	1	1	1	1	3	2	1	1	

Всі подані в табл. 1 показники оцінки прямого і зворотного матеріальних потоків промислового підприємства за їх економічною суттю, призначенням і методикою розрахунку [1 - 15] можна об'єднати в 2 групи:

1. Показники оцінки прямого матеріального потоку: потужність сукупного прямого матеріального потоку (Q_n); інтенсивність руху вхідного прямого матеріального потоку (I_H); інтенсивність руху вихідного прямого матеріального потоку (I_B); синхронність вхідного і вихідного прямих матеріальних потоків (S_n); рівномірність вхідного прямого матеріального потоку (R_H); рівномірність вихідного прямого матеріального потоку (R_B); повні логістичні витрати ($L(C)$); коефіцієнт ефективності прямого матеріального потоку (K_{ef}); вартість виконання одного замовлення нової сировини (A);

інтенсивність попиту на нову сировини (S); вартість зберігання одиниці нової сировини (I).

2. Показники оцінки зворотного матеріального потоку: потужність сукупного зворотного матеріального потоку (Q_{zH}); інтенсивність руху вхідного зворотного матеріального потоку (I_{zH}); інтенсивність руху вихідного зворотного матеріального потоку (I_{zB}); синхронність вхідного і вихідного зворотних матеріальних потоків (S_z); рівномірність вхідного зворотного матеріального потоку (R_{zH}); рівномірність вихідного зворотного матеріального потоку (R_{zB}); частка зворотного матеріального потоку в прямому потоці (K_{zH}); логістичні витрати з управління зворотним потоком (C_{36}); коефіцієнт економії нових матеріалів від використання зворотного потоку (q); вартість виконання одного замовлення вторинної сировини (C); інтенсивність попиту на нову сировини (R); вартість зберігання одиниці нової сировини (X).

Аналіз частоти використання вченими того або іншого конкретного показника з блоків оцінки прямого і зворотного матеріальних потоків (табл. 1) виявив, що частіше усього дослідники аналізували показники оцінки прямого матеріального потоку: потужність сукупного прямого матеріального потоку, інтенсивність руху вхідного і вихідного прямих матеріальних потоків, коефіцієнт ефективності прямого матеріального потоку та розрахунок повних логістичних витрат. Серед показників оцінки зворотного матеріального найчастіше вчені вивчали потужність сукупного зворотного потоку, коефіцієнт економії нової сировини від використання зворотного матеріального потоку, а також логістичні витрати на управління зворотним матеріальним потоком.

Далі автором детально розроблено такі показники оцінки зворотного матеріального потоку [3, 6, 13, 15] (табл. 2): потужність зворотного матеріального потоку, інтенсивність руху вхідного і вихідного зворотного потоку, синхронність вхідного і вихідного зворотного потоку, рівномірність вхідного і вихідного зворотного потоку, логістичні витрати з управління

зворотним потоком, коефіцієнт економії нових матеріалів від використання зворотного потоку, інтенсивність попиту на вторинну сировину, вартість виконання одного замовлення вторинної сировини, вартість зберігання одиниці вторинної сировини тощо. Так, наприклад, визначивши значення показника потужності сукупного зворотного потоку, можна зробити висновок про загальний обсяг зворотного потоку, як у вартісному, так і натуральному вираженні; значення коефіцієнту синхронності є свідченням узгодженості вхідних і вихідних зворотних потоків; а значення інтенсивності зворотного потоку надасть інформацію про обсяги зворотного потоку, що рухаються в одиницю часу (місяць, рік). Запропоновані показники оцінки зворотного потоку використовуються з метою ефективного управління вторинною сировиною, бракованою продукцією, відходами тощо. Завдяки визначенню темпів зміни показників оцінки прямого і зворотного матеріальних потоків та порівнянню їх у динаміці можна визначити ефективність управління прямими і зворотними матеріальними потоками.

Таблиця 2

Показники оцінки зворотного матеріального потоку

№ п/п	Показники	Алгоритм розрахунку	Критерій
1	Потужність сукупного зворотного матеріального потоку	$Q_{z_n} = H_{z_n} + B_{z_n}$, показує загальний обсяг зворотного матеріального потоку	
2	Інтенсивність руху вхідного зворотного матеріального потоку	$I_{z_n} = \frac{H_{z_n}}{n}$, де H_{z_n} – рух вхідного зворотного матеріального потоку; n – кількість днів у періоді	
3	Інтенсивність руху вихідного зворотного матеріального потоку	$I_{z_b} = \frac{B_{z_n}}{n}$, де B_{z_n} – рух вихідного зворотного матеріального потоку	
4	Синхронність вхідного і вихідного зворотних матеріальних потоків	$S_z = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (H_{z_n} - B_{z_n})^2}{n}}$	$S_z \rightarrow 0$
5	Рівномірність вхідного зворотного матеріального потоку	$R_{z_n} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (\overline{H_z} - H_{z_n})^2}{n}}$, де $\overline{H_z}$ – середній розмір вхідного зворотного матеріального потоку	$R_{z_n} \rightarrow 0$

№ п/п	Показники	Алгоритм розрахунку	Критерій
6	Рівномірність вихідного зворотного матеріального потоку	$R_{ZB} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (\overline{B_Z} - B_{Zn})^2}{n}},$ де $\overline{B_Z}$ – середній розмір вихідного зворотного матеріального потоку	$R_{ZB} \rightarrow 0$
7	Коефіцієнт синхронності вхідного і вихідного зворотних матеріальних потоків	$K_{SZ} = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (H_{Zn} - B_{Zn})^2}{n}}}{\overline{H_Z}}$	$K_{SZ} \rightarrow 0$
8	Коефіцієнт рівномірності вхідного зворотного матеріального потоку	$K_{RZH} = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (\overline{H_Z} - H_{Zn})^2}{n}}}{\overline{H_Z}}$	$K_{RZH} \rightarrow 0$
9	Коефіцієнт рівномірності вихідного зворотного матеріального потоку	$K_{RZB} = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (\overline{B_Z} - B_{Zn})^2}{n}}}{\overline{B_Z}}$	$K_{RZB} \rightarrow 0$
10	Частка зворотного потоку в прямому матеріальному потоці	$K_{ZH} = \frac{Q_{ZH}}{Q_n} \times 100$	
11	Логістичні витрати з управління зворотним матеріальним потоком	$C_{36} = (C_{скл.36} + C_{тр.36} + C_{вн.36} + C_{зн.36}),$ де $C_{скл.36}$, $C_{тр.36}$, $C_{вн.36}$, $C_{зн.36}$ – логістичні витрати на складування, транспортування, відновлення або знешкодження зворотних потоків	
12	Коефіцієнт економії нових матеріалів від використання зворотного матеріального потоку	$q = \frac{a^0 - a^1}{a^1},$ де a^0 , a^1 – норми витрати нових матеріалів до і після використання зворотного матеріального потоку	
13	Вартість виконання одного замовлення вторинної сировини	$C = (\sum_{j=1}^m C_j) * P_m * V_{снвс},$ де C_j – відповідні статті витрат одиниці вторинної сировини; $V_{снвс}$ – середній обсяг вторинної сировини одного замовлення	
14	Інтенсивність попиту на вторинну сировину	$R = \frac{V_{м.ем.сир.}}{t}$	
15	Вартість зберігання одиниці вторинної сировини	$X = \frac{(P_m \cdot C_{зсвс})}{t},$ де $C_{зсвс}$ – це заготівельно-складська складова вторинної сировини від ціни товару	

Запропоновані показники вперше будуть застосовані для управління промисловими підприємствами, у виробничій діяльності яких присутні зворотні матеріальні потоки.

Висновки з проведеного дослідження. Досліджено сутність прямого і зворотного матеріальних потоків, які набувають все більшої актуальності. Удосконалено класифікацію зворотних матеріальних потоків, яка враховує всі види даних потоків, що виникають на різних стадіях логістичної системи та за її межами, а також сприяє підвищенню ефективності процесів управління потоками. Запропоновано показники оцінки прямими і зворотними матеріальними потоками, що дозволяють забезпечити контроль, аналіз та прийняття оперативних рішень з управління даними потоками на промисловому підприємстві.

Перелік посилань

1.Тридід О. М., Колодізева Т. О. Інтегровані матеріальні потоки. Конспект лекцій для студентів спеціальності 6.050200 «Логістика». Харків : Вид. ХНЕУ, 2006. 84 с.

2.Зуева О. Н. Логистика взаимодействия потоковых процессов домашних хозяйств и организаций торговли : автореф. дисс. на соискание уч. ст. доктора эконом. наук : специальность 08.00.05 “Экономика и управление народным хозяйством (логистика)”. Екатеринбург, 2007. 46 с.

3.Николаева Е. Г. Мельникова Н. В. Реверсивная логистика – инновационное направление в управлении обратными материальными потоками. *Инновационные и информационные технологии в развитии национальной экономики: теория и практика*: монография / под ред. Т. С. Клебановой, В. П. Невежина, Е. И. Шохина. М: Научные технологии, 2013. С. 214–220.

4.Окландер М. А. Логістика : підручник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 346 с.

5.Крикавський Є. В. Логістичне управління : підручник. Львів : Вид. НУ «Львівська політехніка», 2005. 684 с.

6. Терентьев П. А. Особенности управления возвратными потоками в распределительных сетях торговых компаний. *Логистика сегодня*. Москва : Изд. дом «Гребенников», 2005. № 3. С. 26–32.

7. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємств : навч. посіб. [3-тє вид., випр. і доп.]. К. : Знання, 2007. 668 с.

8. Бондарева І. О. Селезньова Н. О. Систематизація показників оцінки матеріального потоку підприємства. *Вісник Хмельн. нац. ун-ту*. Хмельницьк, 2009. №6. Т.3. С. 178–182.

9. Гамалій В. Ф. Ніколаєв І. В. Стійкість виробничого плану тваринницького комплексу. *Моделі управління в ринковій економіці* : сб. науч. тр. Донецк : ДонНУ, 2005. Т. 1. Спец. вып. С. 104–109.

10. Чернописька Н. В. Методичні підходи оцінювання логістичної діяльності підприємства. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. Львів, 2008. №623. С. 265–271.

11. Николайчук В. Е. Кузнецов В.Г. Логистика: теория и практика управления: учебное пособие. Донецк : Норд-Пресс, 2006. 540 с.

12. Ваховська М. Ю. Логістичні потоки: визначення, особливості, параметри. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. Львів, 2008. № 623. С. 22 – 28.

13. Сергеев В. И. Корпоративная логистика. 300 ответов на вопросы профессионалов /под общ. ред. В. И. Сергеева. М. : ИНФРА-М, 2004. 976 с.

14. Рыжиков Ю. И. Теория очередей и управление запасами. СПб : Питер, 2001. 384 с.

15. Федосеев В. В., Гармаш А. Н., Дайитбегов Д. М. и др. Экономико-математические методы и прикладные модели : учеб. пособие для вузов. М. : ЮНИТИ, 2000. 391 с.

References

1. Tridid, O. M., Kolodizieva, T. O. (2006), “*Integrated material flows. Summary of lectures for students of the specialty 6.050200 "Logistics"*” [“*Intehrovani materialni potoky. Konspekt lektsiy dlya studentiv spetsialnosti 6.050200 «Lohistyka»*”], Kharkiv: View, KhNEU, 84 p.

2. Zueva, O. N. (2007), *“Logistics of interaction of flow processes of households and trade organizations: degree dissertation of doctor of economic sciences: specialty 08.00.05 “Economics and management of national economy (logistics)””* [“*Logistika vzaimodeystviya potokovykh protsessov domashnikh khozyaystv i organizatsiy torgovli* : avtoref. diss. na soiskaniye uch. st. doktora ekonom. nauk : spetsial'nost' 08.00.05 “*Ekonomika i upravleniye narodnym khozyaystvom (logistika)*””], Yekaterinburg, 46 p.

3. Nikolaeva, E. G., Melnikova, N. V. (2013), *“Reverse logistics is an innovative direction in managing reverse material flows”* Innovative and information technologies in the development of the national economy: theory and practice: a monograph; [“*Reversivnaya logistika – innovatsionnoye napravleniye v upravlenii obratnymi material'nymi potokami*”], by ed. T. S. Klebanova, V. P. Nevezhina, E. I. Shokhin. Moscow: Scientific Technologies, P. 214–220.

4. Oklander, M. A. (2008), *“Logistics: a textbook* [“*Lohistyka : pidruchnyk*”], K. : Center for Educational Literature, 346 p.

5. Kirkavskyy, E. V. (2005), *“Logistic management: a textbook”* [“*Lohistychne upravlinnya : pidruchnyk*”], Lviv: View. NU "Lviv Polytechnic", 684 p.

6. Terentyev, P. A. (2005), *“Features of management of return flows in distribution networks of trading companies”* [“*Osobennosti upravleniya vozvratnymi potokami v raspredelitel'nykh setyakh togovykh kompaniy*”], *Logistics today*. Moscow: Grebennikov House, No 3, P. 26–32.

7. Savitska, G. V. (2007), *“Economic analysis of enterprises' activity: a manual, 3rd ed., corrected and supplemented”* [“*Ekonomichnyy analiz diyalnosti pidpryyemstv : navchalnyy posibnyk, 3-tye vydannya, vypr. i dop.*”], K.: Knowledge, 668 p.

8. Bondareva, I. O., Selezneva, N. O. (2009), *“Systematization of indicators of enterprise material flow estimation”* [“*Systematyzatsiya pokaznykiv otsinky materialnoho potoku pidpryyemstva*”], *Bulletin of the Khmelnytsky National University*, Khmelnytsky, No 6, T. 3, P. 178–182.

9. Gamaliy, V. F., Nikolaev, I. V. (2005), "Sustainability of the production plan of the livestock complex" ["Stykyt vyrobnychoho planu tvarynnytskoho kompleksu"], *Models of Management in a Market Economy: a collection of scientific works*, Donetsk: DonNU, T. 1, Special. Nom., P. 104–109.
10. Chernopyska, N. V. (2008), "Methodical approaches to assessing the logistic activity of the enterprise" ["Metodychni pidkhody otsynyuvannya lohistychnoyi diyalnosti pidpryyemstva"], *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University*. Lviv, No 623. P. 265–271.
11. Nikolaychuk, V. E., Kuznetsov, V. G. (2006), "*Logistics: management theory and practice: study guide*" ["Logistika: teoriya i praktika upravleniya : uchebnoye posobiye"], Donetsk: Nord-Press, 540 p.
12. Vakhovska, M. Yu. (2008), "Logistic streams: identification, features, parameters" ["Lohistychni potoky: vyznachennya, osoblyvosti, parametry"], *Bulletin of NU "Lvivska Politehnika"*. Lviv, No 623. P. 22 –28.
13. Sergeev, V. I. (2004), "Corporate logistics. 300 answers to the questions of professionals" ["Korporativnaya logistika. 300 otvetov na voprosy professionalov"], under total ed. V. I. Sergeeva. M.: INFRA-M, 976 p.
14. Ryzhikov, Yu. I. (2001), "Theory of queues and inventory management" ["Teoriya ocheredey i upravleniye zapasami"], St. Petersburg: Peter, 384 p.
15. Fedoseev, V. V., Garmash A. N., Dayitbegov D.M. et al. (2000), "*Economic-mathematical methods and applied models: studies. manual for universities*" ["Ekonomiko-matematicheskiye metody i prikladnyye modeli : ucheb. posobiye dlya vuzov"], Moscow: UNITI, 391 p.

Мельникова Н. В., Янченко Н. В. ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ПРЯМОГО І ЗВОРОТНОГО МАТЕРІАЛЬНИХ ПОТОКІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Метою є дослідження сутності прямого та зворотного матеріального потоку, удосконалення класифікації зворотних потоків стосовно логістичної системи та розробка показників оцінки зворотного матеріального потоку. *Методика дослідження.* Теорію систем та системного аналізу використано для опису зворотного матеріального потоку; інструментарій абстрактно-логічного узагальнення використано для удосконалення класифікації зворотних матеріальних потоків; теоретичні положення сучасної економічної теорії та економічного аналізу використано для розробки показників оцінки зворотного матеріальних потоків промислового підприємства. *Результати дослідження.* Досліджено сутність прямого і зворотного матеріальних потоків, які набувають все більшої актуальності. Удосконалено класифікацію зворотних матеріальних потоків, яка враховує всі види даних потоків, що виникають на різних стадіях логістичної системи та за її межами, а також сприяє підвищенню ефективності процесів управління потоками. Запропоновано показники оцінки прямого і зворотного матеріальних потоків, що дозволяють забезпечити контроль, аналіз та прийняття оперативних рішень з управління даними потоками на промисловому підприємстві. *Наукова новизна:* розроблено показники оцінки зворотного матеріального потоку, що, на відміну від існуючих, включають наступні показники: потужність, інтенсивність, синхронність, рівномірність вхідного і вихідного зворотного матеріального потоку що дозволяють забезпечити контроль, аналіз та прийняття оперативних рішень з управління даними потоками на промисловому підприємстві. *Практична значущість.* Отримані у роботі показники оцінки прямого і зворотного матеріальних потоків можуть бути використані для дослідження будь-яких логістичних систем промислових підприємств, у виробничій діяльності яких присутні зворотні матеріальні потоки ресурсів і відходів.

Ключові слова: зворотний матеріальний потік; потужність зворотного матеріального потоку; інтенсивність зворотного матеріального потоку; синхронність зворотного матеріального потоку; рівномірність зворотного матеріального потоку.

Мельникова Н. В., Янченко Н. В. ПОКАЗАТЕЛИ ОЦЕНКИ ПРЯМОГО И ОБРАТНОГО МАТЕРИАЛЬНЫХ ПОТОКОВ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Целью является исследование сущности прямого и обратного материального потока, совершенствование классификации обратных потоков относительно логистической системы и разработка показателей оценки обратного материального потока. *Методика исследования.* Теорию систем и системного анализа использовано для описания обратного материального потока; инструментарий абстрактно-логического обобщения использован для совершенствования классификации обратных материальных потоков;

теоретические положения современной экономической теории и экономического анализа использованы для разработки показателей оценки обратного материального потока промышленного предприятия. **Результаты исследования.** Исследовано сущность прямого и обратного материальных потоков, которые приобретают все большую актуальность. Усовершенствована классификация обратных материальных потоков, которая учитывает все виды данных потоков, возникающих на различных стадиях логистической системы и за ее пределами, а также способствует повышению эффективности процессов управления потоками. Предложены показатели оценки прямого и обратного материальных потоков, позволяющих обеспечить контроль, анализ и принятие оперативных решений по управлению данными потоками на промышленном предприятии. **Научная новизна:** разработаны показатели оценки обратного материального потока, которые, в отличие от существующих, включают следующие показатели: мощность, интенсивность, синхронность, равномерность входного и выходного обратного материального потока, позволяющие обеспечить контроль, анализ и принятие оперативных решений по управлению данными потоками на промышленном предприятии. **Практическая значимость.** Разработанные в работе показатели оценки прямого и обратного материальных потоков могут быть использованы для исследования любых логистических систем промышленных предприятий, в производственной деятельности которых присутствуют обратные материальные потоки ресурсов и отходов.

Ключевые слова: обратный материальный поток; мощность обратного материального потока; интенсивность обратного материального потока; синхронность обратного материального потока; равномерность обратного материального потока.

Melnikova N., Yanchenko N. THE INDICATORS OF ASSESSING THE DIRECT AND REVERSE MATERIAL FLOWS OF INDUSTRIAL ENTERPRISE

The purpose is to study the essence of direct and reverse material flow, improving the classification of reverse flows relative to the logistic system and developing indicators of evaluating the reverse material flow. **Methodology of research.** The theory of systems and systems analysis is used to describe the reverse material flow; tools of abstract-logical generalization used to improve the classification of reverse material flows; theoretical principles of modern economic theory and economic analysis are used to develop indicators of assessing the reverse material flow of industrial enterprise. **Findings.** The essence of direct and reverse material flows is investigated, which are becoming increasingly important. The classification of reverse material flows has been improved, which takes into account all types of data flows arising at various stages of the logistics system and beyond, as well as enhances the efficiency of flow control processes. The indicators of estimating the direct and reverse material flows are proposed, which are allowing to provide control, analysis and making operational decisions on the management of

these flows in industrial enterprise. **Originality:** indicators of estimating the reverse material flow are developed, which, unlike the existing ones, include the following indicators: power, intensity, synchronism, uniformity of the input and output reverse material flow, which are allowing to control, analyze and make operational decisions on managing data flows of industrial enterprise. **Practical value.** The indicators of assessing direct and reverse material flows are developed in the work, which are can be used to study any logistics systems of industrial enterprises, whose production activity contains reverse material flows of resources and waste.

Key words: reverse material flow; power of the reverse material flow; intensity of the reverse material flow; synchronism of the reverse material flow; uniformity of the reverse material flow.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Мельникова Надія Володимирівна – кандидат економічних наук, Харківський національний університет будівництва та архітектури, викладач кафедри економіки, м. Харків, Україна; e-mail: melnikova.nv@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1699-9125>. Моб. 066-316-00-69.

Мельникова Надежда Владимировна – кандидат экономических наук, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры, преподаватель кафедры экономики, г. Харьков, Украина.

Nadezhda Melnikova – Candidate of Sciences (Economics), Kharkov National University Construction and Architecture, Associate Teacher at the Department of Economics, Kharkiv, Ukraine.

Янченко Наталія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет будівництва та архітектури, доцент кафедри економіки, м. Харків, Україна; e-mail: yanchenko300076@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8447-5123>. Моб. 097-949-55-92.

Янченко Наталия Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры, доцент кафедры экономики, г. Харьков, Украина.

Nataliya Yanchenko – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National University Construction and Architecture, Associate Professor at the Department of Economics, Kharkiv, Ukraine.

**МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ РАНЖУВАННЯ ЗАГРОЗ
В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ
ПІДПРИЄМСТВ У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ**

Нікітіна А. В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Шершенюк О. М., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Сьогоденні реалії розбудови економіки України становлять досить неоднозначне підґрунтя для функціонування, становища підприємств та їх економічної безпеки, зокрема: з одного боку – наявність широкого кола проблем, які пов'язані із загостренням світової економічної кризи, нестабільністю у внутрішньополітичній, економічній, енергетичній в інших сферах, а з іншого – швидкі темпи розвитку й адаптації до змінюваного зовнішнього середовища, які носять позитивний і негативний характер. У такому контексті особливого гострими стають питання створення високоефективної системи економічної безпеки підприємства (ЕБП) та її управління останньою, яка направлена на захист суб'єктів господарювання від внутрішніх та зовнішніх загроз, деструктивних і дестабілізуючих явищ. Крім того, спектр загроз, з якими стикається кожне підприємство, є досить різноманітним, а перелік такої сукупності небезпечних явищ є важливим елементом багатоетапної і складної процедури управління економічною безпекою, оскільки настання несприятливих, небезпечних подій може призвести до втрати будь-яких видів ресурсів, потенційних шансів під час здійснення діяльності суб'єкта господарювання.

Середовище, у якому функціонує будь-яка виробнича система, являє собою сукупність динамічних, диференційованих і різноманітних чинників, які постійно впливають, змушують пристосовуватись до себе та здатні руйнувати у деяких випадках об'єкти. Плідна й ефективна діяльність підприємства повинна включати у себе не лише дослідження свого середовища й природи його змін, але й можливість адекватно реагувати на ці зміни, оскільки невдала або несвоєчасна реакція може спричинити до значні збитки або неефективне управлінське рішення може призвести до припинення діяльності підприємства взагалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких покладений початок вирішенню даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженню сутності і причин виникнення загроз присвячено чимало наукових праць багатьох вчених, зокрема: В. Гапоненко, А. Баспелько, Т. Васильцева, А. Власкова, О. Груніна, В. Гусєва, С. Дубецької, О. Козаченко, В. Пономарьова, О. Ляшенко, Г. Мінаєва та інших.

Важливим та досить ґрунтовним вважаємо підхід Г. Пастернак-Таранушенка, який вбачає під системою економічної безпеки взаємопов'язану сукупність всіх видів захисту національних інтересів, зокрема: політичного, військового, економічного, правового, інформаційного тощо [1].

Крім того, одним із найвищих щаблів у ієрархії системи економічної безпеки автори [1, 2] визначають економічну ж безпеку держави, яку інтерпретують як комплексну систему з великою кількістю відгалужень або напрямів, а саме: демографічний, екологічний, ресурсний, прісноводний, продовольчий, енергетичний, інформаційний та інші.

За конкурентним підходом, який запропоновано у науковому джерелі [3], визначення економічної категорії «економічна безпека підприємства» пропонується ідентифікувати головну мету забезпечення ЕБП як досягнення конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням, але сам факт наявності

таких переваг потенціалу, без їх використання і відповідної реалізації не гарантує підприємству економічної безпеки.

Велика кількість деструктивних чинників зовнішнього середовища спричинила виникнення ще одного наукового підходу до економічної безпеки підприємства – захисного, прибічниками якого є Д. Ковальов, Т. Сухорукова, О. Козаченко, О. Ляшенко та інші [6, 7, 8]. Зовнішнє оточення та його вплив на підприємство є головним стрижнем досліджень вчених. Трактують економічну безпеку підприємства у працях Д. Ковальов і Т. Сухорукова [4, 5, 6, 7] є таким: сукупність факторів, що визначають забезпечення економічних інтересів, здатність протистояти загрозам, незалежність, платоспроможність, стійкість тощо. Разом з тим, незважаючи на детальне вивчення факторів середовища, науковці не враховували необхідність забезпечення сталого розвитку та необхідність урахування часового чинника, що й відносимо до головного недоліку цієї концепції.

Невирішені складові загальної проблеми. Хоча є такі питання, які залишились поза увагою вчених, а саме: стосовно універсальності й однозначності наукової думки щодо розмежування небезпечних явищ, тому вважаємо доцільним і необхідним у контексті розкриття сутності ЕБП розглянути багатовекторність загроз та ідентифікувати значущість кожної.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Головною метою написання статті є розробка методичного інструментарію ранжування загроз в системі управління економічною безпекою підприємств у глобальному просторі.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Під час процесу управління економічною безпекою підприємств важливим етапом стає ранжування всього спектру загроз, що проявляються у вигляді деструктивних впливів і дестабілізуючих явищ та здатні спричинити суттєві збитки, знизити значення результативних показників роботи автотранспортних підприємств (АТП). Оскільки, враховуючи мобільність і

динамічність розвитку постійні зміни у параметрах оточення є суттєвим підґрунтям для здійснення основного виду діяльності, а саме: надання послуг.

З метою підвищення ефективності управління економічною безпекою підприємств пропонується впровадження науково-методичних положень про ранжування домінуючих загроз (на прикладі АТП), які спрямовані на швидке і своєчасне виявлення небезпечних і дестабілізуючих явищ та дозволить знизити можливі втрати, котрі спричинені негативними змінами параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства (рис. 1). Підкреслимо, що сукупність факторів впливу розглядається не як детальний перелік її елементарних частин, а як структурована система взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих елементів. Запропоновано підхід до визначення домінуючих загроз, що притаманні функціональним складовим економічної безпеки АТП, допоможе керівникам останніх швидко зорієнтуватися у сукупності чинників, що збільшують рівень нестабільності й порушують умови сталого розвитку.

Головним сутнісним змістом запропонованої моделі є ідентифікація найбільш суттєвих загроз, що спричиняють негативних вплив на діяльність автотранспортних підприємств. Необхідність і подальші дослідження саме цієї площини управління економічної безпеки АТП обумовлена багатоаспектною діяльністю суб'єктів господарювання, що надають автотранспортні послуги, великим розмаїттям дестабілізуючих і деструктивних явищ, які загрожують ефективному функціонуванню АТП. При чому, важливо наголосити, на той факт, що з одного боку, чим більший є перелік сканованих загроз, тим більша вірогідність швидше запропонувати комплекс управлінських заходів щодо виявлення, локалізації або навіть ліквідації негативних ситуацій, які можуть спричинити кризовий стан на підприємстві.

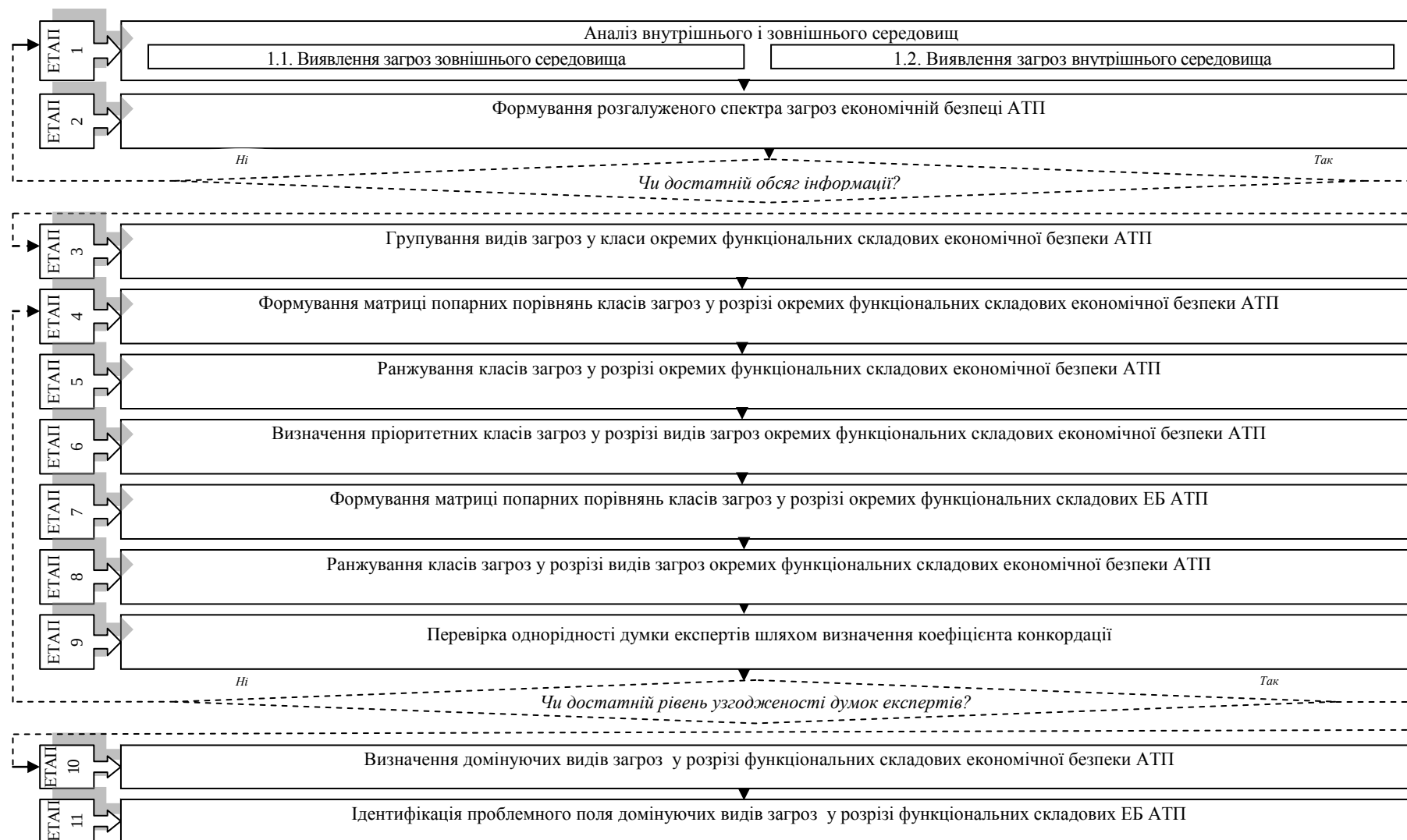

Рис. 1. Алгоритм ранжування домінуючих загроз в системі управління економічною безпекою підприємств (на прикладі АТП) [9]

З іншого боку, реалізація такої процедури є досить складною і проблемною з огляду на те, що деякі показники, що визначають ступінь настання загрози, інформаційно не визначені, існують значні перепони щодо отримання такої інформації чи взагалі відсутня можливість відбору допустимих моделей поведінки підприємств. Тому, на наш погляд, доцільним є виокремлення найбільш значущих і домінуючих загроз, що притаманні тій або іншій функціональній складовій економічної безпеки АТП.

На першому етапі процесу ідентифікації домінуючих загроз, що притаманні окремими складовим економічної безпеки АТП, здійснюється аналіз внутрішнього і зовнішнього середовищ функціонування підприємств, визначаються найбільш суттєві негативні чинники, що спричиняють суттєвий вплив на діяльність АТП. Потім йде процес формування розгалуженого спектру загроз економічній безпеці автотранспортного підприємства. На третьому етапі здійснюється декомпозиція задачі в ієрархію, формується матриця попарних порівнянь класів загроз, виокремлюються пріоритетні для автотранспортного підприємства класи загроз окремих функціональних складових ЕБП, а саме: загрози фінансовій, кадровій (інтелектуальній), техніко-технологічній, політико-правовій, інформаційній, екологічній, інноваційно-інвестиційній складовій економічної безпеки автотранспортного підприємства [10]. Далі йде виокремлення множини загроз, значущість яких необхідно визначити й оцінити.

На підґрунті отриманих результатів попарного порівняння класів загроз окремих функціональних складових між собою формується матриця, яка агрегує у собі думки експертів, які є компетентними і неупередженими фахівцями в певній галузі знань (працівників, які є відповідальними у фінансових питаннях, технологічному процесі, інформаційному, інвестиційному й юридичному забезпеченні, екологічному нагляді) [11, 12].

Заключним шагом у процесі ранжування домінуючих загроз в системі управління економічною безпекою автотранспортних підприємств є синтез загроз, який включає у себе знаходження добутку локальних пріоритетів та

пріоритетів відповідного класу загроз функціональних складових економічній безпеці автотранспортного підприємства на більш високому рівні та визначається сума цих добутоків за кожним елементом, таким чином знаходиться вектор глобальних пріоритетів, який дозволить виокремити домінуючі для підприємства види загроз.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок за даним напрямом. З метою підвищення ефективності управління економічною безпекою підприємств запропоновано удосконалений методичний підхід до ранжування домінуючих загроз, який спрямований на швидке і своєчасне виявлення небезпечних і дестабілізуючих явищ та дозволить знизити можливі втрати, котрі спричинені негативними змінами параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства. Подальшим етапом дослідження повинно стати імплементація запропонованої моделі ранжування домінуючих загроз в системі управління економічною безпекою підприємств як важливого елементу побудови принципової схеми управління економічної безпеки суб'єктів господарюванням, в якій необхідним є ідентифікація домінуючих загроз та розробка обґрунтованих заходів щодо подальшої їх впливу на діяльність підприємства у розрізі окремих функціональних складових економічної безпеки підприємства.

Перелік посилань

1. Пастернак-Таранущенко Г. А. Економічна безпека держави: проблеми та механізми їх розв'язання. *Вісник НАН України*. 1998. №11-12. С. 70-75.
2. Пекін А. Економічна безпека підприємств як економіко-правова категорія. *Економіст*. 2007. №8. С. 23-25.
3. Белокуров В. В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия : сайт. URL: <http://www.safetyfactor.ru> (дата обращения : 14.11.2018).
4. Королев М. И. Экономическая безопасность фирмы: теория, практика, выбор стратегии : монография. Москва, 2011. 284 с.

5. Ковальов Д., Сухорукова Т. Економічна безпека підприємства. *Економіка України*. 1998. № 10. С. 48-52.
6. Козаченко А. В. Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монография, Київ, 2003. 280 с.
7. Козаченко А. В., Ляшенко О. М. Декомпозиція управління економічною безпекою підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: Економічні науки. 2009. № 4. С. 34-38.
8. Дубецька С. П. Економічна безпека підприємств України. *Недержавна система безпеки підприємства як суб'єкт національної безпеки України*: Зб. матер. наук.-практ. конф. / под ред. І. І. Тимошенко. Київ, 2003. С. 146-171.
9. Нікітіна А. В., Горовий Д. А., Бабич Д. В. Управління економічною безпекою автотранспортних підприємств в глобальному середовищі : монографія. Харків, 2015. 280 с.
10. Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Червяков І. М. Основи економічної безпеки. Харків, 2003. 236 с.
11. Кириченко О. А. Деякі критерії оцінки економічної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2008. № 23. С. 22–24.

References

1. Pasternak-Taranushchenko, G. A. (1998), Economic security of the state: problems and mechanisms for their solution [Ekonomiczna bezpeka derzhavy: problemy ta mekhanizmy yikh rozviazannia]. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, No. 11-12, P. 70-75.
2. Pekin, A. (2007), Economic security of enterprises as an economic-legal category [Ekonomiczna bezpeka pidpriemstv yak ekonomiko-pravova katehoriia], *Economist*, No. 8, P. 23-25.
3. Belokurov, V. V. (2009), The structure of the functional components of the enterprise's economic security [Struktura funktsyonalnih hsostavliaiushchikh

ekonomycheskoi bezopastnosti predpriyatia], available at :<http://www.safetyfactor.ru> (last accessed 14.11.2018)

4. Korolev, M. I. (2011), *Economic security of the firm: theory, practice, choice of strategy* [Ekonomycheskaia bezopasnost fyrm: teoriya, praktyka, vyborstrategyy], - Moscow, Economics, 284 p.

5. Kovalev, D., Sukhorukov, T. (1998), Economic security of the enterprise, *Economy of Ukraine*, No. 10, P. 48-52.

6. Kozachenko, A.V., Ponomarev, V. P., Lyashenko, A. N. (2003). *Economic security of an enterprise: the essence and mechanism of provision* [Dekompozytsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva], Kiev, 280 p.

7. Kozachenko, A. V., Lyashenko, O. M. (2009). [Decomposition of management of economic safety of the enterprise], *Bulletin of the Khmelnytsky National University. Series: Economic Sciences*, No. 4, P. 34-38.

8. Dubetskaya, S. P. (2003), *Economic security of Ukrainian enterprises* [Ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy], Kiev, View Europe, P. 146-171.

9. Nikitina, A. V., Gorovoy, D. A., Babich, D. V. (2015), *Management of economic safety of motor transport enterprises in the global environment* [Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu avtotransportnykh pidpriemstv v hlobalnomu seredovyshchi] , Kharkiv, 280 p.

10. Bandurka, O. M., Dukhov, V. Ye., Petrova, K. Ya., Chervyakov, I. M. (2003), *Fundamentals of Economic Security* [Osnovy ekonomichnoi bezpeky], Kharkiv, 236 p.

11. Kirichenko, O. A. (2008). Some criteria for assessing the economic security of an enterprise [Deiaki kryterii otsinky ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva], *Investments: practice and experience*, No. 23, P. 22-24.

**Нікітіна А.В., Шершенюк О.М. МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ
РАНЖУВАННЯ ЗАГРОЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ
БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ**

Мета – розробка методичного інструментарію ранжування загроз в системі управління економічною безпекою підприємств у глобальному

просторі. **Методика дослідження.** Для досягнення поставленої мети у науковій роботі були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми дослідження: методи узагальнення та абстрагування – для дослідження категоріального базису економічної безпеки, теоретичних засад та інструментарію управління економічною безпекою підприємств; системного і комплексного підходу – для розробки науково-методичних рекомендацій щодо ранжування домінуючих загроз у системі забезпечення економічної безпеки автотранспортних підприємств; метод аналізу і синтезу – для виявлення загроз основних функціональних складових ЕБП. **Результати дослідження.** У статті проаналізовано концепції до визначення сутності економічної безпеки підприємства. Визначено головні особливості та чинники управління економічною безпекою підприємства. Підкреслено, що середовище, у якому функціонує будь-яка виробнича система, являє собою сукупність динамічних, диференційованих і різноманітних чинників, які постійно впливають, змушують пристосовуватись до себе та здатні руйнувати у деяких випадках об'єкти. Обґрунтовано, що плідна й ефективна діяльність підприємства повинна включати у себе не лише дослідження свого середовища й природи його змін, але й можливість адекватно реагувати на ці зміни, оскільки невдала або несвоєчасна реакція може спричинити до значні збитки або неефективне управлінське рішення може призвести до припинення діяльності підприємства взагалі. З метою підвищення ефективності управління економічною безпекою підприємств запропоновано удосконалений методичний підхід до ранжування домінуючих загроз, який спрямований на швидке і своєчасне виявлення небезпечних і дестабілізуючих явищ та дозволить знизити можливі втрати, котрі спричинені негативними змінами параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства. Головним сутнісним змістом запропонованої моделі є ідентифікація найбільш суттєвих загроз, що спричиняють негативний вплив на діяльність автотранспортних підприємств. Запропоновано підхід до визначення домінуючих загроз, що притаманні функціональним складовим економічної безпеки АТП, допоможе керівникам останніх швидко зорієнтуватися у сукупності чинників, що збільшують рівень нестабільності й порушують умови сталого розвитку. Подальшим етапом дослідження повинно стати імплементація запропонованої моделі ранжування домінуючих загроз в системі управління економічною безпекою підприємств як важливого елементу побудови принципової схеми управління економічної безпеки суб'єктів господарювання, в якій необхідним є ідентифікація домінуючих загроз та розробка обґрунтованих заходів щодо подальшої їх впливу на діяльність підприємства у розрізі окремих функціональних складових економічної безпеки підприємства. **Наукова новизна** розроблено науково-методичні положення про ранжування домінуючих загроз, які, на відміну від існуючих, детермінують значущість і ступінь впливу кожної загрози у розгалуженій сукупності дестабілізуючих явищ, що притаманні функціональним складовим економічної безпеки підприємств, та дозволяють знизити можливі втрати, які спричинені негативними змінами параметрів

зовнішнього і внутрішнього середовища, що на відміну від існуючих, дає можливість визначення домінуючих загроз, що притаманні функціональним складовим економічної безпеки суб'єктів господарювання, та допоможе керівникам останніх швидко зорієнтуватися у сукупності чинників, що збільшують рівень нестабільності й порушують умови сталого розвитку. **Практичне значення отриманих результатів** полягає у тому, що одержані результати і запропоновані розробки становлять методичну базу ефективного управління економічною безпекою підприємства, сприяючи підвищенню обґрунтованості управлінських рішень у розгалуженій сукупності дестабілізуючих явищ.

Ключові слова: загроза; система; ранжування загроз; економічна безпека підприємства; управління економічною безпекою підприємства.

Никитина А.В., Шершенюк О.М. МЕТОДИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ РАНЖИРОВАНИЯ УГРОЗВ СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЙ В ГЛОБАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Цель - разработка методического инструментария ранжирования угроз в системе управления экономической безопасностью предприятий в глобальном пространстве. **Методика исследования.** Для достижения поставленной цели в научной работе были использованы такие общенаучные и специальные методы и приемы исследования: методы обобщения и абстрагирования - для исследования категориального базиса экономической безопасности, теоретических основ и инструментария управления экономической безопасностью предприятий; системного и комплексного подхода - для разработки научно-методических рекомендаций по ранжированию доминирующих угроз в системе обеспечения экономической безопасности автотранспортных предприятий; метод анализа и синтеза - для выявления угроз основных функциональных составляющих безопасности предприятия. **Результаты исследования.** В статье проанализированы концепции к определению сущности экономической безопасности предприятия. Определены главные особенности и факторы управления экономической безопасностью предприятия. Подчеркнуто, что среда, в которой функционирует любая производственная система представляет собой совокупность динамических, дифференцированных и различных факторов, которые постоянно влияют, заставляют приспосабливаться к себе и способны разрушать в некоторых случаях объекты. Обосновано, что плодотворная и эффективная деятельность предприятия должна включать в себя не только исследование своей среды и природы его изменений, но и адекватно реагировать на эти изменения, поскольку неудачная или несвоевременная реакция может привести к значительным убыткам или неэффективное управленческое решение может привести к прекращению деятельности предприятия вообще. С целью повышения эффективности управления экономической безопасностью предприятий предложен усовершенствованный методический подход к

ранжирование доминирующих угроз, направленный на быстрое и своевременное выявление опасных и дестабилизирующих явлений и позволит снизить возможные потери, которые вызваны негативными изменениями параметров внешней и внутренней среды функционирования предприятия. Главным сущностным содержанием предложенной модели является идентификация наиболее существенных угроз, которые вызывают негативных влияние на деятельность автотранспортных предприятий. Предложен подход к определению доминирующих угроз, присущих функциональным составляющим экономической безопасности АТП, поможет руководителям последних быстро сориентироваться в совокупности факторов, увеличивающих уровень нестабильности и нарушают условия устойчивого развития. Следующим этапом исследования должно стать имплементация предложенной модели ранжирования доминирующих угроз в системе управления экономической безопасностью предприятий как важного элемента построения принципиальной схемы управления экономической безопасностью субъектов господавования, в которой необходимо идентификация доминирующих угроз и разработка обоснованных мер по дальнейшей их влияния на деятельность предприятия в разрезе отдельных функциональных составляющих экономической безопасности предприятия. **Научная новизна:** разработаны научно-методические положения о ранжирование доминирующих угроз, которые, в отличие от существующих, детерминируют значимость и степень влияния каждой угрозы в разветвленной совокупности дестабилизирующих явлений, присущих функциональным составляющим экономической безопасности предприятий, и позволяют снизить возможные потери, вызванные негативными изменениями параметров внешней и внутренней среды, в отличие от существующих, дает возможность определения доминирующих угроз, присущих функциональным составляющим экономической безопасности субъектов хозяйствования, и поможет руководителям последних быстро сориентироваться в совокупности факторов, увеличивающих уровень нестабильности и нарушают условия устойчивого развития. **Практическая значимость** заключается в том, что полученные результаты и предложенные разработки составляют методическую базу эффективного управления экономической безопасностью предприятия, способствуя повышению обоснованности управленческих решений в разветвленной совокупности дестабилизирующих явлений.

Ключевые слова: угроза; система; ранжирование угроз; экономическая безопасность предприятия; управления экономической безопасностью предприятия.

Nikitina A.V., Shershenyuk E.N. METHODOLOGY OF RANKING OF THREAT IN THE SYSTEM OF ENTERPRISES ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT IN GLOBAL SPACE

The purpose of the article is to develop a methodological tool for ranking threats in the system of the enterprises economic security management in the global

space. **Methodology of research.** To achieve this goal in scientific work the following general scientific and special methods and techniques of research were used: methods of generalization and abstraction - for studying the categorical basis of economic security, theoretical principles and tools for managing the economic security of enterprises; systematic and integrated approach - for the development of scientific and methodological recommendations on the ranking of the prevailing threats in the system of ensuring the economic safety of motor transport enterprises; the method of analysis and synthesis - to identify the threats of the main functional components of the EES. **Findings.** The article analyzes the concepts to determine the essence of enterprise economic security (EES). The main features and factors of the enterprise economic safety management are determined. It is emphasized that the environment in which any production system operates is a set of dynamic, differentiated and varied factors that constantly influence, make adaptation to oneself and are capable of destroying objects in some cases. It is substantiated that enterprise fruitful and effective activity should include not only research of its environment and the nature of its changes, but also the opportunity to respond adequately to these changes, as unsuccessful or untimely reaction can lead to significant losses or ineffective management decisions can lead to the termination of activity enterprises in general. In order to increase the efficiency of enterprises economic security management, the improved methodological approach to ranking of the dominant threats is proposed, which is aimed at quick and timely detection of dangerous and destabilizing phenomena and will allow to reduce possible losses caused by negative changes in the parameters of the external and internal environment of the company's operation. The main content of the proposed model is the identification of the most significant threats, which have a negative impact on the activity of motor transport enterprises. The approach to the definition of the dominant threats inherent in the functional components of the economic security of the APP is proposed to help the leaders of the latter quickly orient themselves in a combination of factors that increase the level of instability and violate conditions of sustainable development. The next stage of the study should be the implementation of the proposed model of ranking of the dominant threats in the system of managing the economic security of enterprises as an important element in the construction of a basic scheme for managing the economic security of housing enterprises, in which identification of the dominant threats is necessary and the development of reasonable measures for their further impact on the activity of the enterprise. sections of individual functional components of the economic security of the enterprise. **Originality** has developed scientific and methodological provisions on the ranking of the dominant threats, which, in contrast to the existing ones, determine the significance and degree of influence of each threat in an extensive set of destabilizing phenomena inherent in the functional components of the economic security of enterprises and allow to reduce possible losses caused negative changes in the parameters of the external and internal environment, which, in contrast to the existing, makes it possible to identify the dominant threats inherent in the functional components of the econs and will help the leaders of the latter quickly to orient themselves in the aggregate of factors that

increase the level of instability and violate conditions of sustainable development. **Practical value** of the results obtained is that the obtained results and proposed developments constitute the methodological basis for effective management of the enterprise's economic security, contributing to the increase of the validity of managerial decisions in an extensive set of destabilizing phenomena.

Key words: threat; system; ranking of threats; economic security of the enterprise; management of economic safety of the enterprise.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Нікітіна Аліна Вадимівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри обліку, оподаткування та міжнародних економічних відносин, м. Харків, Україна; e-mail: n-a-v-1@urk.net; ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0001-7440-0240>. Моб.0504061119

Никитина Алина Вадимовна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры учета, налогообложения и международных экономических отношений, г. Харьков, Украина

Nikitina Alina – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor, Department of Accounting, Taxation and International Economic Relations, Kharkiv, Ukraine

Шершенюк Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: sheralyona@gmail.com; ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-9959-2725>. Моб. 0501513009

Шершенюк Елена Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина

Shershenyuk Elena Nikolaevna – Candidate of Science (Economics), Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor, Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИТРАТ НА КОРПОРАТИВНЕ МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ

Онісіфорова В.Ю., канд. екон. наук, доцент

*Остапенко Л.О., студент, спеціальність 076 “Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність»*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. В сучасних умовах все більшу актуальність отримують питання ефективного управління персоналом підприємства і, зокрема, проблема пошуку ефективних засобів мотивації праці. В умовах поширення медичної реформи в Україні до таких засобів можна віднести добровільне медичне страхування працівників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні роки проблемі медичного страхування приділяє увагу в своїх дослідженнях все більша кількість авторів, а саме О.І. Білик, С.А. Качмарчик, Н.Б. Бідник, О.О. Ільчук, С.В. Онишко, Ю.В. Шевчук, К.А. Пономаренко, С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко, Т.А. Занфірова, Я.А. Аркатов, І.М. Федорович [1-6] та багато інших. Однак переважна більшість досліджень присвячена аналізу фінансування та ефективності впровадження обов'язкової форми медичного страхування, переважно державної.

Невирішені складові загальної проблеми. Не зважаючи на достатню кількість досліджень, недостатньо уваги приділено добровільній формі медичного страхування і, особливо, у корпоративній формі, а, відповідно, і не розглянуто проблему оцінювання ефективності таких витрат для роботодавця.

Формулювання цілей статті. Метою статті є формування підходу до оцінювання ефективності витрат на корпоративне медичне страхування працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Добровільне медичне страхування працівників стає все більше поширеним інструментом додаткового

компенсаційного пакету, який ефективно використовується власниками та менеджментом підприємств для підвищення рівня лояльності працівників до підприємства. Найбільш поширена така тенденція серед підприємств з іноземним капіталом. Це пов'язане з тим, що корпоративне медичне страхування в розвинених країнах вже багато років є нормою і широко застосовується.

Позитивні тенденції у рівні корпоративного медичного страхування підтверджуються і статистичними даними, які представлені в табл. 1.

Таблиця 1

**Динаміка ринку добровільного медичного страхування України на
прикладі компаній-лідерів галузі**

Назва страхової компанії	Страхові премії, тис. грн.				Страхові виплати, тис. грн.			
	2015	2016	2017	2018 (прогноз)	2015	2016	2017	2018 (прогноз)
Провідна	241 069,00	288 759	358 849,00	457 688	162 677,80	184 269	227 106,40	246 442
Нефтегазстрах	206 942,20	241 523	252 350,00	248 706	149 758,60	163 844	185 923,70	178 112
Уніка	155 336,40	175 681	226 414,70	389 708	117 763,50	112 414	149 522,00	211 050
АХА страхування	122 040,00	181 798	205 470,00	276 202	64 748,00	89 305	132 481,00	170 072
PZU Україна	98 585,10	128 832	154 635,60	156 260	47 298,30	59 310	67 726,10	98 510
Інго Україна	94 050,30	125 498	133 175,80	157 872	67 115,80	70 708	85 410,40	101 632
Українська страхова група	75 165,80	88 497	96 007,50	120 128	47 478,00	48 756	59 466,70	83 802
Дім страхування	56 439,50	22 832	46 412,90	41 380	28 354,50	22 832	28 730,20	22 494
Альфа страхування	53 675,90	132 969	124 664,90	131 576	47 405,90	61 303	91 156,50	135 474
Країна	46 837,00	92 910	131 265,00	119 916	28 617,00	61 541	84 258,40	89 744
Загалом	1 150 141,20	1 479 299,00	1 729 245,40	2 099 436,00	761 217,40	874 282,00	1 111 781,40	1 337 332
Темпи росту по відношенню до 2015 року		1,29	1,50	1,83		1,15	1,46	1,76

Складено авторами на основі [7]

Як бачимо з табл. 1, зростання ринку добровільного медичного страхування за показниками лише компаній-лідерів за період з 2015 по 2017 рік у розрізі страхових премій склало 50%, за прогнозом на 2018 рік – 83%, а у розрізі страхових виплат – 46%, за прогнозом на 2018 рік – 76%. Ці показники також підтверджують те, що в нашій країні зростає рівень довіри клієнтів до страхових компаній, а страхові компанії відносяться до виплат по медичному страхуванню більш коректно. Стосовно тенденцій поширення слід також зауважити, що прогнозні показники на 2018 рік мають показати ще більше зростання, що пов'язане з розгортанням медичної реформи.

Отже, керівники та власники підприємств в Україні починають розуміти необхідність медичного страхування своїх працівників, однак на сьогодні все ще не існує методики, яка б оцінювала ефективність таких витрат для роботодавця.

Розглянемо процедуру визначення ефективності витрат на корпоративне медичне страхування більш докладно. У випадку, що розглядається, можна використовувати традиційний підхід до визначення ефективності витрат [8], тобто слід застосувати порівняння рівня очікуваного позитивного ефекту та рівня витрат на здійснення медичного страхування працівників:

$$E = \frac{E_{\text{ДМС}}}{B_{\text{ДМС}}}, \quad (1)$$

де $E_{\text{ДМС}}$ - це усі види ефекту від впровадження системи добровільного медичного страхування працівників, грн.;

$B_{\text{ДМС}}$ - витрати підприємства на добровільне медичне страхування працівників, грн.

При визначенні показника ефективності витрат на страхування працівників постає проблема визначення змісту таких витрат та ефектів. І якщо зі змістом витрат визначитися доволі просто – фактично це сумарна вартість

полісів медичного страхування, то до складу ефектів можна віднести доволі значний перелік прямих та непрямих позитивних наслідків. Отже, зупинимось на визначені переліку позитивних ефектів корпоративного медичного страхування та підходах до їх оцінювання більш докладно.

До прямих ефектів, виходячи з вище означених матеріалів, можна віднести: скорочення суми виплат працівникам у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, скорочення суми виплат за заміщення тимчасово відсутніх працівників та суміщення посад, зростання суми прибутку, як наслідок підвищення продуктивності праці і обсягів виробництва продукції, відповідно.

Крім прямих ефектів, корпоративне медичне страхування має і цілу низку непрямих позитивних ефектів, до яких можна віднести поліпшення показників використання персоналу підприємства та показників оцінки рівня його кадрової безпеки [9, 10]. Однак, не всі такі показники можуть бути враховані при оцінюванні непрямих ефектів від корпоративного медичного страхування. Тому виокремимо з їх переліку показники, що відповідають меті оцінювання: коефіцієнт забезпечення трудової дисципліни, на нашу думку, має бути враховано, бо добровільне медичне страхування підвищує рівень лояльності працівника до підприємства, а відповідно сприяє підвищенню рівня трудової дисципліни; коефіцієнт кваліфікації працівників: підвищення лояльності працівника сприяє його прагненню до професійного росту та підвищення кваліфікації; коефіцієнт продуктивності праці: медичне страхування працівників прямо сприяє зростанню продуктивності праці; коефіцієнт стимулювання працівників: медичне страхування є потужним сучасним інструментом як матеріального, так і морального стимулювання працівників; рівень заробітної плати на підприємстві та його співвідношення з середнім рівнем заробітної плати в цілому по галузі та рівнем прожиткового мінімуму в державі: вартість полісу медичного страхування фактично є додатковою цільовою виплатою, яка може бути врахована як зростання рівня заробітної плати.

Отже, під час оцінювання ефективності витрат на медичне страхування працівників, до складу ефекту мають бути враховані, як прямі матеріальні ефекти, так і позитивні зміни у рівні вище виокремлених показників кадрової безпеки підприємства, бо результатом їх позитивної зміни є подальше зростання рівня продуктивності праці, а, відповідно, і рівня прибутку. Тобто принципова модель оцінювання ефективності за рівнем прямого ефекту має наступний вигляд:

$$E^{\Pi} = \frac{\Delta B_{\text{тп}}^{-} + \Delta B_{\text{твп}}^{-} + \Delta \Pi^{+}}{B_{\text{ДМС}}}, \quad (2)$$

де $\Delta B_{\text{тп}}^{-}$ - сума скорочення витрат на виплати працівникам у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, грн.;

$\Delta B_{\text{твп}}^{-}$ - сума скорочення витрат на доплати за заміщення тимчасово відсутніх працівників, грн.;

$\Delta \Pi^{+}$ - зростання суми прибутку, як наслідок підвищення продуктивності праці в звітному періоді, грн.

Критерій прийняття рішення про доцільність витрат за вище наведеним показником традиційний [8] – значення показника вище 1 свідчить про доцільність витрат та перевищення ефектів над вкладеннями. Горизонт розрахунку показника – відповідно до строку дії страхового полісу, зазвичай, це один рік.

Принципова модель визначення непрямого ефекту від корпоративного медичного страхування працівників виглядає наступним чином:

$$E^{\text{III}} = \Delta K_{\text{мд}}^{+} + \Delta K_{\kappa}^{+} + \Delta K_{\text{нп}}^{+} + \Delta K_{\text{с}}^{+} + \Delta K_{\text{зн}}^{+}, \quad (3)$$

де ΔK_{mo}^+ - вартісне вираження ефекту від позитивної зміни коефіцієнта трудової дисципліни, грн.;

ΔK_{κ}^+ - вартісне вираження ефекту від позитивної зміни коефіцієнта кваліфікації працівників, грн.;

ΔK_{nn}^+ - вартісне вираження ефекту від позитивної зміни коефіцієнта продуктивності праці, грн.;

ΔK_c^+ - вартісне вираження ефекту від позитивної зміни коефіцієнта стимулювання працівників, грн.;

ΔK_{zn}^+ - вартісне вираження ефекту від позитивної зміни коефіцієнта заробітної плати, грн.

У разі оцінювання ефективності добровільного медичного страхування працівників за сумарним рівнем прямого та непрямого ефектів горизонт розрахунків має перевищувати один рік і має носити більш довгостроковий характер.

Висновки з проведеного дослідження. Корпоративне медичне страхування є сучасним дієвим інструментом підвищення ефективності праці на підприємстві, який створює умови для зростання рівня продуктивності праці та є ефективним з точки зору окупності витрат. Але при оцінюванні загального ефекту від здійснення витрат на медичне страхування працівників слід враховувати не лише прямі матеріальні ефекти, але й непрямі ефекти, що опосередковано впливають на показники продуктивності праці, а, відповідно, і на рівень прибутку підприємства.

Перелік посилань

1. Білик О. І., Качмарчик С. А. Переваги та недоліки введення обов'язкової форми медичного страхування в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2013. № 767. С. 270–277.
2. Бідник Н. Б., Ільчук О. О. Розвиток добровільного медичного страхування в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. № 2. С. 1025-1029.

3. Онишко С. В., Шевчук Ю. В. Проблеми фінансування і перспективи розвитку медичного страхування в Україні. *Інтелект XXI*. 2016. № 5. С.158-162.

4. Пономаренко К.А. Сучасний стан та перспективи медичного страхування в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 5. Т. 1. С. 89-96.

5. Прилипко С. М., Ярошенко О. М., Занфірова Т. А., Аркатов Я. А. Загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні: сучасний стан та стратегія розвитку: монографія. Харків, 2017. 208 с.

6. Федорович І. М. Теоретичні та практичні засади реалізації медичного страхування в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 23(2). С. 76-80.

7. Медицинское страхование (ДМС): рейтинг страховых компаний Украины. Фориншурер страхование : сайт. URL : <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/18/6/45> (дата звернення : 24.11.2018).

8. Охріменко А.Г. Основы менеджменту: навч. посіб. Київ, 2006. 130 с.

9. Дмитрієв І.А., Близнюк А.О. Визначення переліку складових економічної безпеки підприємства. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. Збірник наукових праць. 2011. №23(1)/2011. С. 220-225.

10. Дмитрієв І.А., Близнюк А.О., Онісіфорова В.Ю. Управління економічною безпекою автотранспортного підприємства: монографія. Харків, 2014. 216 с.

References

1. Bilyk, O., Kachmarchyk, S. (2013), Advantages and disadvantages of introducing compulsory medical insurance in Ukraine [Perevahy ta nedoliky vvedennia obov'язkovoї formy medychnoho strakhuvannia v Ukraini], *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, No 767, P. 270–277.

2. Bidnyk, N., Ilchuk, O. (2014), Development of voluntary health insurance in Ukraine [Rozvytok dobrovilnoho medychnoho strakhuvannia v Ukraini], *Global and national problems of the economy*, No 2, P. 1025-1029.

3. Onyshko, S., Shevchuk, Yu. (2016), Problems of financing and prospects of development of medical insurance in Ukraine [Problemy finansuvannia i perspektyvy rozvytku medychnoho strakhuvannia v Ukraini], *Intellect XXI*, No 5, P.158-162.

4. Ponomarenko, K. (2014), Current state and prospects of health insurance in Ukraine [Suchasnyi stan ta perspektyvy medychnoho strakhuvannia v Ukraini], *Scientific Herald of Kherson State University*, No 5, T. 1., P. 89-96.

5. Prylypko, S., Yaroshenko, O., Zanfirova, T., Arkatov, Ya. (2017), *Obligatory State Social Health Insurance in Ukraine: Current State and Development Strategy: Monograph* [Zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne medychne strakhuvannia v Ukraini: suchasnyi stan ta stratehiia rozvytku: monohrafiia], Kharkiv, 208 p.

6. Fedorovych, I. (2017), Theoretical and practical principles of realization of medical insurance in Ukraine [Teoretychni ta praktychni zasady realizatsii medychnoho strakhuvannia v Ukraini], *Scientific Herald of the International Humanitarian University*, No 23(2), P. 76-80.

7. Medical insurance: rating of insurance companies of Ukraine. [Medytsynskoe strakhovanye (DMS): reitynh strakhovykh kompanyi Ukrayny. Forynshurer strakhovanye], available at : <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/18/6/45> (last accessed 24.11.2018)

8. Okhrimenko, A. (2006), *Fundamentals of Management: Teaching. manual* [Osnovy menedzhmentu: Navch. posib], Kyiv, 130 p.

9. Dmytriiev, I., Blyzniuk, A. (2011), Determination of the list of components of the economic security of the enterprise [Vyznachennia pereliku skladovykh ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva], *Economy. Management. Entrepreneurship. Collection of scientific works*, №23(1), P. 220-225.

10. Dmytriiev, I., Blyzniuk, A., Onisiforova, V. (2014), *Management of economic safety of motor transport enterprise: monograph* [Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu avtotransportnoho pidpriemstva: monohrafiia], Kharkiv, 216 p.

Онiсiфорова В.Ю., Остапенко Л.О. ОЦIНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТI ВИТРАТ НА КОРПОРАТИВНЕ МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ

Мета. Формування пiдходу до оцiнювання ефективностi витрат на корпоративне медичне страхування працiвникiв. **Методика дослiдження.** Пiд час проведення дослiдження використанi методи узагальнення, методи аналізу та синтезу, метод логiчного аналізу. Інформацiйною базою дослiдження є науковi працi, електроннi інформацiйнi ресурси та матерiали перiодичних видань. **Результати.** Добровiльне медичне страхування працiвникiв стає все бiльше поширеним iнструментом додаткового компенсацiйного пакету, який ефективно використовується власниками та менеджментом пiдприємств для пiдвищення рiвня лояльностi працiвникiв до пiдприємства. Зростання ринку добровiльного медичного страхування за показниками лише компанiй-лiдерiв за перiод з 2015 по 2017 рiк у розрiзi страхових премiй склало 50%, за прогнозом на 2018 рiк – 83%, а у розрiзi страхових виплат – 46%, за прогнозом на 2018 рiк – 76%. Цi показники також пiдтверджують те, що в нашiй країнi зростає рiвень довiри клiєнтiв до страхових компанiй, а страховi компанiї вiдносяться до виплат по медичному страхуванню бiльш коректно. Стосовно тенденцiй поширення слiд також зауважити, що прогнознi показники на 2018 рiк мають показати ще бiльше зростання, що пов'язане з розгортанням медичної реформи. При визначеннi ефективностi витрат на корпоративне медичне страхування можна використовувати традицiйний пiдхiд до визначення ефективностi витрат, тобто слiд застосувати порiвняння рiвня очiкуваного позитивного ефекту та рiвня витрат на здiйснення медичного страхування працiвникiв. До прямих ефектiв можна вiднести скорочення суми виплат працiвникам у зв'язку з тимчасовою непрацездатнiстю, скорочення суми виплат за замищення тимчасово вiдсутнiх працiвникiв та сумiщення посад, зростання суми прибутку, як наслiдок пiдвищення продуктивностi працi i обсягiв виробництва продукцiї. Крiм прямих ефектiв, корпоративне медичне страхування має i цiлу низку непрямих позитивних ефектiв, до яких можна вiднести полiпшення показникiв використання персоналу пiдприємства та показникiв оцiнки рiвня його кадрової безпеки. **Наукова новизна.** Запропоновано пiдхiд до оцiнювання ефективностi витрат пiдприємства на корпоративне медичне страхування на основi оцiнювання прямих та непрямих ефектiв i порiвняннi з вартiстю страхових полiсiв. **Практична значущiсть.** Запропонований пiдхiд може бути використаний керiвниками та власниками пiдприємств при оцiнюваннi ефективностi впровадження корпоративного медичного страхування працiвникiв.

Ключовi слова: медичне страхування; пiдприємство; витрати; ефективнiсть; оцiнювання.

Онисифорова В.Ю., Остапенко Л.А. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ЗАТРАТ НА КОРПОРАТИВНОЕ МЕДИЦИНСКОЕ СТРАХОВАНИЕ

Цель. Формирование подхода к оценке эффективности затрат на корпоративное медицинское страхование работников. **Методика исследования.** При проведении исследования использованы методы обобщения, методы анализа и синтеза, метод логического анализа. Информационной базой исследования являются научные труды, электронные информационные ресурсы и материалы периодических изданий. **Результаты.** Добровольное медицинское страхование работников становится все более распространенным инструментом дополнительного компенсационного пакета, который эффективно используется собственниками и менеджментом предприятий для повышения уровня лояльности работников к предприятию. Рост рынка добровольного медицинского страхования по показателям только компаний-лидеров за период с 2015 по 2017 год в разрезе страховых премий составил 50%, по прогнозу на 2018 год - 83%, а в разрезе страховых выплат - 46%, по прогнозу на 2018 год - 76%. Эти показатели также подтверждают то, что в нашей стране растет уровень доверия клиентов к страховым компаниям, а страховые компании относятся к выплатам по медицинскому страхованию более корректно. Относительно тенденций распространения следует также заметить, что прогнозные показатели на 2018 год должны показать еще больший рост, что связано с разворачиванием медицинской реформы. При определении эффективности затрат на корпоративное медицинское страхование можно использовать традиционный подход к определению эффективности затрат, то есть следует применить сравнение уровня ожидаемого положительного эффекта и уровня затрат на осуществление медицинского страхования работников. К прямым эффектам можно отнести сокращение суммы выплат работникам в связи с временной нетрудоспособностью, сокращение суммы выплат за замещение временно отсутствующих работников и совмещение должностей, рост суммы прибыли, как следствие повышение производительности труда и объемов производства продукции. Кроме прямых эффектов, корпоративное медицинское страхование имеет и целый ряд косвенных положительных эффектов, к которым можно отнести улучшение показателей использования персонала предприятия и показателей оценки уровня его кадровой безопасности. **Научная новизна.** Предложен подход к оценке эффективности затрат предприятия на корпоративное медицинское страхование на основе оценки прямых и косвенных эффектов и сравнении со стоимостью страховых полисов. **Практическая значимость.** Предложенный подход может быть использован руководителями и владельцами предприятий при оценке эффективности внедрения корпоративного медицинского страхования работников.

Ключевые слова: медицинское страхование; предприятие; расходы; эффективность; оценка.

Onisiforova V.Yu., Ostapenko L.O. THE EVALUATION OF EFFICIENCY OF EXPENSES FOR CORPORATE MEDICAL INSURANCE

Purpose. The formation of an approach to evaluation of the cost effectiveness for employees' corporate health insurance. **Methodology of research.** The methods of compilation, of analysis and synthesis and of logical analysis were used at the research. The scientific works, electronic resources and periodical publications were information base of the research. **Findings.** The voluntary health insurance is becoming more widespread instrument of an additional compensation package. This is effectively used by owners and business managers to increase employee loyalty to the company. The growth of the voluntary health insurance market according to indexes of only leading companies for the period from 2015 to 2017 in terms of insurance premiums was 50%, according to the forecast for 2018 - 83%, and in terms of insurance payments - 46%, according to the forecast for 2018 - 76%. These indicators also confirm the increase of the customer's trust to insurance companies in our country. In turn the insurance companies are more loyal to health insurance payment. Regarding trends, it should be noted that predict indicators should show even more growth for 2018. This is associated with the deployment of medical reform. In determining the effectivity of corporate health insurance costs, it is possible to use a traditional approach to determining the cost-effectiveness. I.e. you should apply a comparison of the expected positive effect level and the level of costs for the medical insurance of employees. Direct effects include: reducing benefits for employee due to temporary disability, reducing the amount of payments for replacing temporarily absent employees and positions combining, increasing the amount of profit as a consequence of increased productivity and production volumes. In addition to direct effects, corporate health insurance also has a number of indirect positive effects, which can include improving the effectivity of enterprise personnel using and indicators for assessing the level of its personnel security. **Originality.** The approach for the evaluating the effectiveness of spending on corporate health insurance based on the evaluation of the direct and indirect effects and the comparing with the cost of insurance policies was suggested. **Practical value.** The proposed approach can be used by managers and owners of enterprises in assessing the effectiveness of the introduction of corporate medical insurance for employees.

Key words: medical insurance; enterprise; costs; efficiency; evaluation.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Онiсiфорова Валентина Юрiївна – кандидат економiчних наук, доцент, Харкiвський нацiональний автомобiльно-дорожнiй унiверситет, доцент кафедри економiки i пiдприємництва, м. Харкiв, Україна; e-mail: valentinaonisiforova@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9899-8427>. Моб. 099-499-14-28.

Ониси́форова Валенти́на Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Onisiforova Valentyna – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Остапенко Леонід Олександрович – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, студент, м. Харків, Україна; e-mail: leoauto14@gmail.com. Моб. 097-753-07-98.

Остапенко Леонид Александрович - Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, студент, г. Харьков, Украина.

Ostapenko Leonid Oleksandrovych - Kharkov National Automobile and Highway University, student, Kharkiv, Ukraine.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Онiсiфорова В.Ю., канд. екон. наук, доцент

Шершенюк О.М., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Сучасний стан ринку страхових послуг відкриває можливість розширення діяльності страхових компаній в напрямку все більшої кількості видів не лише обов'язкового, але й добровільного страхування. Однак особливості вітчизняного страхового ринку, економічного розвитку держави та законодавства визначають певні обмеження для розширення діяльності страхових компаній в деяких напрямках. Отже, на сьогодні перед страховими компаніями постає проблема обрання перспективних напрямків розвитку з урахуванням таких головних критеріїв, як темпи зростання страхових премій на сегменті, темпи росту страхових виплат та динаміка збитковості за видами страхування.

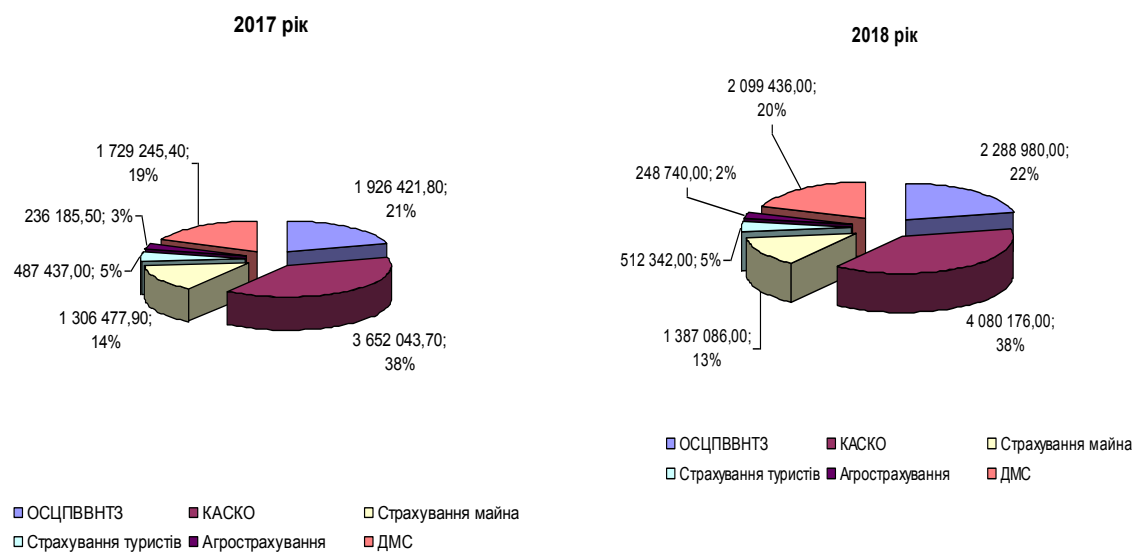
Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам страхування присвятила свої дослідження велика кількість авторів, а саме Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Пікус Р.В., Приказюк Н.В., Моташко Т.П., Любашенко І., Ротова Т., Фисун В. І., Ярова Г. М., Прилипко С. М., Ярошенко О. М., Занфірова Т. А., Аркатов Я. А., Білик О. І., Качмарчик С. А. [1-8] та багато інших. Але на сьогодні найбільш значна частина досліджень присвячена проблемам впровадження медичної реформи та особливостям реагування на неї страхового ринку, а також дослідженню особливостей страхування відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Невирішені складові загальної проблеми. Не зважаючи на значну кількість досліджень потребує подальшого розгляду проблема визначення перспективних напрямків розвитку страхового ринку України і визначення оптимальної структури діяльності страхових компаній за видами страхування.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення найбільш перспективних видів страхування для страхових компаній України за темпами росту показників страхових премій, страхових виплат та динаміки збитковості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні страховий ринок України досить динамічно розвивається, але головною проблемою для подальшого розвитку страхових компаній стає велика насиченість ринку традиційних видів страхування. Отже, необхідним є пошук нових джерел надходження страхових премій, а також створення нових страхових продуктів. Крім цього, слід визначитися з ефективністю існуючих видів страхування в портфелі вітчизняної страхової компанії.

Проаналізуємо структуру страхового ринку України за даними 2017 року та прогнозними даними на 2018 рік на прикладі страхових компаній, які займають лідируючі позиції на ринку кожного з видів страхування в Україні.

Складено авторами на основі [9]

Рис. 1. Структура страхового ринку України за обсягами страхових премій, тис. грн.

Як видно з рис. 1, портфель страхових продуктів за структурою останніми роками є доволі стабільним, без значних коливань та відхилень, однак у вартісному вираженні є тенденція до збільшення розмірів отриманих страхових

премій. Головними джерелами надходження коштів для страхових компаній України є:

- страхування транспортних засобів від певних видів збитків (так зване, КАСКО);
- обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (так звана, автоцивілка);
- добровільне медичне страхування (ДМС);
- страхування майна; страхування туристів (головним чином, медичне страхування);
- агрострахування.

Розглянемо динаміку розвитку страхового ринку України за 2015-2018 роки з точки зору приросту страхових премій за кожним з названих видів страхування. В табл. 1 наведена інформація про обсяги зібраних страхових премій на страховому ринку основними компаніями, які спеціалізуються на даних видах страхування.

Таблиця 1

**Динаміка розвитку страхового ринку за рівнем страхових премій у
2015-2018 роках, тис. грн.**

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік (прогноз авторів)
1	2	3	4	5
КАСКО				
Загалом	2 559 925,10	3 095 673,00	3 652 043,70	4 080 176,00
Порівняно з 2015 роком		1,21	1,43	1,59
До попереднього року		1,21	1,18	1,12
ОСЦПВВНТЗ				
Загалом	1 484 506,60	1 718 933,00	1 926 421,80	2 288 980,00
Порівняно з 2015 роком		1,16	1,30	1,54
До попереднього року		1,16	1,12	1,19
ДМС				
Загалом	1 150 141,20	1 479 299,00	1 729 245,40	2 099 436,00
Порівняно з 2015 роком		1,29	1,50	1,83
До попереднього року		1,29	1,17	1,21
Страхування майна				
Загалом	846 135,90	1 096 309,00	1 306 477,90	1 387 086,00

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Порівняно з 2015 роком		1,30	1,54	1,64
До попереднього року		1,30	1,19	1,06
Страхування туристів				
Загалом	260 668,10	392 684,00	487 437,00	512 342,00
Порівняно з 2015 роком		1,51	1,87	1,97
До попереднього року		1,51	1,24	1,05
Агрострахування				
Загалом	79 210,10	159 940,00	236 185,50	248 740,00
Порівняно з 2015 роком		2,02	2,98	3,14
До попереднього року		2,02	1,48	1,05

Складено авторами на основі [9]

Як бачимо, ринок КАСКО має тенденцію до зростання, але темпи такого зростання останнім часом зменшуються. Фактично зростання значною мірою пояснюється збільшенням розміру вартості полісу страхування за рахунок приросту вартості транспортних засобів внаслідок коливання валютного курсу гривні. Крім того, на ринку КАСКО вже визначилися страхові компанії-лідери, а ринок є статичним та розподіленим, тобто перспективи виходу на цей ринок для інших страхових компаній обмежені. Однак, за поглядом деяких експертів у 2019 році очікується зростання ринку КАСКО, як наслідок врегулювання проблеми з оформленням вживаних автомобілів з Європи, в результаті якого очікується зростання попиту на вживані автомобілі всередині України та пожвавлення ринку нових автомобілів.

Проаналізуємо ринок обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Як бачимо, ринок страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів є більш стабільним і має стабільні темпи до зростання. До того ж, це обов'язковий вид страхування, тобто попит на таку страхову послугу зформується у будь-якому разі і в майбутніх періодах. Однак, негативною тенденцією для страхових компаній на ринку цього виду страхування є обмеженість у вартості полісу, яка в умовах нестабільного валютного курсу

гривні може призвести до підвищення рівня збитковості цього виду страхування для компанії.

Перспективним в сучасних умовах для страхових компаній України стає такий вид добровільного страхування, як добровільне медичне страхування. Як бачимо, цей вид страхування має більші, порівняно з першими двома видами, темпи зростання обсягів страхових премій. Головним аспектом, який визначає попит на цей вид страхування є проведення медичної реформи в Україні, відповідно до якої, більша кількість медичних закладів отримує можливість вести співпрацю зі страховими компаніями. Підвищується інтерес і з боку потенційних клієнтів, які мають бажання отримувати більш якісні медичні послуги, зокрема до таких клієнтів відносяться і роботодавці, які бажають здійснювати корпоративне медичне страхування.

Дуже нестабільним за рівнем страхових премій протягом досліджуваного періоду виявився такий вид страхування, як добровільне страхування майна. Не зважаючи на те, що цей вид страхування традиційно є найменш збитковим для компаній, темпи росту страхових премій 2018 року прогнозуються найменшими. Негативно на цих показниках має сказатися і введення на частині території України воєнного стану, що додатково скоротить кількість укладених договорів страхування майна.

Нестабільною є і ситуація на ринку страхування туристів. У 2015-2017 роках за цим видом страхування спостерігалися високі темпи зростання обсягів страхових премій, зокрема за рахунок збільшення обсягів зовнішнього туризму, але на сьогодні досягнута певна насиченість туристичного ринку, а відповідно і ринку туристичного страхування.

Надзвичайно цікавим в сучасних умовах є ринок агрострахування. Протягом 2015-2017 років цей ринок дуже динамічно розвивався. Але цей вид страхування є найменш прогнозованим серед усіх інших видів, бо рівень збитковості і рівень попиту на страхові послуги значною мірою визначаються погодними умовами. При цьому несприятливі погодні умови сприяють збільшенню попиту на страхування з боку підприємств аграрного сектору, але

для страхових компаній вони є важелем, який підштовхує до скорочення діяльності. Такі тенденції цілком пояснюють значне зниження темпів зростання обсягів страхових премій у 2018 році, який став надзвичайно ризикованим з точки погодних умов і їх впливу на ризики у сільському господарстві.

Однак перспективність певного виду страхування для страхових компаній визначається не лише за обсягами премій, але й за рівнем збитковості, тобто питомою вагою страхових виплат у розмірі страхових премій. Проаналізуємо динаміку рівня збитковості окремих видів страхування (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка рівня збитковості основних видів страхування у 2015-2018 роках, %

Вид страхування	2015	2016	2017	2018	2016 р. до 2015 р.	2017 р. до 2016 р.	2018 р. до 2017 р.
ОСЦПВВНТЗ	36,42	40,3	51,08	48,01	1,11	1,27	0,94
КАСКО	48,32	46,9	50,12	53,71	0,97	1,07	1,07
Страхування майна	20,32	5,1	9,25	19,89	0,25	1,81	2,15
Страхування туристів	36,09	31,1	31,16	31,97	0,86	1,00	1,03
Агрострахування	8,35	7,4	36,19	11,27	0,89	4,89	0,31
ДМС	63,27	57,9	59,33	61,21	0,92	1,02	1,03

Складено авторами на основі [9]

Як бачимо з табл. 2, найбільш привабливими за рівнем збитковості є страхування майна і агрострахування, однак саме ці види страхування і є найбільш ризикованими, що можна побачити, якщо звернути увагу на темпи зміни показників збитковості по роках. Найбільш прогнозованими за рівнем збитковості є традиційні види страхування.

Висновки з проведеного дослідження. Серед головних видів страхування на ринку України найбільш привабливими за рівнем приросту страхових премій є страхування відповідальності власників транспортних засобів та добровільне медичне страхування. Однак ці види страхування характеризуються також високим, але одночасно стабільним і прогнозованим рівнем збитковості. Найбільш ризикованими за коливанням рівня збитковості є

агροстрахування і страхування майна. Найбільш стабільним за сукупністю досліджуваних критеріїв є ринок страхування туристів.

Перелік посилань

1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Пікус Р.В. Страхування: підручник. Київ: Знання, 2008. 648 с.
2. Базилевич В.Д., Пікус Р.В., Приказюк Н.В., Моташко Т.П. Страхові послуги: підручник у 2 ч. Ч. 2. К.: Логос, 2014. 527 с.
3. Cummins J.D., Doherty N.A. The economics of insurance intermediaries. *Journal of Risk and Insurance*. 2007. № 73. С. 347-349.
4. Любашенко І. Обов'язкове страхування цивільної відповідальності автовласників в Україні та Росії. Міфи та реальність. *Страхова справа*. 2004. №13. С. 46-51.
5. Ротова Т. Методичний інструментарій управління страховими ризиками. *Фінанси України*. 2002. №3. С. 122-128.
6. Фисун В. І., Ярова Г. М. Страхування. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 232 с.
7. Прилипко С. М., Ярошенко О. М., Занфірова Т. А., Аркатов Я. А. Загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні: сучасний стан та стратегія розвитку: монографія. Харків, 2017. 208 с.
8. Білик О. І., Качмарчик С. А. Переваги та недоліки введення обов'язкової форми медичного страхування в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2013. № 767. С. 270–277.
9. Рейтинг страховых компаний Украины. Фориншурер страхование : сайт. URL : <https://forinsurer.com/ratings/nonlife> (дата звернення : 28.11.2018).
10. Закон України "Про страхування" №2288-IV із змінами від 23.12.04. *Відомості Верховної Ради*. 2005. №6. С.138.

References

1. Bazylevych, V., Bazylevych, K., Pikus, R. (2008), *Insurance: textbook* [Strakhuvannia: pidruchnyk], Znannia, Kyiv, 648 p.

2. Bazylevych, V., Pikus, R., Prykaziuk, N., Motashko, T. (2014), *Insurance services: textbook [Strakhovi posluhy: pidruchnyk]*, Lohos, Kyiv, 527 p.
3. Cummins, J., Doherty, N. (2007), "The economics of insurance intermediaries". *Journal of Risk and Insurance*, No 73, P. 347-349.
4. Liubashenko, I. (2004), "Obligatory insurance of civil liability of car owners in Ukraine and Russia. Myths and reality" ["Oboviazkove strakhuvannia tsyvilnoi vidpovidalnosti avtovlasnykiv v Ukraini ta Rosii. Mify ta realnist"], *Insurance business*, No. 13, P. 46-51.
5. Rotova, T. (2002), "Methodological tools for insurance risk management" ["Metodychnyi instrumentarii upravlinnia strakhovymy ryzykamy"], *Finance of Ukraine*, No. 3, P. 122-128.
6. Fysun, V., Yarova, H. (2011), *Insurance. Teaching manual [Strakhuvannia. Navch. posib.]*, Center of educational literature, Kyiv, 232 p.
7. Prylypko, S., Yaroshenko, O., Zanfirova, T., Arkatov, Ya. (2017), *Obligatory State Social Health Insurance in Ukraine: Current State and Development Strategy: Monograph [Zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne medychno strakhuvannia v Ukraini: suchasnyi stan ta stratehiia rozvytku: monohrafiia]*, Kharkiv, 208 p.
8. Bilyk, O., Kachmarchyk, S. (2013), "Advantages and disadvantages of introducing compulsory medical insurance in Ukraine" ["Perevahy ta nedoliky vvedennia oboviazkovoi formy medychnoho strakhuvannia v Ukraini"], *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, No. 767, P. 270–277.
9. Rating of insurance companies of Ukraine. [Reitynh strakhovykh kompaniyi Ukrayny. Forynshurer strakhovanye], available at : <https://forinsurer.com/ratings/nonlife> (last accessed 28.11.2018).
10. The Law of Ukraine "On insurance" №2288-IV as amended on 12/23/04. *Information from the Verkhovna Rada*, 2005, No. 6, P.138.

Онiсiфорова В.Ю., Шершенюк О.М. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Мета. Визначення найбільш перспективних видів страхування для страхових компаній України за темпами росту показників страхових премій, страхових виплат та динаміки збитковості. **Методика дослідження.** При здійсненні дослідження використовувалися методи узагальнення, методи аналізу та синтезу, метод логічного аналізу. Інформаційною базою дослідження є наукові праці, електронні інформаційні ресурси та матеріали періодичних видань. **Результати.** На сьогодні перед страховими компаніями постає проблема обрання перспективних напрямків розвитку з урахуванням таких головних критеріїв, як темпи зростання страхових премій на сегменті, темпи росту страхових виплат та динаміка збитковості за видами страхування. Портфель страхових продуктів за структурою останніми роками є доволі стабільним, без значних коливань та відхилень, однак у вартісному вираженні є тенденція до збільшення розмірів отриманих страхових премій. Головними джерелами надходження коштів для страхових компаній України є: страхування транспортних засобів від певних видів збитків; обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів; добровільне медичне страхування; страхування майна; страхування туристів; агрострахування. Ринок КАСКО має тенденцію до зростання, але темпи такого зростання зменшуються. Ринок обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів є більш стабільним і має стабільні темпи до зростання. Перспективним є добровільне медичне страхування, яке має найбільші темпи зростання обсягів страхових премій. Нестабільним за рівнем страхових премій є добровільне страхування майна, яке є найменш збитковим, але при цьому темпи росту страхових премій 2018 року прогножуються найменшими. Нестабільною є і ситуація на ринку страхування туристів. Агрострахування є найменш прогнозованим серед усіх видів страхування, бо рівень збитковості і рівень попиту на страхові послуги визначаються погодними умовами. Найбільш привабливими за рівнем збитковості є страхування майна і агрострахування, однак вони є найбільш ризикованими за динамікою показників збитковості. Найбільш прогнозованими за рівнем збитковості є традиційні види страхування. **Наукова новизна.** Визначено перспективні види страхування з точки зору приросту обсягів страхових премій, динаміки страхових виплат та страхового ризику відповідно до рівня коливань збитковості. **Практична значущість.** Запропоновані висновки можуть бути використані науковцями та практиками при визначенні перспектив розвитку страхового ринку України.

Ключові слова: страхування, страхові виплати, страхові премії, збитковість, динаміка.

Онисифорова В.Ю., Шершенюк Е.Н. СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Цель. Определение наиболее перспективных видов страхования для страховых компаний Украины по темпам роста показателей страховых премий, страховых выплат и динамики убыточности. **Методика исследования.** При осуществлении исследования использовались методы обобщения, методы анализа и синтеза, метод логического анализа. Информационной базой исследования являются научные труды, электронные информационные ресурсы и материалы периодических изданий. **Результаты.** Сегодня перед страховыми компаниями встает проблема выбора перспективных направлений развития с учетом таких основных критериев, как темпы роста страховых премий на сегменте, темпы роста страховых выплат и динамика убыточности по видам страхования. Портфель страховых продуктов по структуре последние годы довольно стабилен, без значительных колебаний и отклонений, однако в стоимостном выражении наблюдается тенденция к увеличению размеров полученных страховых премий. Главными источниками поступления средств для страховых компаний Украины являются: страхование транспортных средств от определенных видов убытков; обязательное страхование гражданско-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств; добровольное медицинское страхование; страхование имущества; страхование туристов; агрострахование. Рынок КАСКО имеет тенденцию к росту, но темпы этого роста уменьшаются. Рынок обязательного страхования гражданско-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств является более стабильным и имеет стабильные темпы роста. Перспективным является добровольное медицинское страхование, которое имеет наибольшие темпы роста объемов страховых премий. Нестабильным по уровню страховых премий является добровольное страхование имущества, являющегося наименее убыточным, но при этом темпы роста страховых премий 2018 прогнозируются наименьшими. Нестабильна и ситуация на рынке страхования туристов. Агрострахование является наименее прогнозируемым среди всех видов страхования, так как уровень убыточности и уровень спроса на страховые услуги определяются погодными условиями. Наиболее привлекательными по уровню убыточности является страхование имущества и агрострахование, однако они являются наиболее рискованными по динамике показателей убыточности. Наиболее прогнозируемыми по уровню убыточности являются традиционные виды страхования. **Научная новизна.** Определены перспективные виды страхования с точки зрения прироста объемов страховых премий, динамики страховых выплат и страхового риска в соответствии с уровнем колебаний убыточности. **Практическая значимость.** Предложенные выводы могут быть использованы учеными и практиками при определении перспектив развития страхового рынка Украины.

Ключевые слова: страхование, страховые выплаты, страховые премии, убыточность, динамика.

Onisiforova V.Yu., Shershenyuk O.M. THE STATE AND THE PROSPECTS OF UKRAINE INSURANCE MARKET

Purpose. The determination of the most promising types of insurance for Ukrainian insurance companies at rates of growth of insurance premiums, insurance payments and losses dynamics.. **Methodology of research.** The methods of compilation, of analysis and synthesis and of logical analysis were used at the research. The scientific works, electronic resources and periodical publications were information base of the research. **Findings.**

Now the insurance companies has a problem of the election promising areas with the following main criteria as the rate of growth of premiums in the segment, growth dynamics of insurance benefits and losses by types of insurance. The portfolio of insurance products by structure in recent years is rather stable, without significant fluctuations and variations, but in value terms there is a tendency to increase the size of received insurance premiums. The main sources of funds for insurance companies in Ukraine are: insurance of vehicles from certain types of losses; obligatory insurance of civil liability of owners of land vehicles; voluntary medical insurance; insurance of property; insurance of tourists; agricultural insurance. The CASCO market has a tendency for growth, but the pace of this growth is decreasing. The market for compulsory civil liability insurance for land vehicle owners is more stable and has a steady growth rate. Promising is voluntary medical insurance, which has the highest growth rates of insurance premiums. Voluntary insurance of the property, which is the least unprofitable, is volatile by the level of insurance premiums, but at the same time the growth rates of insurance premiums in 2018 are forecasted to be the lowest. The situation on the tourist insurance market is also unstable. Agricultural insurance is the least predictable of all types of insurance, since the level of unprofitability and the level of demand for insurance services are determined by weather conditions. The most attractive in terms of property loss is insurance and agricultural insurance, but they are the most risky for dynamic performance loss. Most predicted by the level of losses is traditional insurance. **Originality.** The perspective types of insurance are determined from the point of view of increase in the volume of insurance premiums, dynamics of insurance payments and insurance risk in accordance with the level of fluctuation of losses. **Practical value.** The proposed conclusions can be used by scientists and practitioners in determining the prospects for the development of the insurance market in Ukraine.

Key words: insurance, insurance payments, insurance premiums, losses, dynamics.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Онiсiфорова Валентина Юрiївна – кандидат економiчних наук, доцент, Харкiвський нацiональний автомобiльно-дорожнiй унiверситет, доцент кафедри економiки i пiдприємництва, м. Харкiв, Україна; e-mail:

valentinaonisiforova@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9899-8427>. Моб. 099-499-14-28.

Ониси́форова Валенти́на Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Onisiforova Valentyna – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Шершенюк Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: sheralyona@gmail.com; ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-9959-2725>. Моб. 0501513009

Шершенюк Елена Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина

Shershenyuk Elena Nikolaevna – Candidate of Science (Economics), Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor, Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine

ОПРЕДЕЛЕНИЕ НАИБОЛЕЕ ПЕРСПЕКТИВНЫХ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ ДЛЯ ВЕДЕНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Поясник Г.В., к.т.н., доцент

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Постановка проблемы. Украинская экономика в течении последних 2 лет переживает состояние глубокого кризиса. Потеря ряда торговых связей со странами СНГ и ухудшение общей экономической и политической ситуации в стране привело к резкому выводу инвестиций и снижению производства в стране. Однако, несмотря на это, в украинской промышленности осталось несколько секторов, способных не только удержать свои позиции, но и улучшить положение. Одной из наиболее прибыльных отраслей хозяйства остался агросектор, составивший в 2015 году 38% от общей доли экспорта [1].

Анализ последних исследований и публикаций. В течении последних лет вопрос интеграции украинского АПК в мировой рынок изучался многочисленными учеными. Одним из наиболее полных исследований в данной отрасли является работа Н. Латынина, С. Майстро, В. Бабаева «Управление инновационной деятельностью в условиях глобализации». Касательно разделению украинского АПК и его специализации в различных регионах выделяется работа «Региональная политика развития аграрной сферы» за авторством Г. Мостового, Л. Ачинина, Г. Андрусенко».

Нерешенные составляющие общей проблемы. Принимая во внимание результаты работы вышеприведенных научных деятелей, следует отметить, что процесс определения наиболее перспективных регионов Украины для ведения сельского хозяйства требует более тщательного рассмотрения с анализом сильных и слабых сторон в данной отрасли.

Формулирование целей статьи. Основными целями данной работы является выбор наиболее подходящего региона для расположения предприятия, специализирующегося на международной торговле сельскохозяйственной продукцией а также подтверждения факта наличия неудовлетворенного спроса на украинские товары сельскохозяйственного назначения на мировом рынке.

Изложение основного материала исследования. Согласно данным за первое полугодие 2016 года, лидерами экспорта из Украины стали товары, представляющие сельскохозяйственный сектор и АПК [2]. К таковым следует отнести экспорт:

- зерновых культур;
- семян и продуктов масляных растений;
- продукции мукомольной промышленности;
- овощей;
- рыбы и ракообразных.

Также привлекательной для экспорта является продукция перерабатывающей промышленности, поставляющая изделия из древесины, шкуры, хлопковые продукты и вату, текстильные волокна, обработанные перья и пух. Таким образом, наиболее привлекательными для вложения инвестиций являются предприятия сельскохозяйственной направленности, предоставляющие свою продукцию на экспорт. Согласно данным Госстата Украины, наиболее выгодным направлением является производство зерновых культур, подсолнуховых семян, овощей открытого грунта, сахарной свеклы и картошки [3]. Рентабельность предприятий данной специализации составляет от 24,2% (картошка) до 80,5% (подсолнухи) и позволяет быстро окупить вложенные средства.

Однако данные факторы позволяют получить прибыль (пусть и большую) лишь в краткосрочной перспективе. Каковы же шансы на стабильность данного сектора для инвестора?

Украинская сельскохозяйственная продукция является довольно популярной по всему миру. За первое полугодие 2016 года общая сумма её

экспорта составила порядка \$6846 млн. При этом ключевым партнером Украины на данном рынке являются страны Юго-Восточной Азии (43,6%), ЕС (30,8%) и Африки (15,5%) [4]. В страны СНГ, ранее ключевые партнеры Украины теперь вывозится порядка 7,5% от общего объема сельскохозяйственного экспорта, что позволяет предположить в будущем лишь незначительное снижение объема поставок на данный рынок.

Именно страны Азии являются ключевыми потребителями зерновых злаков, остатков и отходов пищевой промышленности и масла. С ключевыми импортерами украинского сырья в данном регионе – Малайзией и Индонезией, ведутся постоянные переговоры по углублению экономического сотрудничества и созданию зоны свободной торговли, что позволяет судить о долгосрочности данных отношений.

Данный рынок открылся для украинских товаров в 2016, и за первое полугодие этого года объем экспорта вырос в 53 раза по сравнению с аналогичным периодом 2015 года. Также существуют перспективы для украинских товаров в Австралии, Мексике, Сингапуре и ряде стран Юго-Восточной Азии [5].

Несмотря на ряд преимуществ, украинский АПК имеет ряд проблем, связанных прежде всего с логистикой в родной стране. Ключевыми проблемами в данной отрасли является плохая железнодорожная и речная инфраструктура, способствовавшая бы доставке товара к портам [6].

В силу таких наличия таких факторов следует подумать о размещении предприятий ближе к портовым зонам для уменьшения потерь от несовершенной транспортной системы.

Однако помимо логистики, существуют многочисленные другие факторы, которые влияют на размещение предприятия. Инвестиционная привлекательность региона зависит от ряда факторов, которые прямо или косвенно влияют на структуру и специализацию планирующегося предприятия, его рентабельность, рискованность ведения бизнеса и инвестиционный климат.

Факторами, которые наиболее сильно влияют на общий рейтинг привлекательности, являются:

- политическая стабильность региона;
- политика руководства, направленная на создание благоприятного инвестиционного климата;
- наличие необходимой инфраструктуры, способной удовлетворить потребности в поставке сырья и готовой продукции;
- политическая стабильность региона.

Данный фактор играет важную роль в масштабе Украины, поскольку несмотря на прекращение активных военных действий в зоне АТО, на востоке страны сохраняется напряженность и существует риск для инвесторов [7]. Наиболее от этого страдают Донецкая и Луганская области, находящиеся непосредственно в зоне конфликта, а также прифронтовые Запорожская и Харьковская области. Наиболее привлекательным местом для размещения активов в данной ситуации являются области Западной и Центральной Украины.

Политика руководства, направленная на создание благоприятного инвестиционного климата

Данный фактор зависит от результатов деятельности непосредственно местных органов власти, направленных на создание предпосылок для ведения бизнеса в рамках конкретной административно - территориальной единицы. Для региона в такой ситуации важно обладать рядом преимуществ, позволяющих заинтересовать инвестора, в том числе:

- стимулирование и поощрение процессов рыночной экономики региона;
- улучшение инфраструктуры региона;
- низкие показатели криминального, социального и политического рисков за счет декриминализации экономики в регионе, повышения социальных стандартов среди населения, а также поддержки местных органов самоуправления;

- стремление к минимизации экономического риска, достигающегося действующими механизмами защиты собственности и инвестиций.

По результатам 1-го квартала 2016 года наиболее привлекательными для инвестиций регионами стали Днепропетровская, Харьковская, Киевская, Львовская, Николаевская, Одесская области. Средний показатель привлекательности имели Волынская, Запорожская, Херсонская, Кировоградская, Винницкая, Полтавская, Ровенская и Сумская области [8].

Поскольку предприятиям выгоднее поставлять свою продукцию на экспорт, одним из средств измерения инвестиционной привлекательности региона является величина объёма экспорта. По итогам 1-го квартала 2016 года 6 областей Украины превысили показатели 2015 г. по объёму экспорта. Исключив Донецкую и Луганскую области, таковыми являются Винницкая, Запорожская, Львовская, Черновецкая [9].

Еще 5 областей имеют незначительное отставание (95 - 100% от прошлогоднего уровня). К таковым следует отнести Житомирскую, Ивано-Франковскую, Ровненскую, Харьковскую и Хмельницкую области. Наличие необходимой инфраструктуры, способной удовлетворить потребности в поставке сырья и готовой продукции.

Характеризует развитую инфраструктуру в регионе, которая позволяет производить транспортировку сырья и готовой продукции. К данной сфере стоит отнести развитую сеть дорог а также расстояние до конечного потребителя. Оценка состояния дорожного покрытия позволяет отнести к наиболее привлекательным регионам Западную Украину, Черниговскую, Сумскую и Харьковскую области. Второй критерий предполагает оценку необходимого направления товаров. Поскольку наиболее привлекательным способом для экспорта в страны Юго-Восточной Азии является морской транспорт, инвестору следует позаботиться о расположении производства как можно ближе к морским портам Украины.

Вывод или научная новизна. В работе определена позиция украинских аграриев на мировом рынке, обоснована необходимость ее усиления и

дальнейшего расширения с целью доминирования на мировом продуктовом рынке. Сформированы критерии, по которым определяется привлекательность региона для расположения предприятия, специализирующегося на международной торговле сельскохозяйственной продукцией, которые в отличие от существующих, включают политическую стабильность, инвестиционную привлекательность и удовлетворение логистических потребностей. Эти критерии позволяют принять обоснованное управленческое решение в аграрной политике и способствуют развитию экспортного потенциала агропромышленных предприятий.

Перечень ссылок

1. Саливон С., Рейтинги экспорта товаров из Украины : сайт. URL : <http://hubs.ua/economy/rejtingi-eksporta-tovarov-iz-ukrainy-snizhenie-v-es-na-4-mlrd-infografika-63936> (дата обращения : 15.10.2016).

2. Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні-квітні 2016 року : сайт. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt0416_u (дата звернення : 16.10.2016).

3. Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах : сайт. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/rrv_sgp_u.html. (дата звернення : 18.10.2016).

4. Кутовий Т., Як збільшити частку українського АПК на азійських ринках: сайт. URL : http://blogs.lb.ua/taras_kutoviy/342161_yak_zbilshiti_chastku_ukrainskogo_apk.htm l. (дата звернення : 16.10.2016).

5. Козаченко Д., Нагодувати азійських тигрів : сайт. URL : http://lb.ua/news/2016/08/05/342001_nagoduvati_aziyskih_tigriv.html. (дата звернення : 17.10.2016).

6. Науменко Д., Логістика зернових в Україні: бар'єри для росту експорту :сайт.URL:http://economics.lb.ua/state/2016/08/15/342521_logistika_zernovih_ukrai

ni.html?utm_source=lb&utm_medium=relap&utm_campaign=widget. (дата звернення : 18.10.2016).

7. В СБУ представили карту террористических угроз в Украине : сайт. URL : <http://ru.slovoidilo.ua/2016/08/15/novost/bezopasnost/v-sbu-predstavili-kartu-terroristicheskix-ugroz-v-ukraine>. (дата обращения : 20.10.2016).

8. Рейтинг инвестиционной эффективности областей Украины: Харьковская область первая по итогам 1-го квартала : сайт. URL : <http://euro-rating.com.ua/regiony/analitika/rejting-investitsionnoj-effektivnosti-oblastej-ukrainy-harkovskaya-oblast-pervaya-po-itogam-1-go-kvartala/> (дата обращения : 18.10.2016).

9. Обсяги експорту-імпорту послуг за регіонами за І квартал 2016 року : сайт. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/oep/oep_u/oep01_16_u.html. (дата звернення : 17.10.2016).

10. Асфальтні артерії. Где в Украине хорошие дороги : сайт. URL : <https://focus.ua/money/346704/> (дата обращения : 20.10.2016).

References

1. Salivon S., "Ratings of export of goods from Ukraine" ["Reytingi eksporta tovarov iz Ukrainy"], available at : [http:// hubs.ua/economy/rejtingi-eksporta-tovariv-iz-ukrainy-snizhenie-v-es-na-4-mlrd-infografika-63936](http://hubs.ua/economy/rejtingi-eksporta-tovariv-iz-ukrainy-snizhenie-v-es-na-4-mlrd-infografika-63936) (last accessed 15.10.2016).

2. "Commodity structure of foreign trade in January-April 2016" ["Tovarna struktura zovnishnoi torhivli u sichni-kvitni 2016 roku"], available at : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt0416_u (last accessed 16.10.2016).

3. " The level of profitability of agricultural production in agricultural enterprises" ["Riven rentabelnosti vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii v silskohospodarskykh pidpriemstvakh"], available at : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/rrv_sgp_u.html. (last accessed 18.10.2016).

4. Kutovyi T., "How to increase the share of Ukrainian agroindustrial complex in Asian markets" ["Yak zbilshyty chastku ukrainskoho APK na aziiskykh rynkakh"], available at : http://blogs.lb.ua/taras_kutoviy/342161_yak_zbilshiti_chastku_ukrainskogo_apk.htm l. (last accessed 16.10.2016).

5. Kozachenko D., "Feeding Asian Tigers" ["Nahoduvaty aziiskykh tyhriv"], available at : http://lb.ua/news/2016/08/05/342001_nagoduvati_aziyskih_tigriv.html. (last accessed 17.10.2016).

6. Naumenko D., "Logistics of Cereals in Ukraine: Barriers to Export Growth" ["Lohistyka zernovykh v Ukraini: bar'yery dlia rostu eksportu"], available at : http://economics.lb.ua/state/2016/08/15/342521_logistika_zernovih_ukraini.html?utm_source=lb&utm_medium=relap&utm_campaign=widget. (last accessed 18.10.2016).

7. "In the SBU presented a map of terrorist threats in Ukraine" ["V SBU predstavili kartu terroristicheskikh ugroz v Ukraine"], available at : <http://ru.slovoidilo.ua/2016/08/15/novost/bezopasnost/v-sbu-predstavili-kartu-terroristicheskix-ugroz-v-ukraine>. (last accessed 20.10.2016).

8. "Investment efficiency rating of the regions of Ukraine: Kharkiv region is the first in the first quarter" ["Reyting investitsionnoy effektivnosti oblastey Ukrainy: Khar'kovskaya oblast' pervaya po itogam 1-go kvartala"], available at : <http://euro-rating.com.ua/regiony/analitika/rejting-investitsionnoj-effektivnosti-oblastej-ukrainy-harkovskaya-oblast-pervaya-po-itogam-1-go-kvartala/> (last accessed 18.10.2016).

9. "Volume of export-import of services by regions for the first quarter of 2016" ["Obsiah'y eksportu-importu posluh za rehionamy za I kvartal 2016 roku"], available at : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/oep/oep_u/oep01_16_u.html. (last accessed 17.10.2016).

10. "Asphalt arteries. Where in Ukraine are good roads" ["Asfal'tnye arterii. Gde v Ukraine khoroshie dorogi"], available at : <https://focus.ua/money/346704/> (last accessed 20.10.2016).

Поясник Г.В. ВИЗНАЧЕННЯ НАЙБІЛЬШ ПЕРСПЕКТИВНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ДЛЯ ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета. Вибір найбільш гідного регіону для розташування підприємства, що спеціалізується на міжнародній торгівлі сільськогосподарською продукцією. **Методика дослідження.** В роботі використовувалися метод аналізу і синтезу при аналізі змін динаміки експорту української сільськогосподарської продукції та метод порівняння для різних регіонів України по ряду критеріїв з позиції найкращого розташування підприємства. **Результати.** В ході дослідження були обґрунтовані дані, що підтверджують тенденцію до збільшення ролі українського АПК в загальній сукупності експорту, а також вказують на найбільш вигідне місце розташування підприємства, орієнтованого на виробництво продукції на експорт у зазначеній сфері. В силу ряду зовнішніх і внутрішніх факторів, в перебігу останніх 3 років почався процес зміни структури української промисловості. Нова політика, спрямована на розширення торгових зв'язків дозволила зміцнити позиції українського АПК і істотно розширити його частку в загальній структурі українського експорту. Відкриття нових ринків збуту для продукції сільськогосподарського призначення підвищило прибутковість підприємств, що спеціалізуються на виробництві в даній сфері. **Наукова новизна.** В роботі визначена позиція українських аграріїв на світовому ринку, обґрунтовано необхідність її посилення і подальшого розширення з метою домінування на світовому продуктовому ринку. Сформовано критерії, за якими визначається привабливість регіону для розташування підприємства, що спеціалізується на міжнародній торгівлі сільськогосподарською продукцією, які на відміну від існуючих, включають політичну стабільність, інвестиційну привабливість і задоволення логістичних потреб. Ці критерії дозволяють прийняти обґрунтоване управлінське рішення в аграрній політиці і сприяють розвитку експортного потенціалу агропромислових підприємств. **Практична значущість.** Дані результати можна використовувати в якості платформи для подальшого вивчення аспектів виробництва і створення і / або розвитку підприємства в сільськогосподарській галузі.

Ключові слова: агропромисловість; експорт; незадоволений попит; політична стабільність; інвестиційна привабливість; логістика.

Поясник Г.В. ОПРЕДЕЛЕНИЕ НАИБОЛЕЕ ПЕРСПЕКТИВНЫХ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ ДЛЯ ВЕДЕНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. Выбор наиболее подходящего региона для расположения предприятия, специализирующегося на международной торговле сельскохозяйственной продукцией. **Методика исследования.** В работе использовались метод анализа и синтеза при анализе изменения динамики экспорта украинской сельскохозяйственной продукции и метод сравнения для различных регионов Украины по ряду критериев с позиции наилучшего расположения предприятия. **Результаты.** В ходе исследования были обоснованы данные, подтверждающие тенденцию к увеличению роли

украинского АПК в общей совокупности экспорта, а также указывающие на наиболее выгодное место расположения предприятия, ориентированного на производство продукции на экспорт в указанной сфере. В силу ряда внешних и внутренних факторов, в течении последних 3 лет начался процесс изменения структуры украинской промышленности. Новая политика, направленная на расширение торговых связей позволила укрепить позиции украинского АПК и существенно расширить его долю в общей структуре украинского экспорта. Открытие новых рынков сбыта для продукции сельскохозяйственного назначения повысило прибыльность предприятий, специализирующихся на производстве в данной сфере. **Научная новизна.** В работе определена позиция украинских аграриев на мировом рынке, обоснована необходимость ее усиления и дальнейшего расширения с целью доминирования на мировом продуктовом рынке. Сформированы критерии, по которым определяется привлекательность региона для расположения предприятия, специализирующегося на международной торговле сельскохозяйственной продукцией, которые в отличие от существующих, включают политическую стабильность, инвестиционную привлекательность и удовлетворение логистических потребностей. Эти критерии позволяют принять обоснованное управленческое решение в аграрной политике и способствуют развитию экспортного потенциала агропромышленных предприятий. **Практическая значимость.** Данные результаты можно использовать в качестве платформы для дальнейшего изучения аспектов производства и создания и/или развития предприятия в сельскохозяйственной отрасли.

Ключевые слова: агропромышленность; экспорт; неудовлетворенный спрос; политическая стабильность; инвестиционная привлекательность; логистика.

Poyasnik G.V. DETERMINATION OF THE MOST PERSPECTIVE REGIONS OF UKRAINE FOR THE MANAGEMENT OF AGRICULTURE

Purpose. Selecting the most suitable region for the location of the enterprise, specializing in international trade in agricultural products. **Methodology of research.** We used the method of analysis and synthesis in the analysis of changes in the dynamics of exports of Ukrainian agricultural products and the comparison method for different regions of Ukraine according to several criteria from the standpoint of the best location of the enterprise. **Findings.** In the study, data were obtained, confirming the tendency to increase the role of the Ukrainian agribusiness exports in the total population, as well as indicating the most advantageous place of business, based on the production of goods for export in this field. Due to a number of external and internal factors, for the past 3 years, started the process of changing the structure of Ukrainian industry. The new policy aimed at expanding trade relations has strengthened the position of Ukrainian agro-industrial complex and significantly expand its share in the overall structure of Ukrainian exports. Opening new markets for products for agricultural purposes increased the profitability of the enterprises specializing in the production in this area. **Originality.** The position of the Ukrainian

agrarians in the world market is determined, the necessity of its strengthening and further expansion with the aim of domination in the world food market is justified. Criteria have been formed that determine the attractiveness of the region for the location of an enterprise specializing in international trade in agricultural products, which, unlike existing ones, include political stability, investment attractiveness and logistics needs. These criteria allow you to make an informed management decision in the agrarian policy and contribute to the development of the export potential of agro-industrial enterprises. **Practical value.** These results can be used as a platform for further study of the aspects of production and the creation and / or development of enterprises in the agricultural sector.

Keywords: agro-industry; exports; pent-up demand; political stability; investment attraction; and logistics.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Поясник Георгій Володимирович – кандидат технічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: royasnik1958@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7776-9932>. Моб.050-401-31-82.

Поясник Георгий Владимирович – кандидат технических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Poyasnik Georgiy – PhD (Engineering Sciences), Associate Professor, Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

ШЛЯХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ - ПОДАТКОВЕ РЕФОРМУВАННЯ

Хорошилова І.О. кандидат економічних наук

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. За останні роки ідея євроінтеграції стала дуже актуальною та має велику підтримку в українському суспільстві. Євроінтеграція набула значення не лише головного зовнішньополітичного пріоритету, але й стала пріоритетним напрямом внутрішньої політики України.

Варто зазначити, що на сьогодні в Україні діє податкова система, яка за своєю структурою подібна до податкових систем розвинених європейських країн, оскільки всі закони, що торкаються оподаткування, розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства. [1] Однак, на відміну від країн ЄС, податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, вона не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Протягом багатьох десятиріч формувалась існуюча нині система оподаткування України, але з подальшим розвитком ринкових відносин та перетворень все на явніше відображаються існуючі в ній недоліки. Податкова система України та відповідно й механізм нарахування та стягнення податків не стимулюють до розвитку вітчизняного підприємництва, а існуюча податкова система не тільки не заохочує, а й навіть прямо перешкоджає підприємствам розвивати виробництво і підвищувати його рентабельності, що суперечить цілям економічного розвитку держави. [2] Наприклад існують неузгодженості та протиріччя окремих норм податкових законів, їх нестабільність, безсистемне надання пільг та перекручування суті окремих видів податків. Не секрет, що й податковий тиск на платників податків сьогодні вже необхідно знижувати, бо на наш погляд все це поступово спричинило виникнення податкової заборгованості, найбільший податковий

тягар покладено на законослухняних платників як слідство нерівномірного податкового навантаження. Все це наслідки недосконалості, нестабільності законодавчої бази та суцього фіскальний характер податкової політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед відомих учених, які приділяли увагу питанням економічної сутності податків та принципам побудови податкових систем слід згадати А. Ауербаха, Т. Гоббса, А. Сміта, Д. Рікардо, Л. Штейна, А. Вагнера, Д. Мілля, П. Самуельсона, А. Лаффера, О. Болтенко [3] В. Лебедєва, І. Озерова та ін. В українському науковому просторі заслуговують на увагу праці таких вітчизняних вчених: Г. Тарасюка, С. Юрій [1], А. Соколовської, О. Соскіна [4], К. Ковальчука, Т. Лебеди, А. Поддєрьогіна, В. Вишневського, О. Атаманчука та інших.

Невирішені складові загальної проблеми. Варто зазначити, що недостатньо уваги науковцями приділялося порівнянню податкової система України з податковими системами країн Євросоюзу та інших розвинених країн. Крім того, недостатньо досліджені питання напрямів інтеграції податкової системи України до європейського економічного простору.

Формулювання цілей статі. Мета нашого дослідження полягає у висвітленні сучасних моделей європейського законодавства з питань оподаткування та законодавства України, дослідженні існуючої податкової системи, виявленні її недоліків та переваг, та визначенні пріоритетних завдань перспективи європейської інтеграції. За для цього потрібно дослідити доцільність та прорахувати ефективність реформування податкової системи.

Методика дослідження: аналізуючи, порівнюючи, систематизуючи і узагальнюючи наукові праці багатьох учених, обґрунтуємо та окреслимо зміни податкового законодавства України в умовах євроінтеграції, для цього вдамося до економіко-статистичних методів, порівняльного аналізу

Виклад основного матеріалу дослідження. Як уже відмічалось, зараз стан національної податкової системи далеко не ідеальний, він не відповідає запитам та можливостям суспільства, що свідчить про необхідність здійснення кардинальних реформ. [5]. Податкова система, повинна бути інструментом

регулювання економіки в руках держави, за її допомогою держава повинна стимулювати й контролювати соціально-економічні процеси, виконувати відповідні соціальні, гуманітарні та інші функції. Розвинутими державами для регулювання економічного розвитку застосовуються такі засоби: зміна податкових ставок та податкової бази шляхом розширення переліку доходів; зміна політики акцизів; зменшення соціальних відрахувань; зміна амортизаційної політики; уведення податкових пільг для наново створюваних підприємств та для суб'єктів середнього і малого підприємництва тощо [8].

Виділимо основні недоліки податкової системи України:

- на відміну від країн ЄС, податки не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави;

- недосконалість і нестабільність законодавства. Податкове законодавство має схожі риси з європейським законодавством, але тільки в назвах податків. Неоднозначність тлумачення податкового законодавства негативно позначається на діяльності суб'єктів господарювання, знижує привабливість для інвесторів.

- не ефективність системи спрощеного оподаткування, що призводить до зниження мотивації підприємницької діяльності. Світовий досвід і практика показують, що ефективність досягається у взаємодії великих, середніх і малих;

- завеликі витрати на адміністрування податкової системи. Відсутність узгодженості між службами та органами, копіювання функцій та інше;

- система митно-тарифного регулювання не дає змоги оперативно реагувати на зміни кон'юктури ринку;

- неефективний механізм розподілу податкових надходжень між центральним і місцевими бюджетами гальмує розвиток економіки в областях [7]. З огляду на вищезазначене, вважаємо, що чинну податкову систему потрібно не реформувати, а трансформувати, а саме слід посилити соціальну справедливість. Дослідивши позитивний досвід країн-членів ЄС, виділимо

основні напрямки трансформації податкової політики України: впровадження норм ЄС в національну правову систему; запровадити відповідно до європейських стандартів структуру за видами податків; забезпечити ефективність адміністрування податків. Проте варто наголосити, що при формування і реалізації податкової політики не повинно бути точного копіювання досвіду окремих країн світу, оскільки не можна накладати податкову систему будь-якої країни на нашу дійсність [6, с. 78]. Не варто приймати рішення не обмірковуючи їх та не приміряв до реалій нашої країни, кожен крок у податковому законодавстві повинен бути чітко обґрунтованим, логічним, доступним для розуміння і прийматися тільки у тому випадку, коли доведено економічний ефект від такої новації та проведено глибокий і ґрунтовний аналіз ефекту від його застосування. На превеликий жаль, на сьогоднішній день функціонування податкової системи не можна порівняти з жодною європейською державою ні за одним з показників, ні за економічним розвитком, ні за рівнем корупції, ні за рівнем тіньової економіки та іншими. Ефективність податкової системи оподаткування в Україні попри те що має тенденцію до збільшення, але є нижчою від країн Євросоюзу. Зокрема, якщо проаналізувати наприклад оподаткування доходів громадян в порівнянні з обсягами ВВП, то в Україні цей показник дорівнює лише 3,8% , проте як в країнах ЄС цей показник становить 8,8% . Ця тенденція спостерігається й стосовно інших податків, зокрема сума ПДВ, зібраного в Україні з вітчизняних товарів, становила 5,5% ВВП, а в країнах Євросоюзу – відповідно 7,7% [8, с.114]. До того ж не можемо не погодитись з твердженням, що на сам перед потрібно докорінно змінити внутрішню політику, адже на її основі формуються зовнішньоекономічні напрями розвитку держави. У більшості країн із розвинутою економікою чисельність середнього класу становить близько 60 % населення, у той час, коли в Україні цей показник складає близько 12 %, а це той прошарок суспільства, який формує державний та місцеві бюджети, бо саме на середній клас припадає основна частка доходів країни [6]. Адже законодавство, податковий кодекс, фіскальна політика та інші несприятливі

умови в прямому сенсі «душать» середніх та малих підприємців, та як наслідок бізнес йде в «тінь». Згідно даних Міністерства економічного розвитку і торгівлі України за 2018 рік, розмір тіньової економіки складає 33% від рівня ВВП країни. А саме детінізація є запорукою збільшення дохідної частини бюджету, адже тіньовий сектор не сплачує податків і фактично паразитує на «офіційному» сегменті. Та найбільшою проблемою нашої податкової системи є її залежність від балансу політичних сил в економіці, оскільки великий бізнес, який встановлює правила гри, намагається не допустити зменшення своєї частки у створюваній вартості та перерозподілу багатств через оподаткування. Уникнути цього можна тільки змінивши політичну систему України з залученням незаангажованих найманих працівників. Тож чекаємо позитивних змін від реформування, початок покладено, в найближчий час запрацюють зміни в оподаткуванні прибутку податком на виведений капітал. Зараз сплачують податок з операційного прибутку (18%), то з нового року податком в 15% буде обкладатись дивіденди, а фінансові послуги, інвестування в закордонні підприємства зі ставкою 20%. За задумом, це має спростити адміністрування податку й заохотити власників вкладати кошти у розвиток виробництва.

Висновки з проведеного дослідження. Офіційно, активна фаза податкової реформи в нашій країні триває з моменту прийняття Податкового кодексу, але, по факту Українська модель податкових відносин продовжує орієнтуватися на прибуткову складову, а не на споживання, а адміністрування та відшкодування податку продовжують залишатися неефективними і непрозорими. В Україні, на відміну від більшості країн Європи з прогресивними ставками податків, діє пласка система оподаткування («flat rate»). Оскільки основні податки, які наповнюють бюджет: - прямі податки зі ставкою 18% (податок на прибуток та доходи фізичних осіб); - непрямі податки, закладені в ціну продукції, яку ми споживаємо (акцизний збір, ПДВ). Як бачимо, основний податковий тягар в Україні лягає на плечі кінцевих споживачів через акцизні збори, податки на додану вартість та податки з

доходів фізичних осіб. Тому податкова система України потребує негайного реформування, спрямованого на вдосконалення інституціональних умов оподаткування, а також вдосконалення структури податкової системи та окремих її елементів відповідно до європейських стандартів. Найвагомим фактором набуття Україною членства в Європейському Союзі є форсоване впровадження ринкових перетворень в країні. За для цього необхідне реформування системи оподаткування в напрямі посилення соціально-орієнтованої конкурентоспроможної ринкової економіки та інтеграції у ЄС.

Перелік посилань

1. Юрій С. М. Податкова система України: становлення та розвиток. Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету. Ч II. 2013. С. 1-5.
2. Скрипниченко М. І., Лебеда Т. Б., Авксентьев М. Ю., Сембер С. В. Оцінка впливу бюджетно-податкової політики на динаміку макроіндикаторів економіки України. *Математичне моделювання в економіці*. Збірник наукових праць. Київ. 2013. № 1(3). С. 129-146.
3. Болтенко О. А. Налоговые меры Великобритании по борьбе с финансовым кризисом. Виступ на II Міжнародному науково-практичному симпозиумі по актуальним проблемам податкової політики 16 квітня 2009 року.: сайт. URL : <http://www.palata-nk.ru/php/content.php?id=2650&pr=print>. (дата звернення: 2.11.2018).
4. Соскін О. І. Трансформація податкової системи в контексті формування сучасної економічної моделі України. *Журнал «Економічний часопис-XXI»*. 2010. № 34. С. 7-14.
5. Крисоватий А. І., Мельник В. М. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 236 с.
6. Крисоватий А. І., Федосов В., Яренко Г. Оподаткування багатства: виклик для України. *Журнал європейської економіки*. 2015. № 2. Т. 14. С. 183-205.

7. Швець Ю. О., Завальнюк А. О. Податкові реформи в країнах ЄС: переваги, недоліки їх впровадження в податкову систему України. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2016. №2 (21). С. 126-134.

8. Мельник В. М., Кошук Т. В. Сучасні податкові реформи у нових країнах – учасницях ЄС. *Економіка і прогнозування*. 2012. № 3. С 102 – 117.

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні Верховна Рада України; Закон від 21.12.2016 № 1797-VIII. 8. Податковий кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI.

10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році. Верховна Рада України; Закон від від 07.12.2017р. № 2245 – VIII.

References

1. Yurii, S. M. (2013), *The Tax System of Ukraine: Establishment and Development* [*Podatkova systema Ukrainy: stanovlennia ta rozvytok*], Chernivtsi Trade and Economic Institute of Kyiv National Trade and Economic University, Ch. II, P. 1-5.

2. Skrypnychenko, M. I., Lebeda, T. B., Avksientiev, M. Yu., Sember, S. V.. (2013), Estimation of the impact of fiscal policy on the dynamics of macroindicators of the Ukrainian economy [*Otsinka vplyvu biudzhethno-podatkovoi polityky na dynamiku makroindykatoriv ekonomiky Ukrainy*], *Mathematical modeling in economics*, Collection of scientific works, Kiev, No 1 (3), P. 129-146.

3. Boltenko, O. A. (2009), *Tax measures of Great Britain to combat the financial crisis* [*Nalogovye mery Velikobritanii po bor'be s finansovym krizisom*], Speech at the II International Scientific and Practical Symposium on topical issues of tax policy April 16, available at: <http://www.palata-nk.ru/php/content.php?id=2650&pr=print>. (last accessed: 2.11.2018).

4. Soskin, O. I., (2010), Transformation of the tax system in the context of the formation of a modern economic model of Ukraine [*Transformatsiia podatkovoi*

systemy v konteksti formuvannia suchasnoi ekonomichnoi modeli Ukrainy], *Journal "Economic Journal-XXI"*, No 34, P. 7-14.

5. Krysovatiy, A. I., Melnyk, V. M. (2014), *Tax Transformations in the EU and Ukraine's Tax Policy in the Context of Eurointegration* [Podatkovi transformatsii v YeS ta podatkova polityka Ukrainy v konteksti yevrointehratsii], Monograph, Ternopil: TNEU, 236 p.

6. Krysovatiy, A. I., Fedosov, V., Yarenko, H. (2015), Taxation of wealth: a challenge for Ukraine [Opodatkuvannia bahatstva: vyklyk dlia Ukrainy], *Journal of the European Economy*, No 2, T. 14, P. 183-205.

7. Shvets, Yu. O., Zavalniuk, A. O. Shvets, Yu. O., Zavalniuk, A. O. (2016), Tax reforms in EU countries: advantages, disadvantages of their introduction into the tax system of Ukraine [Podatkovi reformy v krainakh YeS: perevahy, nedoliky yikh vprovadzhennia v podatkovu systemu Ukrainy], *European vector of economic development*, No 2 (21), P. 126-134.

8. Melnyk, V. M., Koshchuk, T. V. (2012), Modern tax reforms in the new EU member states [Suchasni podatkovi reformy u novykh krainakh – uchasnytsiakh YeS], *Economics and Forecasting*, No 3, P. 102-117.

9. *On Amendments to the Tax Code of Ukraine on Improving the Investment Climate in Ukraine* The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), [Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo pokrashchennia investytsiinoho klimatu v Ukraini Verkhovna Rada Ukrainy], Law dated December 21, No 1797-VIII. 8. The Tax Code of Ukraine The Verkhovna Rada of Ukraine, Code of Ukraine, Law, Code of 02.12.2010 No 2755-VI.

10. *On Amendments to the Tax Code of Ukraine and certain legislative acts of Ukraine on ensuring the balance of budget revenues in 2018* [Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia zbalansovanosti biudzhethnykh nadkhodzhen u 2018 rotsi], Verkhovna Rada of Ukraine, Law from 07.12.2017, No 2245 - VIII.

Хорошилова І.О. ШЛЯХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ - ПОДАТКОВЕ РЕФОРМУВАННЯ

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні сучасних моделей європейського законодавства з питань оподаткування та законодавства України та визначенні пріоритетних завдань на перспективу стосовно трансформації податкової системи в контексті європейської інтеграції. **Методика дослідження:** аналізуючи, порівнюючи, систематизуючи і узагальнюючи наукові праці багатьох учених, обґрунтуємо та окреслимо зміни податкового законодавства України в умовах євроінтеграції, для цього вдамося до економіко-статистичних методів, порівняльного аналізу. **Результати дослідження:** проаналізовано сучасний стан і вади вітчизняної моделі податкових відносин України, визначено основні напрямки її реформування та вдосконалення. З огляду на підписання Угоди про асоціацію України і Європейського Союзу, що є великим досягненням та кроком перетворень та економічного розвитку. Але економічна інтеграція та зближення з ЄС вимагають від країн-претендентів на вступ виконання цілої низки вимог, однією з яких є проведення податкових реформ з метою гармонізації внутрішніх податкових правил і законів із європейськими стандартами та нормами. Досліджені гострі проблеми у фіскальній системі, а саме, обмеження фінансування соціальної сфери, часте внесення змін у законодавчі акти, перешкоди, обмеження, заборони на здійснення підприємницької діяльності, високий рівень корупції. **Наукова новизна:** окреслені напрями оптимізації оподаткування України, а саме збільшення ролі держави в управлінні та регулюванні власними фінансовими ресурсами, збільшення обсягів ВВП, що дадуть змогу створити сучасну конкурентну, соціальну-орієнтовану ринкову економіку та прискорити євроінтеграцію. **Практична значущість:** таким чином, ефективна система державних фінансів, що є одним із головних чинників динамічного розвитку економіки формує сприятливе макроекономічне середовище для підприємницької діяльності та інвестицій, а також забезпечить належну систему соціального захисту населення.

Ключові слова: податки, податкова система, податкова політика, податкове навантаження, реформування системи оподаткування, європейська інтеграція.

Хорошилова И. А. ПУТЬ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ – НАЛОГОВОЕ РЕФОРМИРОВАНИЕ

Цель нашего исследования заключается в освещении современных моделей европейского законодательства по вопросам налогообложения и законодательства Украины и определении приоритетных задач на перспективу относительно трансформации налоговой системы в контексте европейской интеграции. **Методика исследования.** Анализируя, сравнивая, систематизируя и обобщая научные труды многих ученых, было обосновано и обобщенно изменения налогового законодательства Украины в условиях евроинтеграции, для этого удадимся к экономико статистическим методов, сравнительного

анализа. **Результаты.** В статье проанализировано современное состояние и недостатки отечественной модели налоговых отношений Украины, определены основные направления ее реформирования и совершенствования. Учитывая подписания Соглашения об ассоциации Украины и Европейского Союза, что является большим достижением и шагом преобразований и экономического развития. Но экономическая интеграция и сближение с ЕС требуют от стран-претендентов на вступление выполнения целого ряда требований, одним из которых является проведение налоговых реформ с целью гармонизации налогового законодательства с европейскими стандартами и нормами. Исследованы острые проблемы в фискальной системе, а именно, ограничение финансирования социальной сферы, частое внесение изменений, в законодательные акты, препятствия, ограничения, запрещения, на осуществление предпринимательской деятельности, высокий уровень коррупции. **Научная новизна.** Обозначены направления оптимизации налогообложения Украины, а именно увеличение роли государства в управлении и регуляции собственными финансовыми ресурсами, увеличение объемов ВВП, что позволит создать современную конкурентную, социально-ориентированную рыночную экономику и ускорить евроинтеграцию. **Практическая значимость.** Таким образом, эффективная система государственных финансов, что является одним из главных факторов динамичного развития экономики формирует благоприятную макроэкономическую среду для предпринимательской деятельности и инвестиций, а также обеспечит надлежащую систему социальной защиты населения.

Ключевые слова: налоги, налоговая система, налоговая политика, налоговое бремя, реформирование системы налогообложения, европейская интеграция.

Khoroshilova I. PATH INTEGRATION-TAX REFORM

Purpose our research is in covering current European legislation on taxation and legislation and identifying priorities for the future concerning the transformation of the tax system in the context of the European integration. **Methodology of research** analysing, comparing, systematizing and summarizing scientific labours of many scientists, will ground and will outline the changes of tax legislation of Ukraine in the conditions of eurointegration, for this purpose succeeded to to ekonomiko statistical methods, comparative analysis. **Findings** the modern state and defects of domestic model of tax relations of Ukraine is analysed, certainly basic directions of its reformation and perfection. Taking into account signing of Agreement about the association of Ukraine and European Union which is large achievement and step of transformations and economic development. But economic integration and rapprochement from ES require from countries-applicants on the entry of implementation of a number of requirements, one of which there is a leadthrough of tax reforms with the purpose of harmonization of internal tax. **Originality** directions

of optimization of taxation of Ukraine are outlined, namely an increase of role of the state is in a management and adjusting own financial resources, increase of volumes of GDP, which will enable to create the modern competition, social-oriented market economy and accelerate eurointegration. **Practical value** Thus, an effective system of public finance, which is one of the main factors of dynamic economic development creates a favorable macroeconomic environment for business activity and investment, as well as to ensure a proper system of social protection of the population.

Key words: taxes, tax system, tax policy, tax burden, reforming the tax system, European integration.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Хорошилова Ірина Олександрівна – кандидат економічних наук, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри обліку, оподаткування та міжнародних економічних відносин, м. Харків, Україна; e-mail: hia23@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-00015343-5161>. Моб. 050-307-97-03.

Хорошилова Ирина Александровна – кандидат экономических наук, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры учета, налогообложения и международных экономических отношений, г. Харьков, Украина.

Khoroshilova Irina – Candidate of Sciences (Economics), Kharkov National Automobile and Highway University, Associate Professor at the Department of account, taxation and international economic relations, Kharkiv, Ukraine.

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ВАЖІЛЬ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Янченко Н. В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Благой В.В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Тихомирова А. О., студентка групи ЕП-41 спеціальності «Економіка підприємства»

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Постановка проблеми. На сьогодні державні підприємства не приносять великого прибутку, однією з проблем є не досить гарна мотивація персоналу. Як результат більшість співробітників не любить роботу і намагається працювати заради грошей, співробітників необхідно змушувати виконувати роботу, використовуючи адміністративний, економічний і психологічний тиск. Це актуалізує необхідність дослідження проблем мотивації персоналу.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Науковим базисом мотивації є сучасні теорії мотивації. Для того, щоб провести аналіз треба ознайомитися з теоріями, що стосуються мотивації людини. Це дасть змогу ефективно розкрити поняття. Розглянемо роботи з мотиваційних теорій Абрахама Маслоу [1] (1954), Фредрік Герцберг [2, с. 25] (1957) і К. Альдерфера [3, с. 78] (1940) та Д. Мак-Клелланда (1917)[4].

Невирішені складові загальної проблеми. Потребують подальшого розв'язання питання, пов'язані з оптимізацією виробництва, удосконаленням методів мотивації працівників та інше.

Формулювання цілей статті. Головною метою цієї статті є виявлення нових та вплив на персонал старих методів мотивації, удосконалення, яких може сприяти оптимізації виробництва на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з ієрархією потреб Авраама Маслоу[1], у людей є внутрішній мотив, який нашоухує їх діяти. Ієрархія починається з найнижчих потреб і піднімається до найвищих потреб. Основні потреби людини відповідно до Маслоу - це фізіологічні потреби, потреби в безпеці, потреба в любові, потреби в повазі та потреби в самореалізації [1]. Задоволення цих потреб дає індивідуальну впевненість у собі та досягнення у роботі. Це дає відчуття вартості, здібності та сили. Потреби, пов'язані з повагою до інших включає потребу в статусі, визнання, вдячності, важливості та престижу. Самореалізація це найвищий рівень потреб, і особам потрібно досягти найкращого самопрояву. Задоволення цієї потреби дає індивідуальне відчуття досягнення.

Теорія мотивації (гігієни) Герцберга [2] більше концентрується на факторах, які ведуть до задоволеності або незадоволення роботою. Гігієнічні фактори описують відносини працівника до середовища, в якому він виконує свою роботу. Це ті елементи в роботі, які сприяють появі негативних почуттів у роботі і не спонукають людей до більшого зусилля[2; с. 25].

Від піраміди Маслоу теорія Альдерфера [3] відрізняється тим, що, згідно з нею, існує всього три групи потреб (звідси, до речі, і назва теорії - ERG): existence - потреби існування, до яких відносяться фізіологічні потреби і потреби в безпеці; relatedness - потреби зв'язку, що відображають соціальну природу людини; growth - потреби зростання, до яких належать потреби людини, пов'язані з його прагненням розвиватися і особистісно зростати.

Девід Мак-Клелланд[4] поділяв всі потреби на три великі групи. До них належать потреби у владі, потреби в успіху і потреби в причетності. Один з найважливіших висновків теорії Мак-Клелланда зачіпає безпосередньо мотивацію здібностей підприємця в соціумі взагалі. Вчений мав на думці, що соціум з переважною мотивацією до досягнень здатний породити велику

кількість активних, підприємливих і ініціативних підприємців, які, в свою чергу, здатні прискорити зростання економічних показників цього соціуму. Підприємці повинні бути готові брати на себе ризики і ця готовність безпосередньо впливає на потреби до досягнення.

Кожен з авторів пропонує свою класифікацію потреб, що мають найбільший вплив на трудову діяльність людини (див. рисунок 1).

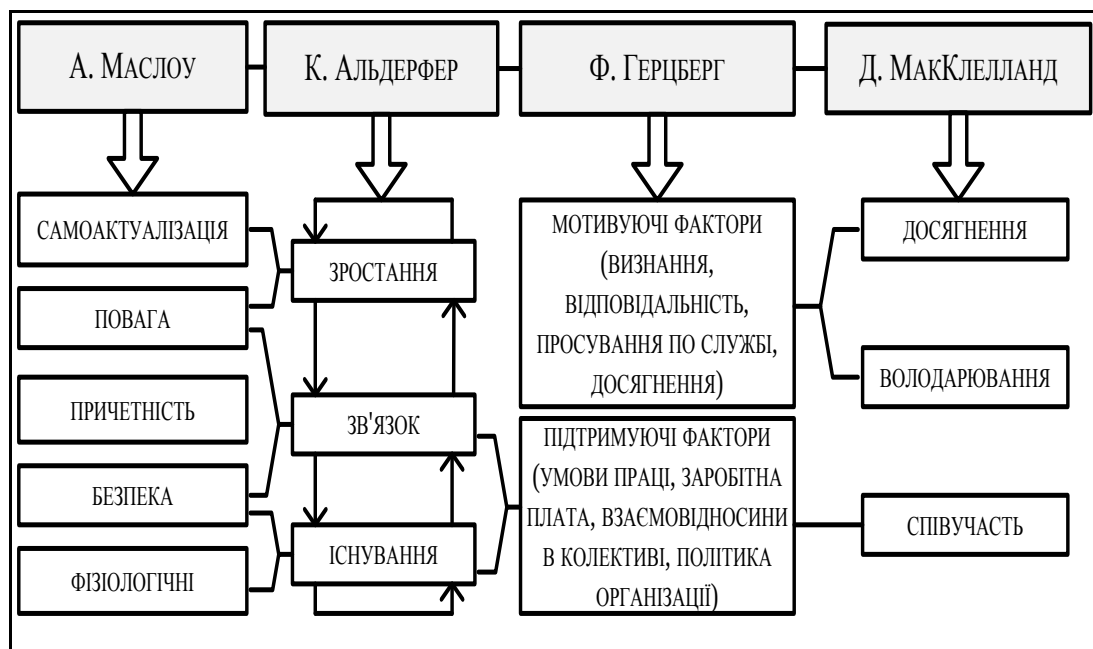

Рис. 1. Співвідношення груп потреб, запропонованих зарубіжними авторами змістовних теорій мотивації

Теорії є основою для сприйняття людських мотиваторів. Саме на підприємстві теорії мотивації ґрунтуються на ідентифікації таких внутрішніх потреб, які примушують людей діяти так, а не інакше. Але, попри значні досягнення відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників у даній сфері, необхідно розглянути нові фактори, що будуть впливати на мотивацію.

Вмілий підбір даних мотиваційних важелів, можуть забезпечити високу продуктивність праці, кожного з робітників. На жаль, в Україні, володіючи значним в світі кадровим і інтелектуальним потенціалом, компанії недостатньо використовують інструменти, пов'язані з підвищенням мотивації співробітників, роблячи основний акцент на «маніпулюванні зарплатою»:

підвищуючи або знижуючи в залежності від успіхів структури на ринку. Але часом сучасних менеджерів це не влаштовує: працівник повинен бачити перспективу кар'єрного росту в цій компанії, а якщо ж ні, то як показує практика, такий співробітник буде шукати інше місце роботи.

За допомогою опитування проектом WVS [5], можна з'ясувати, які важелі є головними для мотивації українців (див табл. 1).

Таблиця 1

Опитування українців за проектом WVS

Кількість опитаних за проектом WVS, осіб	Питання (від V70 до V79)	Варіанти відповідей (у відсотках):					
		Дуже схоже на мене	Схоже на мене	Дещо схоже на мене	Трішки схоже на мене	Не схоже на мене	Зовсім не схоже на мене
5989	V70 Для цієї людини важливо пропонувати нові ідеї, бути творчою особистістю, йти своїм шляхом.	9,5	20,0	23,5	19,8	20,6	6,6
	V71 Для цієї людини важливо бути багатим, мати багато грошей і коштовних речей.	4,5	12,1	17,8	24,6	29,7	11,3
	V72 Жити в безпеці дуже важливо для цієї людини, він уникає усього, що може передбачати небезпеку	20,1	26,4	24,8	17,2	9,1	2,5
	V73 Для цієї людини важливо добре проводити час, балувати себе	5,7	13,4	19,7	23,8	27,5	9,9
	V74 Для цієї людини важливо робити щось хороше для суспільства	11,0	28,4	28,8	23,9	5,7	23,0
	V75 Для цієї людини важливо бути дуже успішним, щоб оточення знало про його досягнення	7,2	17,5	23,2	24,5	21,7	5,8
	V76 Пригоди і ризик дуже важливі для цієї людини, він прагне до життя, повного захоплюючих подій	4,3	9,4	16,6	18,9	32,8	18,0
	V77 Для цієї людини важливо завжди поводитися правильно, не здійснювати вчинків, які люди не схвалили б	18,6	28,5	26,2	15,3	9,3	2,1
	V78 Для цієї людини важлива турбота про довкілля і природу	12,6	26,9	26,1	23,3	8,1	3,1
	V79 Для цієї людини важливо наслідувати традиції і звичаї, прийняті в його родині або релігії	24,6	32,4	22,2	12,8	5,8	2,1

Складено автором на основі [проекту WVS]. За результатом опитування можна розглянути ієрархію потреб українців (див. рис. 2) на основі таблиці 1.

Рис. 2. Ієрархія потреб українців

Ієрархія потреб українців (рис. 1) складена автором на основі таблиці 1. Головним важелем мотивації для українців є співучасть. За Д. Мак-Клеландом [4, с. 125] потреба співучасті проявляється у вигляді прагнення до дружніх відносин з оточуючими.

Люди з високою потребою співучасті намагаються встановлювати і підтримувати добрі стосунки, прагнуть отримати схвалення і підтримку з боку оточуючих, стурбовані тим, як про них думають інші.

Потребу в безпеці для робітників працюючих на підприємстві важливо відчувати, як і стабільність та знати, що в разі чого, організація допоможе у виникненні життєвих проблем. Самоактуалізація для українців являє собою безперервну реалізацію потенційних можливостей, здібностей і талантів, як звершення своєї місії, або покликання.

Важливо знати про таланти свого робітника, оскільки можна надати роботу пов'язану з захопленням і отримати більш високі результати. Успіх можна розглянути як підвищення навичок та отримання більш високої посади. Для українців цей мотиватор є не досить важливим, але має місце бути. І останній за значенням для українців є важіль влади.

Мотив, що спонукає людей докладати певних зусиль та долати значні труднощі в процесі діяльності - це і є прагнення керувати іншими людьми. Людина працює дуже багато заради того, щоб мати вплив на окрему людину та свій колектив з часом, а не заради саморозвитку та успіху компанії.

Висновки з проведеного дослідження. Методи мотивації є застарілими. Для рішення цієї проблеми можна ввести різноманітні методики для мотивації, провести певних заходів та запровадження нових важелів мотивації. Для українців головними важелями є співучасть і безпека, тому важливо націлитися на мотиваційні заходи, які з цим пов'язані. При цьому не забувати і про базові потреби працівників. Було розроблена нова ієрархія потреб українців, на яку можна опиратися при підборі методів підвищення мотивації на підприємстві.

Це може призвести до того, щоб робота була бажаною, праця була як захоплення. Співробітники стали б здатні до цілеспрямованості і самоконтролю, змогли б самостійно визначати стратегії досягнення цілей. Вони будуть прагнути до саморозвитку. Працівники зможуть поєднувати роботу з відпочинком, що покращить внутрішній стан самого робітника і дасть змогу на креативність та самовіддачу.

Перелік посилань

1. Maslow Abraham. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. 1943. № 50. P. 370–396.
2. Дмитриченко Л. И., Чунихина Т. С., Дмитриченко Л. А., Химченко А. Н. Корпорация в системе общественного производства: монография. Донецк, 2010. 220 с.
3. Наврузов Ю., Черепухіна Н. Мистецтво управління персоналом. Таланти і лідери. Київ, 2002. 300 с.
4. McClelland David C. Human Motivation. Glenview. : Scott, Foresman, 1985. p. 370.
5. Онлайн аналіз проектом WVS : сайт. URL: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> (дата обращения : 4.01.2018).

6. Журавлев П.В., Карташов С.А. Технология управления персоналом. Москва, 2000. 575 с.

7. Мачтакова О. Г. Мотивація: від античності до постмодернізму : монографія. Одеса, 2013. 210 с.

8. Виллюнас Витис Казиса. Психологические механизмы биологической мотивации. Москва, 1986. 208 с.

9. Колот А. М., Цимбалюк С.О. Мотиваційний менеджмент: підручник. Київ, 2014. 479 с.

10. Фоксол Г., Голдстрит Р., Браун С. Психология потребителя в маркетинге. Санкт-Петербург, 2001. 352 с.

References

1. Maslow, Abraham. A (1943), Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. No. 50, P. 370–396.

2. Dmitrichenko L.I., Chunikhina T.S., Dmitrichenko L.A., Khimchenko A.N. (2010), *Corporation in the system of social production [Korporatsiya v sisteme obshchestvennogo proizvodstva]*, Donetsk, 220 p.

3. Navruzov Yu., Tcherupukhina N. (2002), *Art of Personnel Management. Talents and Leaders [My`steczstvo upravlinnya personalom. Talanty` i lidery`]*, Kiev, 300 p.

4. McClelland David C. (1985), *Human Motivation*, Glenview. : Scott, Foresman, 370 p.

5. Online project analysis WVS [Onlajn analiz proektom WVS], available at: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> (last accessed 4.01.2018)

6. Zhuravlev P.V., Kartashov S.A. (2000), *Technology management personnel [Tekhnologiya upravleniya personalom]*, Moscow, 575 p.

7. Machtakova, O. G. (2013), *Motivation: from antiquity to postmodernism [Moty`vaciya: vid anty`chnosti do postmodernizmu]*, Odes, 210 p.

8. Vitis Kazisa (1986), *Psychological mechanisms of biological motivation [Psikhologicheskie mekhanizmy biologicheskoy motivatsii]*, Moscow, 208 p.

9. Kolot A. M., Tsimbalyuk S.O. (2014) *Motivation Managemen* [Motyvatsiinyi menedzhment], Kiev, 479 p.

10. Foksol, G., Goldstream R., Brown S., (2001), *Consumer Psychology in marketing* [Psikhologiya potrebitelya v marketinge], St. Petersburg, 352 p.

Янченко Н. В., Благой В.В., Тихомирова А. О. МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ВАЖІЛЬ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Мета: виявлення нових та вплив старих методів мотивації на персонал, удосконалення, яких може сприяти оптимізації виробництва на підприємстві. **Методика дослідження:** в роботі використано емпіричний та теоретичні методи дослідження. **Результати:** На сьогодні державні підприємства не приносять великого прибутку, однією з проблем є не досить гарна мотивація персоналу. Як результат більшість співробітників не любить роботу і намагається працювати заради грошей, співробітників необхідно змушувати виконувати роботу, використовуючи адміністративний, економічний і психологічний тиск. Це актуалізує необхідність дослідження проблем мотивації персоналу. Потребують подальшого розв'язання питання, пов'язані з оптимізацією виробництва, удосконаленням методів мотивації працівників та інше. Визначено, що для українців головними важелями є співучасть і безпека, тому важливо націлитися на мотиваційні заходи, які з цим пов'язані. Методи мотивації є застарілими. Для рішення цієї проблеми можна ввести різноманітні методики для мотивації, провести певних заходів та запровадження нових важелів мотивації. Для українців головними важелями є співучасть і безпека, тому важливо націлитися на мотиваційні заходи, які з цим пов'язані. При цьому не забувати і про базові потреби працівників. Було розроблена нова ієрархія потреб українців, на яку можна опиратися при підборі методів підвищення мотивації на підприємстві. Це може призвести до того, щоб робота була бажаною, праця була як захоплення. Співробітники стали б здатні до цілеспрямованості і самоконтролю, змогли б самостійно визначати стратегії досягнення цілей. Вони будуть прагнути до саморозвитку. Працівники зможуть поєднувати роботу з відпочинком, що покращить внутрішній стан самого робітника і дасть змогу на креативність та самовіддачу. **Наукова новизна:** Дістала подальшого розвитку ієрархія потреб українців, на яку можна опиратися при підборі методів мотивації на підприємстві для оптимізації продуктивності праці. **Практична значущість:** результати дослідження можна впровадити на підприємствах і організаціях для підвищення продуктивності праці.

Ключові слова: робітничі кадри; персонал підприємства; мотивація; важелі мотивації; продуктивність праці.

Янченко Н. В., Благой В.В., Тихомирова А. О. МОТИВАЦИЯ ПЕРСОНАЛА КАК РЫЧАГ ПОВЫШЕНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА

Цель: выявление новых и влияние старых методов мотивации на персонал, усовершенствования, которые могут способствовать оптимизации производства на предприятии. **Методика исследования:** в работе использованы эмпирический и теоретические методы исследования. **Результаты:** На сегодня государственные предприятия не приносят большой прибыли, одной из проблем является недостаточно хорошая мотивация персонала. В результате большинство сотрудников не любит работу и пытается работать ради денег, сотрудников необходимо заставлять выполнять работу, используя административное, экономическое и психологическое давление. Это актуализирует необходимость исследования проблем мотивации персонала. Требуют дальнейшего решения вопросы, связанные с оптимизацией производства, совершенствованием методов мотивации работников и прочее. Определено, что для украинцев главными рычагами является соучастие и безопасность, поэтому важно нацелиться на мотивационные мероприятия, которые с этим связаны. Методы мотивации являются устаревшими. Для решения этой проблемы можно ввести различные методики для мотивации, провести определенные меры и внедрение новых рычагов мотивации. Для украинцев главными рычагами является соучастие и безопасность, поэтому важно нацелиться на мотивационные мероприятия, которые с этим связаны. При этом не забывать и о базовых потребностях работников. Было разработана новая иерархия потребностей украинцев, на которую можно опираться при подборе методов повышения мотивации на предприятии. Результатом является желанная работа и работа в удовольствие. Это сказывается на целеустремленности и самоконтроле сотрудников, что позволяет самостоятельно определять стратегии достижения целей. Работники будут стремиться к саморазвитию, смогут соединять работу с отдыхом, что улучшит внутреннее состояние самого работника и даст возможность проявляться креативу и повысит самоотдачу. **Научная новизна:** Получила дальнейшее развитие иерархия потребностей украинцев, на которую можно опираться при подборе методов мотивации на предприятии для оптимизации производительности труда. **Практическая значимость:** результаты исследования можно внедрить на предприятиях и организациях для повышения производительности труда.

Ключевые слова: рабочие кадры; персонал предприятия; мотивация; рычаги мотивации; производительность труда.

Yanchenko N. V., Blagoy V., Tikhomyrova A. A. THE MOTIVATION OF STAFF AS A LEVER TO INCREASE PRODUCTIVITY IN THE ENTERPRISE

Purpose: to identify new and influence the old methods of motivation on staff, improvements that can help optimize production at the enterprise. **Methodology of research:** empirical and theoretical methods of research are used in the work. **Findings:** Today, state-owned enterprises do not bring great profits, one of the problems is the lack of good motivation of the staff. As a result, most employees do not like work and try to work for the sake of money, employees must be forced to perform work, using administrative, economic and psychological pressure. This updates the need for research on motivation issues for staff. The issues related to optimization of production, improvement of methods of motivation of employees and others are required for further resolution. It has been determined that for Ukrainians, the main levers are co-participation and security, so it is important to focus on the motivational activities that are associated with it. Methods of motivation are obsolete. To solve this problem, you can introduce various methods for motivation, take certain measures and introduce new motivational levers. For Ukrainians, the main levers are complicity and security, so it's important to focus on the motivational activities that are associated with it. At the same time, do not forget about the basic needs of workers. A new hierarchy of needs of Ukrainians was developed, on which one can rely on selecting methods for enhancing motivation at the enterprise. This can lead to the work being desired, work was pleasure. Employees would be capable of purposefulness and self-control, would be able to independently determine strategies for achieving goals. They will strive for self-development. Workers will be able to combine work with rest, which will improve the internal state of the employee and will affect creativity and self-efficacy. **Originality:** Get further development hierarchy of needs of Ukrainians has been developed, which can be based on the selection of motivation methods at the enterprise to optimize labor productivity. Practical significance: the results of the research can be implemented at enterprises and organizations to increase labor productivity.

Key words: workforce; the staff of the enterprise; motivation; the levers of motivation; productivity.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Янченко Наталія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет будівництва та архітектури, доцент кафедри економіки, м. Харків, Україна; e-mail: yanchenko300076@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8447-5123>. моб. +380979495592.

Янченко Наталья Викторовна - кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры, доцент кафедры экономики, г. Харьков, Украина.

Yanchenko Nataliya Viktorovna – candidate of economic sciences, Associate Professor, Kharkov National University of construction and architecture, Associate Professor of Economics, Kharkiv, Ukraine.

Благой Віталій Валерійович – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет будівництва та архітектури, доцент кафедри економіки, м. Харків, Україна; e-mail: blagoyvitval@i.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0702-561X>. Моб. 050-512-60-50.

Благой Виталий Валерьевич - кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры, доцент кафедры экономики, г. Харьков, Украина.

Blagoy Vitaly – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Kharkov National University of Construction and Architecture, Associate Professor at the Department of Economics, Kharkiv, Ukraine.

Тихомирова Анастасія Олексіївна – студентка, Харківський національний університет будівництва та архітектури, м. Харків, Україна; e-mail: inastia2618@gmail.com; моб. +380669857453.

Тихомирова Анастасия Алексеевна - студентка, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры, Харьков, Украина.

Tikhomyrova Anastasiya Alekseevna – student of the group of EP-41 specialty "Enterprise Economics", Kharkiv National University of Construction and Architecture, Kharkiv, Ukraine.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Збірник наукових праць

Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

№ 1 (20) – 2018

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

КВ№23528-13368ПР від 02.08.2018 р.,

видане Державною реєстраційною службою України

Відповідальна за випуск

Блага В.В.

В авторській редакції

Формат 60х84/8. Ум. друк. арк. 21.39. Тир. 200 прим. Зам. № 019-19.
Підписано до друку 11.01.2019. Папір офсетний.

Надруковано з макету замовника у ФОП Бровін О.В.
61022, м. Харків, вул. Трінклера, 2, корп.1, к.19. Т. (057) 758-01-08, (066) 822-71-30
Свідоцтво про внесення суб'єкта до Державного реєстру
видавців та виготовників видавничої продукції серія ДК 3587 від 23.09.09 р.

СТИЛЬ®
ИЗДАТ
ТИПОГРАФИЯ
www.stil-izdat.com